

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БІГУНЕЦЬ ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.121.4:343.131.5:343.132

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА НА ДОСУДОВОМУ
РОЗСЛІДУВАННІ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. М. Бігунець**

Науковий керівник **Чернявський Сергій Сергійович,**

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч
науки і техніки України

Київ–2020

АНОТАЦІЯ

Бігунець І. М. Повноваження захисника на досудовому розслідуванні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних, правових і прикладних проблем участі захисника в кримінальному процесі на стадії досудового розслідування. Окреслено сучасний стан наукового дослідження повноважень цього професійного суб'єкта кримінального процесу; розглянуто права, обов'язки захисника на досудовому розслідуванні, а також гарантії його професійної діяльності. Схарактеризовано повноваження захисника як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні, під час проведення слідчих (розшукових) дій та в межах здійснення міжнародного співробітництва. Визначено зміст повноважень захисника під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні, зі спростування підозри, на етапі закінчення досудового розслідування, а також під час здійснення особливих порядків кримінального провадження на досудовому розслідуванні.

Визначено гарантії професійної діяльності захисника у кримінальному провадженні як внутрішньо узгодженої системи правових засобів і умов, покликаних забезпечувати повноцінну та безперешкодну реалізацію захисником своїх повноважень у кримінальному провадженні в обсязі та порядку, визначених міжнародними договорами України, законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та КПК України.

У дисертації реалізовано наукове завдання щодо розроблення теоретичних засад, правових і практичних рекомендацій, спрямованих на

вдосконалення повноважень захисника на досудовому розслідуванні в кримінальному процесі України. Зокрема, аргументовано доцільність визначення у п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» права адвоката звертатися за межами України з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб.

Обґрунтовано необхідність визначення у КПК України процедури здійснення допиту підозрюваного за активної участі захисника шляхом проведення відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо), як альтернативи отриманню показань від підозрюваного, який знаходиться за межами України.

Науково підтверджено позицію щодо доцільності нормативного врегулювання у ч. 3 ст. 244 КПК України можливості сторін кримінального провадження, інших його учасників, інтересів яких стосується проведення експертизи, бути повідомленими про місце та час розгляду відповідного клопотання.

Аргументовано необхідність нормативної регламентації обов'язку слідчого, прокурора здійснювати безперервний технічний запис проведення обшуку, що стане додатковою гарантією прав учасників кримінального провадження, інтереси яких представляє захисник.

Обґрунтовано доцільність наділення підозрюваного та його захисника правом на апеляційне оскарження під час досудового розслідування ухвали слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмови у його застосуванні, а також рішення про продовження строку вказаного запобіжного заходу.

Доведено доцільність доповнення п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України положенням, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження здійснюється за участю адвокатів (захисників) відповідно до вимог міжнародних договорів та угод, та в порядку і на умовах, що визначаються такими документами, що легалізує право сторони захисту щодо одержання доказів у кримінальному провадженні на території іноземної держави.

У дисертації також сформульовано інші висновки, пропозиції та рекомендації щодо участі захисника в кримінальному процесі на стадії досудового розслідування, що відповідають вимогам наукової новизни.

Ключові слова: захисник, досудове розслідування, повноваження, збирання доказів, заходи забезпечення кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, міжнародне співробітництво, особливі порядки кримінального провадження.

SUMMARY

Bigunets I. Powers of defense counsel in the pre-trial investigation. – Qualifying scientific work as the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics, Forensic Sciences, operational and search activity. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the complex research of theoretical, legal and applied problems of participation of the defender in criminal process at the stage of pre-trial investigation. The current state of scientific research of the powers of this professional subject of criminal proceedings is outlined; the rights, duties of the defender at pre-trial investigation, and also guarantees of his professional activity are investigated; the powers of the defense counsel as a subject of proof regarding the demand and receipt of things and documents in the pre-trial investigation, during the investigative (search) actions and in the framework of international cooperation are characterized; the content of the powers of the defense counsel during the application of measures to ensure criminal proceedings in the pre-trial investigation, to refute the suspicion, at the end of the pre-trial investigation, as well as during the implementation of special procedures of criminal proceedings in the pre-trial investigation.

Guarantees of professional activity of a defense counsel in criminal proceedings are defined as an internally agreed system of legal means and conditions designed to ensure full and unimpeded exercise by a defense counsel of his powers in criminal proceedings in the scope and manner specified by international treaties of Ukraine, legislation on advocacy and advocacy.

In general, the dissertation solves the scientific task of developing theoretical principles, legal and practical recommendations aimed at improving the powers of defense counsel in the pre-trial investigation in the criminal process of Ukraine. In particular, the expediency of definition in item 1 of part 1 of Art. 20 of the Law of

Ukraine «On Advocacy and Advocacy» the right of a lawyer to apply outside Ukraine with legal inquiries, including obtaining copies of documents, to public authorities, local governments, their officials and officials, enterprises, institutions, organizations, public associations, as well as to individuals.

The need to define in the Criminal Procedure Code of Ukraine the procedure of interrogation of a suspect with the active participation of defense counsel by conducting a videoconference from the premises, which according to international law is the territory of Ukraine (embassies, consulates, etc.), as an alternative to testifying from a suspect outside Ukraine.

Scientifically confirmed the position on the feasibility of regulation in Part 3 of Art. 244 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the possibility of the parties to the criminal proceedings, other participants, whose interests are related to the examination, to be notified of the place and time of consideration of the petition.

The necessity of normative regulation of the duty of the investigator, prosecutor to make a continuous technical record of the search is argued, which will be an additional guarantee of the rights of participants in criminal proceedings, whose interests are represented by the defense counsel.

The expediency of giving the suspect and his defense counsel the right to appeal during the pre-trial investigation of the decision of the investigating judge on the application of a measure of restraint in the form of placing a person in a psychiatric institution in conditions that exclude his dangerous behavior, refusal to use it, precautionary measure.

The expediency of supplementing item 1 part 1 of Art. 541 of the Criminal Procedure Code of Ukraine stipulates that international cooperation in criminal proceedings is carried out with the participation of lawyers (defenders) in accordance with the requirements of international treaties and agreements, and in the manner and conditions determined by such documents, which legalizes the right of the defense to obtain evidence in criminal proceedings on the territory of a foreign state.

The dissertation also formulates other conclusions, proposals and recommendations for the participation of defense counsel in the criminal process at the stage of pre-trial investigation that meet the requirements of scientific novelty.

Key words: *lawyer, pre-trial investigation, powers, collection of evidence, measures to ensure criminal proceedings, investigative (search) actions, international cooperation, special procedures of criminal proceedings.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бігунець І. М. Окремі аспекти здійснення спеціального досудового розслідування та роль захисника у цьому процесі. *Слово національної школи суддів України*. 2018. № 2. С. 122–132.

2. Бігунець І. М. Роль захисника у спеціальному досудовому розслідуванні. *Юридична Україна*. 2018. № 5–6. С. 105–112.

3. Бігунець І. М. Процесуальні можливості сторони захисту під час здійснення досудового розслідування в режимі відеоконференції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 134–139.

4. Бігунець І. М. Правові можливості адвоката-захисника щодо одержання доказів на території іноземної держави в контексті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Слово національної школи суддів України*. 2019. № 3. С. 127–140.

5. Бигунец И. Н. Полномочия защитника при применении мер обеспечения уголовного судопроизводства на досудебном расследовании. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 189–195 (Кыргызская Республика).

6. Бігунець І. М. Використання у вітчизняній кримінально-процесуальній практиці міжнародного досвіду реалізації повноважень захисника щодо витребування та отримання речей та документів. *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 21–28.

7. Климчук М. П., Бігунець І. М. Гарантії прав і законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 27–35.

8. Бігунець І. М. Особливі порядки кримінального провадження на досудовому розслідуванні та участь захисника під час їх здійснення. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 2. Р. 7–14. (Словацька Республіка).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Бігунець І. М. Гарантії професійної діяльності адвоката у кримінальному провадженні. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції*: матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 192–195.

10. Бігунець І. М. Пізнавальна діяльність захисника у кримінальному провадженні. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 351–354.

11. Бігунець І. М. Діяльність захисника як важлива гарантія забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 226–229.

12. Бігунець І. М. Зміст діяльності захисника зі встановлення обставин кримінального провадження. *Актуальні проблеми кримінального права*: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 345–348.

13. Бігунець І. М. Проблеми участі адвоката в допиті дитини, потерпілої від злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 371–374.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАХИСНИКА НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	23
1.1. Сучасний стан наукового дослідження повноважень захисника на досудовому розслідуванні.....	23
1.2. Захисник як учасник кримінального провадження на досудовому розслідуванні.....	33
Висновки до розділу 1.....	61
РОЗДІЛ 2. ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА ЯК СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	64
2.1. Повноваження захисника як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні.....	64
2.2. Повноваження захисника як суб'єкта доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій.....	75
2.3. Повноваження захисника щодо одержання доказів під час здійснення міжнародного співробітництва.....	98
Висновки до розділу 2.....	119
РОЗДІЛ 3. ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІНШИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	122
3.1. Повноваження захисника під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні.....	122

3.2. Повноваження захисника зі спростування підозри та під час закінчення досудового розслідування.....	142
3.3. Повноваження захисника під час здійснення особливих порядків кримінального провадження на досудовому розслідуванні.....	159
Висновки до розділу 3.....	174
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	181
ДОДАТКИ.....	216

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією з умов розбудови України як демократичної правової держави європейського зразка є охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження та забезпечення права особи на захист. Ці положення відтворюють міжнародні й конституційні підходи до розуміння та сприйняття людиноцентристської ідеології сучасності. Практична реалізація Кримінального процесуального кодексу (КПК) України підтвердила важливість докорінної зміни моделі кримінального провадження, правового статусу його учасників, гарантій захисту прав таких осіб, процесуальної форми досудового розслідування та судочинства загалом. У зв'язку з приведенням кримінального процесуального законодавства України у відповідність з міжнародними стандартами, особливої актуальності набуває ґрунтовне дослідження змагальних засад кримінального провадження, розширення можливостей захисту від кримінального переслідування.

Незважаючи на те, що законодавство України містить низку важливих положень, які регулюють питання адвокатської діяльності у кримінальному процесі (ст. 52; п. 3 ч. 3 ст. 87, ст. 93, ч. 3, 4 ст. 107, ч. 2 ст. 172, ч. 7 ст. 173, ч. 1 ст. 220, ч. 1 ст. 221, ст. 223, ст. 236, 243, 244, 284, ч. 10 ст. 290, ст. 293 КПК України та ін.), залишаються актуальними та потребують правового й наукового розв'язання низка проблем, що стосуються реалізації повноважень захисника на стадії досудового розслідування, пов'язаних, по-перше, з його статусом як учасника кримінального провадження, по-друге, з процесуальними можливостями застосування гарантованих засобів захисту під час проведення суб'єктами сторони обвинувачення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема Ю. І. Азарова, С. А. Альперта,

Г. П. Власової, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевого, Я. П. Зейкана, В. С. Зеленецького, О. В. Капліної, А. Ф. Коні, В. О. Коновалової, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, В. О. Попелюшка, І. В. Рогатюка, Д. Б. Сергєєвої, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, А. Р. Туманянца, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, П. В. Цимбала, М. С. Цуцкірідзе, Ю. М. Чорноус, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шила, М. Є. Шумила, О. О. Юхна, О. Г. Яновської та ін.

З набранням чинності КПК України питання участі захисника у кримінальному процесі на рівні монографічних праць розглядали також А. А. Ахундова («Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні», 2013); Н. В. Хмелевська «Теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні», 2013); О. В. Малахова («Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні», 2015); М. Г. Моторигіна («Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції», 2015); М. І. Дерев'янка («Гарантії прав і свобод під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою», 2015); О. Ю. Лань («Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх», 2016); О. В. Маслюк («Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення)», 2017); О. С. Старенький («Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні», 2016); Є. В. Смирнов («Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) в кримінальному провадженні», 2016); А. В. Біцай («Участь адвоката у медіації», 2017); І. В. Дубівка («Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування», 2017) та інші науковці.

Незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань з проблем діяльності захисника під час досудового розслідування, більшість актуальних питань усе ще залишаються предметом гострих дискусій, а окремі з них,

зокрема, пов'язані з участю захисника у процедурах проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також прийняття ключових процесуальних рішень (повідомлення про підозру, ознайомлення з матеріалами кримінального провадження тощо), не дістали належного висвітлення у науковій літературі. Викладене підтверджує актуальність, теоретичну і практичну цінність обраного напрямку дисертаційного дослідження, у якому здійснено спробу визначення проблеми нормативного регулювання та реалізації повноважень захисника на досудовому розслідуванні, що потребують першочергового вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Плану дій з реалізації стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); узгоджується з Переліком пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, підпункти 5.1, 5.11); Переліком перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11), Пріоритетними напрямками наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 22 грудня 2015 р. (протокол № 23) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1076, 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в розробленні теоретичних засад, правових положень та практичних рекомендацій, спрямованих на ефективну реалізацію захисником своїх процесуальних повноважень на стадії досудового розслідування. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– з'ясувати сучасний стан наукових досліджень проблем реалізації захисником повноважень на досудовому розслідуванні;

– охарактеризувати статус захисника як учасника кримінального провадження на стадії досудового розслідування;

– розкрити зміст повноважень захисника як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні;

– визначити повноваження захисника як суб'єкта доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій;

– охарактеризувати повноваження захисника щодо одержання доказів під час здійснення міжнародного співробітництва;

– визначити повноваження захисника під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні;

– встановити особливості спростування захисником підозри на етапі закінчення досудового розслідування;

– виокремити повноваження захисника під час здійснення особливих порядків кримінального провадження на досудовому розслідуванні.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що пов'язані з реалізацією повноважень захисника під час досудового розслідування.

Предмет дослідження – повноваження захисника на досудовому розслідуванні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять методи і прийоми наукового пізнання сутності та змісту діяльності сторони захисту у кримінальному провадженні й реалізації

повноважень захисника на досудовому розслідуванні. Під час дослідження використано такі загальнонаукові і спеціальні методи: *опису, класифікації* – при виявленні й вивченні повноважень захисника під час досудового розслідування (розділи 1–3); *історико-правовий* – для розкриття генезису правової регламентації повноважень захисника на стадії досудового розслідування та його процесуального статусу як учасника кримінального провадження та суб'єкта доказування (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – при дослідженні повноважень захисника як суб'єкта доказування на досудовому розслідуванні з урахуванням досвіду інших країн (розділ 2); *догматичний* – для дослідження та удосконалення понятійної складової дослідження (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2.); *формально-логічний* – для розкриття поняття та змісту функції захисту як способу реалізації повноважень захисника на досудовому розслідуванні та інших споріднених категорій (розділи 1–2); *статистичний* – з метою узагальнення одержаних наукових результатів, вивчення правозастосовної практики (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення слідчої та судової практики, дані офіційної звітності Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції за 2016–2020 роки; зведені результати опитування 63 адвокатів, 36 слідчих суддів, 51 слідчого, 39 прокурорів у Волинській, Дніпропетровській, Київській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та м. Києві; аналітичні матеріали та узагальнення Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, а також власний досвід адвокатської діяльності здобувача.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є монографічним дослідженням, в якому на основі доктринальних положень кримінального процесу, з урахуванням положень законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, правозастосовної практики обґрунтовано низку положень і висновків щодо реалізації захисником своїх повноважень на стадії досудового розслідування, нових у концептуальному

плані й важливих для юридичної науки, а також діяльності органів кримінальної юстиції. Зокрема:

вперше:

– обґрунтовано доцільність наділення підозрюваного та його захисника правом на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмови у його застосуванні, а також рішення про продовження строку зазначеного запобіжного заходу на стадії досудового розслідування;

– з урахуванням зарубіжного досвіду науково підтверджено доцільність закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві можливості сторін кримінального провадження, а також інших його учасників, інтересів яких стосується проведення експертизи, бути повідомленими про місце та час розгляду відповідного клопотання (ч. 3 ст. 244 КПК України);

– аргументовано необхідність нормативної регламентації обов'язку слідчого, прокурора здійснювати безперервний технічний запис проведення обшуку, що вважатиметься додатковою процесуальною гарантією реалізації прав учасників кримінального провадження, інтереси яких представляє захисник;

– доведено, що однією із засад міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є участь у ньому адвоката (захисника) згідно вимог міжнародних договорів та угод, у порядку і на умовах, які визначаються такими документами, що легалізує право сторони захисту в одержанні доказів у межах провадження на території іноземної держави (з доповненням відповідними положеннями ст. 541 КПК України);

удосконалено:

– наукове розуміння гарантій професійної діяльності захисника у кримінальному провадженні як внутрішньо узгодженої системи правових засобів і умов, що сприяють повноцінній та безперешкодній реалізації захисником своїх професійних прав та обов'язків в обсязі та порядку,

визначених міжнародними договорами України, законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність і КПК України;

– обґрунтування нормативного зазначення капітана судна, керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначеної ним службової особи суб'єктами відповідальності за порушення прав і законних інтересів підзахисного;

– наукове бачення права адвоката звертатися за межами України з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (із закріпленням відповідних положень у п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

– аргументи стосовно можливості оскарження в апеляційному порядку під час досудового розслідування ухвали слідчого судді про визнання, відмову у визнанні затримання незаконним (з доповненням ч. 1 ст. 309 КПК України);

– наукове бачення ризиків істотного порушення права особи на захист в разі повідомлення про підозру на підставі доручення;

– наукові пропозиції стосовно визначення у КПК України процедури допиту підозрюваного за активної участі захисника шляхом проведення відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо), як альтернативи отриманню показань від підозрюваного, який перебуває за межами України;

дістало подальший розвиток:

– розуміння мети здійснення захисником своїх повноважень на стадії досудового розслідування – захисту прав та законних інтересів підозрюваного, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію);

– наукове бачення перспектив законодавчого розширення процесуальних можливостей сторони захисту щодо одержання доказів на території іноземної держави в межах міжнародного співробітництва шляхом внесення відповідних змін і доповнень до п. 1. ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

– теоретичні підходи щодо можливості спростування чи підтвердження певних значущих для розслідування обставин шляхом звернення захисника у порядку, визначеному ч. 3 ст. 93 КПК України, з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора;

– аргументація доцільності унормування обсягу гарантій адвокатської діяльності, передбачивши у ч. 2 ст. 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що положення профільного Закону в частині реалізації прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності мають пріоритет перед нормами КПК України;

– наукові ідеї про доцільність внесення змін до ч. 2 ст. 52 КПК України щодо обов'язкового залучення захисника до проведення дистанційного досудового розслідування в режимі відеоконференції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації впроваджені та мають перспективи використання в:

правозастосовній діяльності – щодо удосконалення положень КПК України та профільного законодавства, які пов'язані з реалізацією захисником своїх повноважень під час досудового розслідування (акт Інституту законодавства Верховної Ради України від 16 травня 2020 р. № 22/649–1–15);

практичній діяльності – для розроблення й удосконалення відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів, підготовки рекомендацій з питань організації розгляду клопотань і скарг захисника на стадії досудового розслідування (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 січня 2020 року);

освітньому процесі – при підготовці навчальних та науково-методичних програм, лекцій, тестових завдань з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні питання кримінального процесуального права», «Теорія судових доказів» (акт Національної академії внутрішніх справ від 17 лютого 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, викладені положення, що виносяться на захист, розроблені автором особисто. В опублікованих у співавторстві працях власні теоретичні розробки дисертанта становлять не менше 50,0 %. Наукові ідеї та висновки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дослідженні, оприлюднено на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях та засіданні круглого столу, зокрема: «Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції» (м. Київ, 2 листопада 2018 р.); «Актуальні питання криміналістики» (м. Київ, 20 грудня 2018 р.); «Актуальні питання терії та практики досудового розслідування кримінальних проступків» (м. Київ, 14 листопада 2019 р.); «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 22 листопада 2019 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення» (м. Київ, 19 червня 2020 р.).

Публікації. Основні положення і висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 13 наукових публікаціях, серед яких шість статей – у наукових фахових виданнях України, дві – у міжнародних наукових періодичних виданнях, п'ять тез виступів на науково-практичних конференціях і круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім

підрозділів, висновків, списку використаних джерел (328 найменувань на 35 сторінках) і трьох додатків на 21 сторінці. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з яких основний текст дисертації становить 168 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗАХИСНИКА НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

1.1. Сучасний стан наукового дослідження повноважень захисника на досудовому розслідуванні

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [97]. Зазначені цінності зумовлюють зміст і спрямованість її діяльності в усіх сферах, зокрема й у сфері кримінального судочинства [173, с. 92].

Наукові положення щодо участі адвоката в кримінальному процесі передбачають теоретичний зміст, який полягає у визначенні правового статусу адвоката в кримінальному процесі, процедури забезпечення захисту учасників кримінального провадження, процесуального порядку участі адвоката (захисника) на стадіях досудового та судового провадження [239, с. 210]. У цьому підрозділі необхідно виконати такі основні завдання: а) здійснити науково-теоретичний і практично-правовий аналіз поняття захисту в кримінальному процесі; б) з'ясувати стан теоретико-правового дослідження повноважень захисника в досудовому розслідуванні пострадянського періоду та на сучасному етапі розвитку юридичної науки.

Теоретичний аспект реалізації окреслених завдань тісно переплітається з практично-правовою складовою, що закріплена в нормативно-правових актах як частині кримінально-процесуального законодавства України. Такий

взаємозв'язок пов'язаний насамперед з тим, що інститут захисту є актуальним і дієвим не стільки в теоретичній, скільки в практично-правовій площині.

Науковий інтерес у дослідженні захисту як правової категорії становлять питання, висвітлені в роботах науковців радянського періоду. Зокрема, П. С. Елькінд розглядає поняття «захист» у контексті права підозрюваного (обвинуваченого) на захист, що своєю чергою давало змогу виокремити також «матеріальну» й «формальну» складові цього права. Право на захист у матеріальному аспекті автор тлумачить як сукупність процесуальних прав, які закон надає підозрюваному (обвинуваченому, підсудному) у кримінальному процесі для захисту ним власних інтересів. Право на захист у формальному контексті визначено як право підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) на допомогу спеціально уповноваженого суб'єкта – захисника [320, с. 8]. Водночас опоненти доводили, що розчленовувати єдине поняття захисту на дві різні складові недоцільно [302, с. 120].

Аналізуючи чинне на той час законодавство, В. М. Тертишник визначав захист як систему дій, спрямованих на спростування обвинувачення, виявлення сумнівів щодо обґрунтованості обвинувачення, даних, які засвідчують невинність обвинуваченого або вказують на обставини, що пом'якшують відповідальність» [260, с. 12]. Категорію «захист» М. С. Строгович розглядав як функцію кримінального процесу, яка охоплює: право підсудного та його захисника завжди говорити, заявляти, пояснювати після прокурора; підсудний та його захисник мають право брати участь у доказуванні, якщо вважають це необхідним, однак обов'язок доказування на них не покладається [253, с. 48]. Учені О. М. Ларін і Ю. І. Стецовський змістом цієї функції охопили також можливість висувати нову версію захисту, яка на попередньому слідстві не фігурувала [251, с. 44].

Науковці наводять й інші аргументовані приклади визначення дефініції «захист». Так, Л. М. Лобойко вважає, що функція захисту – це основний

напрямок кримінальної процесуальної діяльності, зміст якого утворюють: заперечення по суті підозри й обвинувачення загалом; заперечення окремих пунктів підозри й обвинувачення; заперечення кваліфікації кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку); надання іншого тлумачення дій підзахисного, що не заперечує обвинувачення; акцентування уваги органів досудового розслідування, прокуратури й суду на обставини, що пом'якшують вину; наполягання на недостатності доказів, якими обґрунтовують обвинувачення [130, с. 15].

На думку О. М. Ларіна, для захисту підозрюваного, обвинуваченого від усіх помилок потрібен учасник процесу, здатний в його інтересах критично оцінювати зібрані матеріали, виявляти прогалини й суперечності в системі доказів, перевіряти правильність кваліфікації інкримінованих дій тощо. Таким учасником процесу може бути лише захисник [124, с. 67], метою діяльності якого є виключно приватний особистий інтерес підзахисного, характер та зміст якого, як і способи й засоби досягнення, визначаються без будь-якого зовнішнього втручання [148, с. 300].

Розглядаючи зміст захисту як комплексної кримінальної процесуальної діяльності, І. М. Зубач визначає її у розрізі двох окремих площин, а саме: діяльність учасників процесу (підозрюваного, обвинуваченого та їхнього захисника), що спрямована на спростування обвинувачення і захист власних законних прав та інтересів під час кримінального провадження; діяльність спеціально уповноважених органів й учасників процесу, що спрямована на захист прав і законних інтересів інших учасників кримінального провадження [78, с. 181].

Вважаємо, що такий підхід науковця до визначення функціонального змісту поняття «захист» у кримінальному процесі є виправданим, оскільки законодавець також закріплює різні види повноважень захисту в кримінальному провадженні, зокрема на досудовому розслідуванні.

Викладене вище засвідчує, що навчально-науковий підхід до визначення поняття «захист» передбачає два трактування. Причому перший

підхід зумовлений суто позицією сторони захисту, другий – поширюється на решту учасників кримінального провадження. Наукові думки вчених також сходяться в тому, що захист є функціональною діяльністю, має конкретні завдання та кінцеву мету.

Доцільним вважаємо окреслити стан теоретико-правового дослідження повноважень захисника в досудовому розслідуванні, який охоплюватиме систематизовані відомості про зміст дисертаційних і монографічних праць, наукових статей із цієї проблематики на теренах сучасної України й пострадянського простору.

Серед комплексних монографічних досліджень виокремимо ті, які стали вагомим внеском у розвиток теоретико-правового підґрунтя дослідження інституту адвокатури в кримінальному провадженні. У цих працях було здійснено комплексний системний аналіз повноважень адвоката як захисника прав підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на період дії КПК 1960 року й тогочасного законодавства.

Загалом слід зазначити, що в науковій думці радянського кримінального процесу переважав підхід до тлумачення повноважень захисника як засобу, спрямованого забезпечити процесуальну рівноправність сторін. Теоретичні дослідження того часу містять окремі напрацювання організаційно-тактичного й морально-етичного характеру діяльності захисника, які є актуальними і в сучасних умовах.

Одним з перших дисертаційних досліджень на пострадянському просторі, у якому розглянуто проблеми участі захисника в кримінальному провадженні, є монографія Я. П. Зейкана «Захист у кримінальній справі» (2002), у якій висвітлено питання участі захисника в кримінальній справі, виокремлено тактичні прийоми допиту свідків і потерпілих, визначено особливості його діяльності під час судового розгляду, в апеляційній та касаційній інстанціях [76].

Значущою є монографія І. Ю. Гловацького «Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі» (2003), у якій увагу зосереджено на

розробленні способів, засобів і прийомів у практичній діяльності адвоката-захисника для виконання ним свого призначення в кримінальному судочинстві [43].

Вагомий внесок у розвиток вчення про реалізацію захисником своїх повноважень зробив В. О. Попелюшко, який у роботах «Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі» (2005) [184] та «Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми» (2009) [185] здійснив комплексний аналіз правових, теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних зі змістом та реалізацією функції захисту в кримінальному процесі, дослідив предмет захисту в кримінальній справі, виокремив особливості участі захисника в доказуванні, проаналізував питання логіки й аргументації в діяльності адвоката-захисника тощо.

Окремі умовиводи, сформульовані в роботах таких провідних вітчизняних професорів у галузі кримінального процесу, як В. Г. Гончаренко, О. В. Капліна, М. А. Погорецький, В. В. Фаринник, О. Г. Шило, М. Є. Шумило [47; 82; 176; 297; 316], містять важливі для розвитку сучасної практики доказування в кримінальному провадженні положення щодо тлумачення сутності й особливостей збирання доказів стороною захисту під час досудового розслідування.

Також процесуальним аспектам участі захисника в кримінальному провадженні присвячено кандидатські дисертації. Зазначені питання досліджували такі науковці, як Т. В. Корчева «Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції» (2006) [99]; А. М. Бірюкова «Забезпечення адвокатурою конституційного права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі» (2006) [17]; Р. А. Чайка «Участь захисника на досудовому слідстві» (2008) [305]; Н. М. Обрізан «Захисник як суб'єкт доказування в кримінальному процесі» (2008) [162]; Є. І. Виборнова «Реалізація права на захист на стадії досудового слідства» (2009) [32]; В. Г. Андрусів «Участь адвоката-захисника в суді першої інстанції у кримінальному процесі України» (2010) [6]; Н. В. Борзих

«Діяльність захисника щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі України» (2010) [22; 23]; О. Г. Шнягін «Реалізація функції захисту в кримінальному процесі України» (2010) [318]; Б. І. Яворський «Сприяння захисту як необхідна умова забезпечення функціонування засади змагальності в кримінальному судочинстві» (2010) [321]; П. В. Кучевський «Діяльність адвоката у кримінальному процесі» (2011) [120].

Отримані результати дослідження мають теоретичне й практичне значення та можуть бути використані й у сучасних умовах кримінального судочинства. Водночас слід визнати, що окремі положення та рекомендації з доказування під час здійснення досудового розслідування, сформульовані попередниками, з огляду на зміни в нормативно-правовому регулюванні процесу розслідування, стають дискусійними, а деякі з них видаються застарілими й не придатними для використання на практиці.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» було прийнято 5 липня 2012 року, однак якість, прогресивність й ефективність якого досі залишається предметом дискусій як у науково-експертних колах, так і серед практикуючих юристів. Однак безперечним є той факт, що деякі новації, які завдяки цьому дістали законодавчу регламентацію, здійснили революційний вплив на сучасну національну організацію діяльності адвокатури [49, с. 27].

Прийняття 2012 року нового КПК України стало наступним важливим етапом у розвитку вітчизняної кримінальної процесуальної науки, стимулювало жваві дискусії в науці кримінального процесу, зокрема щодо легальних можливостей захисника в окремих процедурах проведення процесуальних дій. Посилений науковий інтерес до цієї проблематики пов'язаний також із реформуванням кримінального процесуального законодавства України, концептуальною зміною підходів законодавця до правового регулювання порядку здійснення кримінального провадження, відмовою від концепції визнання абсолютної пріоритетності публічних

інтересів у цій сфері, унаслідок чого суттєво розширено дію засади диспозитивності, що безпосередньо виявляється насамперед у запровадженні нових юридичних процедур у сфері кримінального процесу [223, с. 31].

Актуальним є аналіз наукових і прикладних проблем процесуальної діяльності захисника в кримінальному провадженні. Підґрунтям для виконання цього завдання є монографія А. А. Ахундової «Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні» (2013) [11], у якій досліджено суть взаємодії захисника та підзахисного на досудовому розслідуванні; висвітлено зміст діяльності захисника в разі повідомлення, зміни та доповнення підозри, вирішення питання про обрання запобіжних заходів, визначено тактичні й процесуальні особливості діяльності захисника під час проведення слідчих (розшукових) дій [11; 12].

Цікавою в контексті предмета дисертаційного дослідження є робота О. В. Малахової «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні» (2015), у якій систематизовано процесуальні можливості сторони захисту щодо самостійного збирання доказів під час досудового розслідування; схарактеризовано процес збирання доказів під час досудового розслідування з огляду на функціонування інституту сприяння захисту; визначено правовий порядок дослідження доказів стороною захисту під час судового розгляду в суді першої інстанції [138].

Наукову цінність для нашого дослідження становлять окремі висновки, які сформулював О. Ю. Лань у дисертації «Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх» (2016). Учений дослідив процесуальний статус захисника як суб'єкта доказування в досудовому розслідуванні, окреслив проблемні питання його участі в досудовому кримінальному процесі щодо неповнолітніх під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), а також інших процесуальних дій, запропонував шляхи їх вирішення [123].

З огляду на те, що предмет окремих підрозділів роботи складатимуть повноваження захисника як суб'єкта доказування, а також під час проведення інших процесуальних дій у досудовому розслідуванні, актуальними видаються окремі висновки щодо означених питань, сформульовані М. Г. Моторигіною в дисертації «Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції» (2015), які стосуються комплексу питань, пов'язаних із реалізацією захисником своїх повноважень у судовому провадженні в першій інстанції [151].

У дисертації «Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення)» (2017) О. В. Маслюк дослідив правовий зміст спростування підозри (обвинувачення), розглянув елементи, що становлять його сутнісне наповнення, а також обґрунтував провідне становище процесуальної фігури захисника з-поміж інших суб'єктів здійснення спростування підозри (обвинувачення) [142].

Також у контексті участі захисника в оскарженні рішень, дій, бездіяльності учасників кримінального провадження необхідно зазначити про роботу С. О. Пшенічко «Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні» (Одеса, 2014) [214], у якій досліджено комплекс повноважень захисника в процедурах заявлення, розгляду та вирішення скарг у досудовому кримінальному процесі. У дисертації «Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею» (Львів, 2016) Д. Є. Крикливець оцінив практичний вплив засади змагальності на процедуру розгляду скарг на рішення, дії, бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора; опрацював законодавчий перелік рішень, дій чи бездіяльності, що підлягають оскарженню, і практику їх судового перегляду; проаналізував правову регламентацію кола суб'єктів, які наділені правом на оскарження, а також процесуальну регламентацію перегляду ухвал слідчого судді [103].

Цінними комплексними науковими дослідженнями, які безпосередньо пов'язані з проблемою реалізації захисником своїх повноважень у

досудовому кримінальному процесі, є роботи: Н. В. Хмелевської «Теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні» (2013) [299]; М. І. Дерев'янка «Гарантії прав і свобод під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» (2015) [62]; О. С. Старенького «Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні» (2016) [249; 250]; Є. В. Смирнова «Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) в кримінальному провадженні» (2016) [241]; А. В. Біцай «Участь адвоката у медіації» (2017) [19]; І. В. Дубівки «Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування» (2017) [68] та ін.

Важливими для наукового аналізу з обраної проблематики є деякі концептуальні праці в галузі кримінального процесуального права. Так, наукові позиції В. М. Тертишника («Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини у кримінальному процесі України» (2009) [262] ми використали під час дослідження процесуального статусу захисника в кримінальному процесі, гарантій його діяльності, а також захисту прав, свобод і законних інтересів людини.

Окремі аргументовані нами в роботі висновки стосовно вдосконалення процедурних питань участі захисника у використанні захисником доказів, отриманих за результатами проведених НСРД, ґрунтуються на положеннях докторської дисертації М. А. Погорецького «Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі» (2007) [178].

У докторській дисертації О. П. Кучинської «Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників» (2013) з-поміж іншого досліджено механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження, вагомим серед яких є право на захист. Цінними вважаємо наукові позиції щодо забезпечення диспозитивних і змагальних начал у процесуальному статусі сторін кримінального провадження, стимулювання їхньої процесуальної активності через обізнаність з

результатами кримінального провадження, закріпленої в законі можливості впливати на його перебіг [121].

У дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації» (2016) І. В. Гловюк висвітлила сутність діяльності захисника під час розгляду та вирішення клопотань про проведення окремих слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження та інших процесуальних дій [44].

Зокрема, докторська дисертація О. М. Скрябіна «Захисник в кримінальному процесі: нормативно-правове дослідження» (2017) присвячена комплексному дослідженню теоретичних, правових і прикладних проблем участі захисника в окремих стадіях кримінального провадження: на досудовому розслідуванні, в суді першої та апеляційної інстанцій. Визначено статус, місце, роль і функції захисника в кримінальному провадженні, узагальнено його професійні й індивідуально-особистісні характеристики, а також особливості його професійного становлення [236].

На рівні окремих публікацій питання, пов'язані з оптимізацією повноважень захисника в досудовому кримінальному провадженні, розглядали в численних наукових статтях, тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, круглих столах [87; 228; 230, с. 96–97; 259, с. 77–84; 306, с. 303–306; 325, с. 12–17]. Деякі сформульовані науковцями положення та пропозиції стосовно вдосконалення кримінального закону в частині діяльності захисника на досудовому розслідуванні ми детально проаналізуємо в наступних підрозділах роботи.

Підбиваючи підсумки аналізу виокремлених наукових праць, зазначимо, що наявний доробок з питань участі захисника в кримінальному провадженні засвідчує посилений інтерес до діяльності цих професійних учасників кримінального процесу, функцій, які вони виконують на стадії досудового розслідування.

Загалом можна констатувати, що завдяки численним науковим дослідженням у галузях кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності сформовано потужну наукову базу організаційно-правового та криміналістичного забезпечення діяльності захисника в кримінальному процесі. Однак, попри ґрунтовну розробленість окреслених проблем, недостатньо дослідженими залишаються питання, що стосуються повноважень захисника як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні, під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, щодо одержання доказів у межах міжнародного співробітництва, під час здійснення особливих порядків кримінального провадження.

1.2. Захисник як учасник кримінального провадження на досудовому розслідуванні

Тематика повноважень захисника в кримінальному процесі не є новою для науки кримінального процесуального права. Однак деякі проблеми як теоретичного, так і прикладного спрямування залишаються такими, що не мають однозначного розв'язання в доктрині або потребують кардинального перегляду у зв'язку з постійними «точковими» змінами в нормативній регламентації кримінального провадження.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у ст. 1 визначає, що адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва й надання інших видів правової допомоги клієнту [202]. Соціальна функція адвокатури полягає в забезпеченні дотримання прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій шляхом захисту, представництва чи надання інших видів правової допомоги зазначеним суб'єктам [49, с. 80].

У чинному законодавстві дефініцію поняття «адвокат» закріплено в ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з якою адвокатом є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах і в порядку, що передбачені цим Законом, має у своїй основі подвійну правову природу, хоча й не чітко виражену [308, с. 58]. Використавши під час тлумачення терміна «адвокат» норму бланкетного характеру, законодавець відсилає нас до ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Особа для набуття права на заняття адвокатською діяльністю повинна відповідати встановленим кваліфікаційним вимогам: мати повну вищу юридичну освіту, володіти державною мовою, мати стаж роботи в галузі права не менше ніж два роки; скласти кваліфікаційний іспит; пройти стажування (за певними винятками, встановленими законодавством); скласти присягу адвоката України й отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [202].

В означеному контексті слід зауважити, що чинне законодавство України передбачає випадки зупинення та припинення права на заняття адвокатською діяльністю (ст. 31, 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Тому особа, щоб вважатися адвокатом, має не лише отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, а й подбати про те, щоб таке право не було зупиненим чи припиненим на момент надання ним правової допомоги клієнту [308, с. 58].

Предмет нашого дослідження в межах цього підрозділу потребує передусім визначення змісту правового статусу захисника в кримінальному провадженні, з'ясування його прав та обов'язків. Однак досі не сформовано єдиний підхід до визначення поняття «захисник», обсягу його повноважень, гарантій діяльності тощо.

Діяльність захисника є важливою гарантією забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві, оскільки вона має соціальний характер і спрямована на спростування обвинувачення, встановлення обставин, які пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушенням його

конституційних прав. Водночас діяльність захисника спрямована не лише на інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а й на інтереси правосуддя [118, с. 59].

Із цього приводу В. О. Попелюшко слушно зауважує, що адекватне забезпечення права на захист можливе лише незалежною професійною самоврядною адвокатурою [184, с. 8–9]. Натомість низька якість юридичних послуг завдає клієнту матеріальних збитків, може призвести до винесення незаконного, необґрунтованого рішення судовим чи іншим державним органом, безпідставного обмеження конституційних прав людини й громадянина, заподіяння шкоди здоров'ю, честі, гідності особи, її майну, а в кримінальній справі – навіть до позбавлення волі, безпідставного кримінального переслідування [69, с. 123].

Згідно з дефініцією, яку пропонує тлумачний словник В. І. Даля, «захист – це заступництво» [61, с. 105]. Словник С. І. Ожегова визначає «захист» як «те, що захищає, слугує обороною» [166, с. 196]. Таким чином, захист тлумачать крізь призму діяльності певних осіб.

Специфіка юридичної сфери та професійної діяльності адвоката зумовлює вузьке (конкретне) використання терміна «захист» у значенні «захист прав», оскільки фізично адвокат не є охоронцем кого- або чого-небудь [49, с. 153–154].

На підставі такого трактування цього положення законодавства Н. М. Бакаянова дійшла висновку, що, на відміну від функцій представництва чи консультування, які нормативно не обмежені певною сферою правовідносин, функція захисту адвокатурою прав фізичних осіб обмежується виключно сферою кримінально-процесуальних правовідносин і правовідносин, що виникають у провадженні по справах про адміністративні правопорушення [13, с. 154]. Визначальне значення має процесуальне становище клієнта – «переслідуваний» [49, с. 155]. За логікою законодавця, потерпілий від кримінального або адміністративного правопорушення може розраховувати на представництво, а не на захист.

У процесуальній діяльності захист є самостійною функцією, оскільки її наявність забезпечує засада змагальності (ст. 22 КПК України) за умов забезпечення в КПК України гарантій прав сторін. У п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» конкретно визначено, що захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування в кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [202].

Захисник як учасник кримінального провадження є його важливим суб'єктом, виконує роль «гаранту», діяльність якого спрямована на дотримання та відновлення порушених прав підзахисного. Право на захист гарантоване Конституцією України, КПК України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і міжнародно-правовими договорами й угодами. Так, відповідно до ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) передбачено, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [95]. Крім того, у ст. 13 Конвенції закріплено норму, відповідно до якої кожен, чиї права та свободи, визначені в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що здійснювали свої офіційні повноваження [95].

Отже, адвокатура може виконувати своє соціальне призначення лише за умови ефективності професійної діяльності кожного її члена в конкретних життєвих ситуаціях, пов'язаних із наданням правової допомоги [49, с. 27]. Міжнародно-правові приписи зумовлюють встановлення на національних рівнях законодавчо регламентованих систем допуску до професії адвоката, які передбачають: 1) кваліфікаційні вимоги до осіб, що мають намір займатися адвокатською діяльністю, які ґрунтуються на критеріях освіти, практичного досвіду, «моральної чистоти»; 2) спеціальну підготовку кандидатів на здобуття статусу адвоката (навчання в спеціалізованих закладах, стажування тощо); 3) перевірку рівня професійної компетентності кандидата шляхом проведення кваліфікаційних іспитів; 4) надання особі офіційного статусу (професійного звання) адвоката з дотриманням формальних вимог процедурного характеру (ухвалення рішення компетентним органом, приведення до присяги, видання відповідного свідоцтва або ліцензії тощо) [49, с. 123]. Зазначені елементи системи допуску до професії адвоката відображено і в законодавстві України.

Поряд з іншими особами адвокат може вступати в процесуальні правовідносини на будь-якій стадії кримінального провадження, незалежно від обсягу його прав, обов'язків чи повноважень або ж від тривалості його участі в розгляді справи є суб'єктом кримінальних процесуальних відносин: він бере участь у процесі на підставах і в порядку, передбачених КПК України, за умови, що немає обставин, за яких закон виключає можливість його участі в процесі. Ми поділяємо думку, що кожен з учасників має чітко визначені права й обов'язки; учасники діють у кримінальному судочинстві у встановленому порядку на підставі та відповідно до своїх прав та обов'язків; вони обов'язково вступають у процесуальні правовідносини; зобов'язані дотримуватися чинного законодавства, виявляти толерантність, поважати честь і гідність інших учасників процесу; учасники мають право на забезпечення особистої безпеки; за невиконання своїх обов'язків або

порушення прав інших учасників несуть відповідальність, передбачену законом [167, с. 43].

Діяльність адвоката в кримінальному процесі, зазначає А. М. Бірюкова, слід розглядати з позицій розмежування статусу адвоката-захисника на загальноправовий і кримінально-процесуальний, оскільки правова допомога адвоката в кримінальному процесі не обмежується його процесуальним статусом захисника у справі [17, с. 11]. Таку саму думку поділяють В. А. Семенцов і В. М. Бургер, зазначаючи, що якщо в законі про адвокатуру визначено загальний статус адвоката, то в КПК України цей статус залежить від процесуального становища довірителя [25, с. 10]. Безперечно, такий науковий підхід заслуговує на увагу.

Після того, як Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» набрав чинності, було внесено численні зміни до КПК України, серед науковців не вщухають дискусії щодо повноважень захисника в кримінальному провадженні, гарантій його діяльності, механізму реалізації таких повноважень і підвищення їх ефективності на стадії досудового розслідування.

З'ясування процесуального статусу захисника в кримінальному провадженні пропонуємо розглядати крізь призму елементів, що становлять його зміст і відповідають меті його діяльності. З огляду на специфіку діяльності адвоката-захисника як суб'єкта кримінального провадження, чітке законодавче врегулювання його правового статусу забезпечує незалежність і неупередженість у прийнятті ним рішень, які гарантуватимуть захист прав й інтересів учасників кримінального провадження.

Захисник як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин має власний процесуальний статус (лат. status – стан, становище), встановлене нормами права становище, сукупність прав та обов'язків [266, с. 292].

Ураховуючи наукові підходи до структурних елементів правового статусу [35, с. 8; 100, с. 18; 102, с. 100; 116, с. 86; 232, с. 42], а також результати аналізу положень чинного законодавства про адвокатуру й

адвокатську діяльність, вважаємо, що правовим статусом адвоката є сукупність прав, обов'язків, які визначають його юридичні можливості як представника недержавного самоврядного інституту, а також встановлюють необхідні варіанти його поведінки в разі залучення до участі в кримінальному провадженні.

Аналіз процесуального статусу захисника завжди слід здійснювати в нерозривному взаємозв'язку з процесуальними повноваженнями, якими його наділяє чинне законодавство.

Конституційно гарантоване право на захист у кримінальному провадженні забезпечують завдяки наявності правового інституту захисту й реалізації адвокатом-захисником своїх повноважень. У загальноживаному значенні термін «повноваження» означає право, надане кому-небудь для здійснення чогось [240, с. 684]. Отже, у структурі повноважень захисника в кримінальному провадженні необхідно виокремити два компоненти: по-перше, це його професійні права як адвоката; по-друге, це напрями застосування таких прав під час здійснення захисту в кримінальному провадженні.

Слід зауважити, що в науковій літературі права й обов'язки адвоката традиційно та безумовно визнають осердям його правового статусу [13; 18; 74; 308].

На думку Г. Христової, позитивні зобов'язання держави в найзагальнішому вигляді передбачають активні дії, спрямовані на утвердження, захист і сприяння реалізації таких прав [179, с. 33]. Із цього приводу С. В. Гончаренко слушно зауважує, що одним із найважливіших елементів позитивного змісту обов'язків держави щодо забезпечення права на правову допомогу стають професійні права захисника, без реалізації яких конвенційне право на захист лишається «абстрактним й ілюзорним» [50, с. 873]. Наділення адвоката професійними правами спрямоване на надання оперативної та кваліфікованої юридичної допомоги особам, які за нею звернулися. Реалізація адвокатом своїх прав істотно полегшує роботу зі

встановлення фактичних обставин справи, що пришвидшує їх розгляд і вирішення [7, с. 28].

Вважаємо за доцільне здійснити загальний аналіз нормативних положень, які визначають відповідні права захисника в кримінальному провадженні, проаналізувавши судову практику за участю захисника, а також відповідні правомочності суб'єктів кримінального процесу, захист яких він здійснює.

Загальні правила участі захисника в кримінальному провадженні обумовлені його правами й обов'язками (ст. 46, 47 КПК України), сукупність яких, на думку А. А. Ахундової, утворює категорію «процесуальний статус» цього суб'єкта процесуальних відносин. Стаття 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», незалежно від того, чи набув адвокат статусу захисника, дублює зазначений перелік прав, проте вже як перелік прав адвоката. Правила адвокатської етики конкретизують статус адвоката й висувають додаткові вимоги щодо його професійної діяльності [12, с. 34].

У ст. 45 КПК України зазначено, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ст. 45 КПК України) [108].

Для конкретизації відповідних дій вважаємо за необхідне насамперед розглянути права, якими наділений адвокат-захисник під час здійснення захисту перелічених вище осіб. Так, відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав,

реалізацію яких здійснює безпосередньо підозрюваний, обвинувачений і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Ця стаття відсилає до положень ч. 3–5 ст. 42 КПК України, у якій визначено основний перелік прав підозрюваного й обвинуваченого (такими правами в певному обсязі володіють і решта осіб, захист яких передбачено в КПК України – ст 43, 484, 506) [108].

Отже, чинне кримінальне процесуальне законодавство України тісно пов'язує процесуальний статус адвоката як захисника з процесуальним статусом підзахисного.

Із цього приводу науковці зауважують, що КПК України, наділяючи захисника правами осіб, яких він захищає, не лише не надав захиснику широких прав і механізмів збирати докази, а й у своїх ускладнених для логічного розуміння конструкціях заплутав ідею паралельного адвокатського розслідування та застосування законодавства про адвокатську діяльність [261]. Водночас, аналізуючи положення ст. 42 КПК України, доходимо висновку, що законодавець визначив перелік прав підозрюваного, обвинуваченого, однак у цій нормі немає посилання на заборону щодо доручення реалізації певних прав підозрюваного, обвинуваченого захиснику.

Право сторони захисту, а отже, і захисника, на участь у кримінальному провадженні впливає зі змісту різних статей КПК України. Законодавець передбачає їхні права на участь у доказуванні, зокрема права підозрюваного (ч. 3 ст. 42) давати пояснення, показання з приводу підозри (п. 5); збирати й подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази (п. 8); брати участь у проведенні процесуальних дій (п. 9); під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносять до протоколу (п. 10); заявляти клопотання про проведення процесуальних дій (п. 12) [108].

Позитивно оцінюємо й передбачене ч. 5 ст. 46 КПК України правило, за яким захисник має право на конфіденційне побачення з підозрюваним без

дозволу слідчого, а відмова від захисника або його заміна повинні відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості конфіденційного спілкування (ч. 2 ст. 54 КПК України) [270].

У цьому контексті П. М. Маланчук зазначає, що захисник допомагає підзахисному в реалізації його прав і захисті його законних інтересів, бере участь у дослідженні доказів, заявляє клопотання про витребування та приєднання до справи нових доказів, які виправдовують підсудного чи пом'якшують його вину. Беручи участь у судових дебатах, він може давати оцінку доказам, робити свої заяви про значення перевірених у суді доказів, їх допустимість, достовірність і достатність, висловлювати свої судження щодо сумнівів у провину підсудного або вказувати на факти, які підтверджують невинуватість особи, інтереси якої розглядають [136, с. 112]. Крім того, Н. В. Хмелевська вважає, що роль захисника в кримінальному провадженні полягає насамперед у розробленні стратегії ведення захисту [300, с. 197].

Порядок та умови проведення опитування не визначено ні в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ні в КПК України. На нашу думку, для захисника як учасника кримінального провадження, зокрема на стадії досудового розслідування, брак чітких правил проведення опитування особи ускладнює реалізацію визначеної в законі правової можливості, а визначене в профільному законі право адвоката на опитування особи не передбачає жодного продовження в кримінальному процесуальному законі.

У ч. 8 ст. 95 КПК України закріплено положення, відповідно до якого захисник має право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їхньою згодою пояснення, які не є джерелом доказів [108]. Дослідники О. Ю. Татаров і С. С. Чернявський обґрунтовують необхідність надання статусу поясненням учасників кримінального провадження та інших осіб, отриманим стороною захисту в межах кримінального провадження [259, с. 82].

Крім цього, у ст. 93 КПК України зазначено, що сторона захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [108]. До останніх дій, які є новими для законодавчої моделі діяльності захисника в кримінальному процесі України, слід, зокрема, віднести отримання захисником на підставі ухвали слідчого судді чи суду тимчасового доступу до речей і документів та проведення за необхідності їх виїмки, залучення стороною захисту експерта для проведення експертизи, що може бути здійснено як на договірних засадах, так і за клопотанням сторони захисту за ухвалою слідчого судді [270, с. 66].

Таким чином, пізнавальна діяльність захисника в кримінальному провадженні – це діяльність з отримання необхідних відомостей про досліджуваний предмет, тобто про обставини конкретного кримінального провадження. У зв'язку із цим діяльність захисника щодо встановлення обставин кримінального провадження відповідає його пізнавальній діяльності у ньому. Така пізнавальна діяльність виходить за межі розумової, оскільки пошук юридично значущих обставин події в минулому передбачає вчинення захисником активних дій, спрямованих на їх встановлення.

Як і для слідчого, початковим пунктом діяльності адвоката є виникнення проблемної пошукової ситуації, що означає наявність сукупності обставин учиненого кримінального правопорушення з браком інформації, отримання якої вимагає діяльності захисника щодо її встановлення. У процесі діяльності захисника вивчають певну сукупність обставин, які підлягають дослідженню в кримінальному провадженні. Такі обставини надалі становитимуть основу його правової позиції в кримінальному провадженні.

Доходимо висновку, що ефективне використання засобів і способів захисту захисником неможливе без встановлення фактичних обставин кримінального провадження, оскільки пошукова ситуація, що виникає перед ним під час вступу у справу, є одночасно й відправною точкою реалізації ним функції захисту, і процесом, який супроводжує його діяльність у кримінальному провадженні. Змістом діяльності адвоката-захисника зі встановлення обставин кримінального провадження є пошук сприятливої для підзахисного юридично значущої інформації про кримінальне правопорушення.

Діючи як захисник, адвокат під час досудового розслідування: вивчає матеріали кримінального провадження та наявні фактичні дані, працює над одержанням перспективних доказів, які виправдовують підзахисного; звертається до слідчого, прокурора в порядку ст. 221 КПК України з вимогою про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування; з'ясовує правильність юридичної кваліфікації кримінального правопорушення (закон, який обтяжує становище особи, не застосовують, він не має зворотної дії); перевіряє, чи не пропущено строки досудового розслідування, передбачені ст. 219 КПК України, і в необхідних випадках звертається до слідчого, процесуального прокурора, слідчого судді; здійснює аналіз судової практики та відповідних рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); вирішує питання про можливість і доцільність оскарження повідомленої підозри (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України); робить необхідні виписки (у разі заборони копіювання) та копії з матеріалів; готує письмові або усні пояснення на підозру (у порядку ст. 20 КПК України), до яких додає відповідні докази, зокрема одержані до повідомлення про підозру; вирішує питання про доцільність надання письмових та усних пояснень щодо повідомленої підозри; з'ясовує, чи дотримано процесуальних вимог щодо призначення експертизи (на підставі ухвали слідчого судді; бере участь у засіданнях у слідчого судді щодо застосування запобіжних заходів, у необхідних випадках оскаржує їх; заявляє клопотання про допит свідків (зокрема в порядку ст. 225

КПК України); якщо клієнт перебуває в ізоляторі, лікувальному закладі, за кордоном тощо, уживає заходів для якнайшвидшої зустрічі, відео- чи аудіокомунікації захищеними засобами; з'ясовує в підозрюваного характеризуючі дані (обставини затримання, стан здоров'я, освіту, місце роботи, наявність судимостей тощо); спільно з підзахисним визначається з попередньою правовою позицією в кримінальному провадженні, узгоджує порядок та умови її реалізації; здійснює підготовку підзахисного клієнта до майбутніх слідчих (розшукових) дій, бере безпосередню участь у їх проведенні; у необхідних випадках оскаржує такі дії; заявляє клопотання та подає скарги до слідчого судді на неправомірні дії уповноважених осіб; ознайомлюється з відкритими в порядку ст. 221, 290 КПК України матеріалами кримінального провадження та в порядку ч. 9 ст. 290 цього Кодексу письмово підтверджує факт надання доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів; одержує розписку або підпис на копії письмового повідомлення про ознайомлення з матеріалами.

Схвалюємо окремі законодавчі ініціативи, відображені у проєкті закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055, щодо законодавчого закріплення загального права адвокатів на ідентифікований доступ до ЄРДР, автоматизованої системи документообігу суду, решти реєстрів, крім реєстрів, що містять інформацію, яка становить державну таємницю [212]. Аналогічну позицію обстоюють 72 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

За незаконне втручання в роботу ЄРДР, несанкціоновані дії з інформацією, яку обробляє автоматизована система, передбачено кримінальну відповідальність за ст. 361, 362 Кримінального кодексу (КК) України, що є свідченням наявних обмежень і статусу інформації, яка міститься в ЄРДР.

Забезпечення ідентифікованого доступу захисника до ЄРДР надасть можливість контролювати дотримання прав та інтересів підзахисного під час досудового розслідування, підвищить якість надання правничої допомоги,

сприятиме своєчасному реагуванню на виявлені порушення, стане ефективним способом недопущення неправомірних дій, прийняття процесуальних рішень і бездіяльності органу досудового розслідування. Проте отримання ідентифікованого доступу до ЄРДР не є автоматичною процедурою для всіх адвокатів, які отримали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та дані про яких внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, порядок буде визначати Генеральна прокуратура України або автоматизована система за погодженням Ради адвокатів України, а обов'язок зберігання адвокатами професійної таємниці та кримінальна відповідальність за розголошення даних досудового розслідування, встановлена ч. 1 ст. 387 КК України, усувають будь-які ризики, пов'язані з ідентифікованим доступом адвокатів до ЄРДР [20].

На підставі розглянутих вище законодавчих положень і науково-теоретичних позицій можна дійти висновку, що захисник як учасник кримінального провадження є особою, яка наділена відповідними повноваженнями для реалізації важливої мети – розроблення тактики і стратегії захисту, ефективної реалізації законодавчо закріплених повноважень, надання якісної правової допомоги підзахисному.

Залучення захисника до кримінального провадження на початковому етапі розслідування відповідає інтересам як підозрюваного, так і особи, яка здійснює розслідування. Це дає можливість підозрюваному отримати кваліфіковану юридичну допомогу, цілком реалізувати надані йому права, більш обґрунтовано формулювати обставини, що пом'якшують його вину, мотивувати версію захисту. Крім того, участь захисника у кримінальному провадженні підвищує об'єктивність розслідування, сприяє більш зваженій та усебічній оцінці епізодів протиправної діяльності, своєчасному попередженню та усуненню помилок уповноважених осіб.

Слід акцентувати увагу як з наукової, так і з практичної позицій на зміст п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якого адвокат у своїй професійній діяльності має

право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати й вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їхньою згодою [202].

Згідно із законодавством України, захисником у кримінальному провадженні може бути лише адвокат, перелік професійних прав та обов'язків якого закріплений у ст. 20 та 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Також відповідне коло повноважень адвоката-захисника на стадії досудового розслідування закріплено в КПК України, про що вже йшлося вище.

Слід також зазначити, що чинний КПК України виокремлює випадки обов'язкової участі захисника. Так, у ч. 1 ст. 52 КПК України зазначено, що участь захисника є обов'язковою в кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного [108].

З аналізу змісту цієї статті КПК України вбачається, що обов'язкову участь захисника пов'язують здебільшого з низкою обставин особи-правопорушника. Такими законодавець вважає: неповноліття, психічні або фізичні вади, незнання мови, якою ведеться судочинство. Нововведеннями чинного кримінального процесуального закону стало включення до переліку випадків для обов'язкової участі захисника осіб, стосовно яких здійснюють спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення, а також у разі укладення угоди між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди. В кожному із зазначених вище випадків захисник наділений відповідними повноваженнями, визначеними та закріпленими в окремих розділах кримінального процесуального закону (детальніше їх буде досліджено згодом).

Доходимо висновку, що повноваження захисника наділені певними ознаками: є складовою статусу адвоката; їх виникнення зумовлено конкретним юридичним фактом – залученням слідчим, прокурором, слідчим суддею до участі в кримінальному провадженні.

Частина 1 ст. 46 КПК України передбачає, що захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу. Неприбуття захисника для участі в проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення та за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою. У разі якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення процесуальної дії відкладають або для її проведення залучають захисника в порядку, передбаченому ст. 53 КПК України [108].

У науковій доктрині висловлюють певні нарікання стосовно достатності прав сторони захисту в кримінальному провадженні. Зокрема, зазначають, що жоден суб'єкт, який входить до сторони захисту, не має права провадити оперативно-розшукову діяльність, а всі суб'єкти її виступають у кримінальному провадженні на стороні обвинувачення. Реальні можливості сторони захисту збирати й подавати до суду юридично значущі документи є суттєво й не виправдано обмеженими, порівняно зі стороною обвинувачення [157].

Отже, захисник є важливим учасником кримінального процесу, який здійснює реалізацію наданих законом повноважень (відповідно до свого правового статусу) і виступає від імені й в інтересах особи, яку він захищає, з метою недопущення будь-яких порушень чи обмежень її прав та свобод, несправедливого судового розгляду.

Повноваженнями здебільшого вважають сукупність посадових прав та обов'язків особи [233, с. 34]. Інша ситуація складається щодо адвоката, який не є посадовою особою та відповідно до ст. 48, 49, 53 КПК України залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею до участі в кримінальному провадженні.

Діяльність захисника слід розглядати як різновид пізнавальної, розумової діяльності, що має певні особливості. Визначальним у системі правових актів, що регламентують процесуальну діяльність захисника в кримінальному провадженні, є КПК України. Це єдиний законодавчий акт, у якому систематизовано норми кримінального процесуального права, що визначають порядок залучення та участі захисника в кримінальному провадженні, а також його правовідносини з іншими учасниками процесу в цій діяльності.

Дослідження повноважень захисника було б неповним без з'ясування його обов'язків, пов'язаних з участю у кримінальному провадженні. На нашу думку, обов'язки захисника в кримінальному процесі можна визначити як передбачені нормами КПК України та законодавством про адвокатуру вид і міру його належної (необхідної) поведінки, що обумовлена його функціональною спрямованістю у зв'язку із залученням до участі в кримінальному провадженні.

Обов'язкам захисника властиві ознаки, що відображають їхню специфіку. На підставі аналізу КПК України та практики його застосування з'ясуємо наявність відповідних обов'язків захисника, окреслимо обсяг законодавчого їх закріплення.

Відповідно до ст. 47 КПК України, захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом й іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого. Захисник

зобов'язаний прибувати для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого. У разі неможливості прибути в призначений строк захисник зобов'язаний завчасно повідомити про таку неможливість та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд, а в разі, якщо він призначений органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, – також і цей орган (установу) (ч. 1, 2 ст. 47 КПК України) [108].

Захисник без згоди підозрюваного, обвинуваченого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні й становлять адвокатську або іншу охоронювану законом таємницю. Захисник після його залучення має право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках: 1) якщо є обставини, які згідно з КПК України виключають його участь у кримінальному провадженні; 2) незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо обраного ним способу захисту, за винятком випадків обов'язкової участі захисника; 3) умисного невиконання підозрюваним, обвинуваченим умов укладеного із захисником договору, що виявляється, зокрема, у систематичному недотриманні законних порад захисника, порушенні вимог КПК України тощо; 4) якщо він свою відмову мотивує браком належної кваліфікації для надання правової допомоги в конкретному провадженні, що є особливо складним (ч. 3, 4 ст. 47 КПК України) [108].

Захисник зобов'язаний використовувати будь-які законні засоби й методи для надання юридичної допомоги підзахисному, однак не має права розголошувати дані досудового розслідування, які стали йому відомі у зв'язку зі здійсненням захисту. Якщо він не має допуску до відомостей, що становлять державну таємницю, він дає розписку про їх нерозголошення. Ми поділяємо позицію Є. В. Виборної про те, що захисник, який є представником підозрюваного (обвинуваченого), має водночас значний обсяг процесуальної самостійності, обумовленої тим, що, діючи, передусім, у

законних інтересах свого підзахисного, охороняє не тільки приватний, а й публічний інтерес [32, с. 21].

Загалом можна резюмувати, що повноваження захисника як структурна складова його правового статусу утворюють сукупність його прав та обов'язків, якими захисник наділений з метою виконання поставлених перед ним завдань, визначених законодавством.

Грунтовний аналіз правового статусу й повноважень захисника в кримінальному провадженні спонукає до висновку про необхідність подальшої оптимізації механізму захисту прав і свобод підозрюваного, особи, стосовно якої передбачено застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), зокрема шляхом наділення відповідними повноваженнями їх та їхніх захисників.

З огляду на те, що метою дисертаційного дослідження є з'ясування особливостей участі захисника під час досудового розслідування, доцільно визначити мету, завдання та обсяг повноважень захисника саме на цій стадії кримінального провадження.

Досудове розслідування в кримінальному процесі розглядають як: стадію кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) [108].

Аналіз положень чинного КПК України засвідчив, що: 1) метою досудового розслідування є забезпечення суду дослідженими й доказаними обставинами кримінального правопорушення, убезпечення його від зайвої роботи; 2) завданнями органів досудового розслідування є: встановлення всіх обставин кримінального правопорушення на підставі зібраних і перевірених доказів; забезпечення прав та свобод особи, порушених учиненням злочину;

забезпечення прав учасників кримінального провадження; недопущення необґрунтованого обвинувачення (підозри); сприяння реалізації повноважень осіб, які відіграють допоміжну роль у кримінальному процесі.

Із цього приводу В. М. Трофименко вказує на обмеженість захисту в просторо-часовому вимірі, оскільки за передбаченою в КПК України моделі здійснення досудового розслідування захист набуває конкретної процесуальної форми лише після повідомлення особі про підозру або після її затримання за підозрою в учиненні злочину. Необхідно зазначити, що через низку об'єктивних факторів у законі не передбачено момент або строк повідомлення про підозру (за винятком випадку затримання особи за підозрою в учиненні злочину в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України) [270, с. 85].

На практиці поширеною є ситуація, коли особі повідомляють про підозру наприкінці досудового розслідування, а згодом складають обвинувальний акт, який направляють до суду. У таких випадках можливості захисту фактично мінімізовано майже до того часу, коли особа набуває статусу підозрюваного, а тому в цих кримінальних провадженнях участь захисника в доказуванні під час досудового розслідування відбувається лише на етапі його завершення і навряд чи може бути визнана достатньою та ефективною з позицій забезпечення прав та законних інтересів особи, стосовно якої де-факто здійснювали досудове розслідування [270, с. 86].

Викладене надає можливість сформулювати певні висновки щодо участі захисника в досудовому розслідуванні та його ролі на цій стадії кримінального провадження:

– у змісті діяльності захисника під час досудового розслідування слід керуватися його повноваженнями, визначеними чинним законодавством, а також завданнями стадії досудового розслідування, що становлять функціональну складову характеру діяльності захисника як професійного учасника кримінального процесу;

– мета здійснення захисником своїх повноважень на стадії досудового розслідування – захист прав і законних інтересів підозрюваного, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої передбачено розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію);

– захисник як суб'єкт кримінального провадження поєднує в собі зазначені вище елементи: постає гарантом дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження з боку захисту, виступаючи суб'єктом доказування, сприяючи дотриманню законності та змагальності на стадії досудового розслідування.

Вагоме місце в правовому статусі адвоката в Україні поряд із професійними правами й обов'язками посідають гарантії їхньої професійної діяльності. Дослідник В. В. Заборовський зауважує, що, закріпивши за адвокатом обов'язок щодо надання правничої (правової) допомоги на професійній основі, держава повинна забезпечувати його й відповідним комплексом гарантій, достатнім для належного надання такої допомоги [73, с. 152]. Надані законом адвокатам правові гарантії є основоположною засадою їхньої професійної діяльності й необхідні для належного надання правової допомоги та захисту особи. Права людини на правовий захист і правову допомогу гарантовані Конституцією України. Отже, той, хто зневажає й порушує правові гарантії адвокатури, одночасно нівелює Основний Закон України, нехтує правами людей на реальну повноцінну правову допомогу та правовий захист [143, с. 127].

Гарантії професійної діяльності адвоката розглядають у юридичній літературі як систему соціально-економічних, моральних, політичних, юридичних умов, засобів і способів, що забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [155, с. 13–14; 234, с. 202].

Правовими гарантіями адвокатської діяльності слушно вважають правові засоби, закріплені в нормах права, предметом впливу яких є права й обов'язки адвоката, що забезпечують їх реалізацію, захист і відновлення в

разі порушення [323, с. 90]. Аргументуючи такий підхід, А. Б. Войнарович до зазначених правових засобів відносить: права й обов'язки адвокатів, процесуальну форму здійснення адвокатської діяльності, правові санкції, що можуть бути застосовані як до адвокатів, так і до інших суб'єктів реалізації гарантій адвокатської діяльності, процесуальну форму проведення певних дій за участю адвоката чи стосовно адвоката в кримінальному провадженні [38, с. 127].

Гарантії професійної діяльності адвокатів мають на меті забезпечувати необхідні правові можливості для реального здійснення ними своїх професійних прав та обов'язків у межах правової системи України. Поділяємо позицію О. Г. Яновської щодо функціонального призначення правових гарантій адвокатської діяльності в правовому регулюванні [323, с. 82]. Дослідниця зауважує, що результатом практичного втілення гарантій професійної діяльності адвокатів в Україні є повноцінна реалізація їхнього правового статусу, унаслідок чого: виникає практична можливість для адвокатів користуватися суб'єктивними правами й виконувати юридичні обов'язки; виключається зловживання правом; відбувається стимулювання правової активності адвокатів; реалізується загальна та спеціальна превенція порушень суб'єктивних прав, невиконання обов'язків у правовідносинах, пов'язаних із професійною діяльністю адвоката; здійснюється захист суб'єктивних прав адвокатів у ситуаціях, що перешкоджають їх нормальній реалізації; забезпечується відновлення порушених суб'єктивних прав адвокатів і необхідна поведінка осіб, які вступають у відносини з ними.

Однією з важливих ознак правових гарантій є нормативна їх вираженість у певних правових актах. Так, досліджуючи правовий статус іноземних адвокатів в Україні залежно від джерела закріплення, В. Г. Гончаренко класифікував гарантії їхньої професійної діяльності на міжнародно-правові та національні [49, с. 122].

Слушною видається позиція А. Б. Войнарович, яка вважає, що частина гарантій адвокатської діяльності, які закріплені в Законі України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» і пов'язані з проведенням стосовно адвокатів процесуальних дій у кримінальному провадженні, утілено в нормах КПК України. Решта гарантій хоч і не містяться в Кодексі, однак мають бути передбачені спеціальним законом (Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Також є гарантії, які на підставі загальної юридичної логіки слід було б використовувати, оскільки вони передбачені спеціальною нормою, проте це неможливо, адже застосування їх суперечитиме завданням кримінального провадження [38, с. 130].

На нашу думку, слід розширити обсяг гарантій адвокатської діяльності, передбачивши в ст. 3 (Правова основа діяльності адвокатури України) Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» частину 2 в такій редакції: *«2. Положення Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” у частині реалізації прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності мають пріоритет перед нормами процесуального закону»*.

Екстраполюючи викладені вище наукові позиції на предмет дослідження, ми пропонуємо визначати гарантії професійної діяльності захисника в кримінальному провадженні як внутрішньо узгоджену систему правових засобів й умов, спрямованих забезпечувати повноцінну та безперешкодну реалізацію захисником своїх **повноважень** у кримінальному провадженні в обсязі та порядку, визначених міжнародними договорами України, законодавством про адвокатуру й адвокатську діяльність і КПК України.

Попри те, що саме на адвоката покладено виконання обов'язку стосовно відстоювання прав і законних інтересів інших осіб, на жаль, й щодо нього вчиняють діяння, зокрема зі сторони державних органів, якими порушують його професійні права та гарантії здійснення адвокатської діяльності [73, с. 152]. Актуальною проблемою сьогодення є вияви масових порушень прав адвоката як захисника в кримінальному процесі, а також правових гарантій його діяльності як представника професії зі спеціальним статусом [10, с. 151].

Питання забезпечення гарантій адвокатської діяльності, на переконання правників, досі лишається неврегульованим, оскільки в законодавстві не передбачено механізму поширення таких гарантій на статус адвоката, хоч адвокати є такими самими учасниками правосуддя, як і судді та прокурори. Проте в суддів є статус, гарантії якого не залежать від їхньої діяльності. На відміну від прокурорів і суддів, адвокати не мають особистих гарантій і гарантій для членів їхніх сімей. Із цього приводу адвокатська спільнота неодноразово порушувала питання щодо законодавчого визначення статусу адвоката, оскільки статус адвоката надають пожиттєво [272].

Науковці та практики неодноразово акцентували, що адвокати й надалі протистоять блокуванню та перешкоджанню процесу представництва клієнтів, передусім стосовно доступу до клієнта, якого тримають під вартою, ненадання чи невчасного надання адвокату доступу до матеріалів справи, проведення неправомірних обшуків в офісах адвокатів і вилучення документів, що становлять адвокатську таємницю, порушення статусу адвокатів у кримінальному провадженні, зловживання притягненням адвокатів до дисциплінарної відповідальності та порушенням кримінальних проваджень проти них, застосування «позасудових» заходів впливу на адвоката, зокрема залякування, погроз, словесних образ, знищення майна тощо [200]. Основні гарантії, встановлені законом, такі як доступ до клієнта, конфіденційне спілкування з ним, не втілено в життя, оскільки проблеми не усунуто, навіть попри законодавче закріплення певних гарантій. Ці та інші фактори спричиняють неефективність системи правосуддя в забезпеченні рівності сторін, де адвокати могли б працювати на рівних правах з прокурорами, зокрема в аспекті доступу до матеріалів справи або виклику свідків [150].

Небезпечним фактором негативного впливу на незалежність захисника в кримінальному провадженні є потенційна загроза застосування певних санкцій кримінально-правового, адміністративного, фінансового або

дисциплінарного характеру. З метою недопущення, мінімізації таких ризиків у п. 14 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено заборону притягати до кримінальної чи іншої відповідальності адвоката або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом. Не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі, серед яких ті, що відображають позицію клієнта, заяви в засобах масової інформації, якщо не було порушень професійних обов'язків адвоката (п. 15) [202].

Реалізація захисником повноважень і відповідальність за їх невиконання є гарантією адвокатської діяльності як складової правового статусу адвоката (захисника).

За чинним законодавством засобом підтвердження адвокатських повноважень і документальною підставою для їх забезпечення є свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ч. 1 ст. 50 КПК України). На підставі цього документа забезпечують доступ адвоката до клієнта, що перебуває під вартою (ч. 5 ст. 12 Закону України «Про попереднє ув'язнення») [206].

В інтересах збереження адвокатської таємниці п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює цілком обґрунтовану заборону на проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності. Ці питання неодноразово ставали предметом наукових пошуків серед науковців [182; 226 та ін.]. Зазначимо, що такий правовий припис має універсальний характер і не обмежується лише сферою кримінального судочинства, а поширюється на всі інші форми можливого втручання в адвокатську таємницю.

Важливою є гарантія, визначена в ч. 1 п. 12 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і в ст. 483 КПК України, яка передбачає, що орган або посадові особи, що затримали адвоката або

застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це раду адвокатів регіону. Тобто необхідність здійснення такого повідомлення є декларативною, оскільки його мають виконувати вже після затримання, а законодавство не регламентує наслідки неповідомлення. Крім того, повідомлення, згідно з конструкцією ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не можна розглядати повноцінною гарантією адвокатської діяльності, оскільки його мають вчиняти вже після проведеного затримання чи застосування запобіжного заходу [10, с. 153].

Серед гарантій професійної діяльності адвоката важливе місце посідає особливий порядок проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій та заборона проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності (п. 3 і 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [202]).

Слід зосередити увагу на положеннях проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”» (п. 4 ч. 1 ст. 24), підготовленого Робочою групою з реформування законодавства про адвокатуру та безоплатну правову допомогу Ради з питань судової реформи при Президентові України, відповідно до якого забороняється проникнення в житло або інше володіння адвоката, приміщення, у якому знаходиться робоче місце адвоката, проведення в них огляду, обшуку чи інших слідчих (розшукових) дій, а також проведення особистого обшуку адвоката, огляду, витребування чи вилучення речей та документів адвоката, крім випадків, коли такі дії здійснюються у межах кримінального провадження, у якому адвокату вручено підозру в учиненні кримінального правопорушення [186].

Слід керуватися можливістю проведення обшуку, однак цю слідчу (розшукову) дію мають проводити у виняткових випадках. Про її особливість неодноразово зауважував ЄСПЛ, зазначаючи, що обшук приміщення адвокатів повинен підлягати особливо ретельному розгляду (п. 62 рішення у

справі «Головань проти України») [326]; такі заходи можуть бути визнані необхідними лише у випадку, коли немає жодних інших способів знайти доказ певного факту, крім як провести обшук в адвоката (п. 56 рішення у справі «Ромен і Шміт проти Люксембургу» [328]); посягання на професійну таємницю адвоката може мати наслідки під час здійснення правосуддя і тим самим порушувати право на справедливий суд (п. 37 рішення у справі «Німітц проти Німеччини» [327]).

У вітчизняному законодавстві гарантії збереження адвокатської таємниці під час проведення обшуку передбачені й іншими законодавчими положеннями, зокрема ч. 6 ст. 46 і ст. 161 КПК України.

Дискусійними вважаємо й питання щодо особливостей проведення обшуку в невідкладних випадках (ч. 3 ст. 233 КПК України), а також якщо його об'єктом є відомості, які не стосуються професійної діяльності адвоката. Перший випадок сприймають як «найбільш яскраве» [215, с. 33] порушення гарантій адвокатської діяльності, тому вважаємо слушним апелювати до п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де в імперативній формі визначено необхідність судового рішення як підстави для проведення обшуку, без жодної вказівки на наявність будь-яких винятків. Стосовно другого випадку показовою є судова практика, яка керується тим, що ні КПК, ні Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не визначають зв'язок між обшуком адвоката та його адвокатською діяльністю як обов'язкову умову подання відповідного клопотання.

Досліджуючи питання професійних гарантій адвоката в контексті проведення такої слідчої (розшукової) дії, як обшук, слід акцентувати увагу на положеннях ч. 7 ст. 24 проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”» за № 9055, відповідно до якого відомості, предмети (речі) й документи, отримані в процесі здійснення заходів забезпечення кримінального провадження, оперативно-розшукових заходів або слідчих (розшукових) дій стосовно адвоката, не можуть бути використані як докази обвинувачення щодо його

клієнта. Водночас зазначено, що такі заборони не стосуються знарядь (засобів) злочину, а також предметів (речей), заборонених до обігу чи обіг яких обмежений відповідно до законодавства України [186].

Згідно з вимогами ч. 5 ст. 258 КПК України [108] та п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [202], проведення стосовно адвоката НСРД з метою втручання в його приватне спілкування з клієнтом взагалі є недопустимим [225, с. 58].

Притягнення адвоката до кримінальної відповідальності також має низку особливостей, зумовлених необхідністю забезпечити недопущення неправомірного втручання в адвокатську діяльність. Суттєво обмеженим є коло суб'єктів, уповноважених на здійснення письмового повідомлення про підозру адвокату. Таке рішення можуть приймати виключно Генеральний прокурор України, його заступник, керівник регіональної прокуратури в межах його повноважень (п. 1 ч. 1 ст. 481 КПК України) [108]. Крім того, про застосування запобіжного заходу, ухвалення вироку щодо адвокатів слід повідомляти відповідні органи адвокатського самоврядування (ст. 483 КПК України) [108]. У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» схоже положення сформульовано конкретизованіше: «орган або посадові особи, які затримали адвоката або застосували до нього запобіжний захід, зобов'язані негайно повідомити про це відповідну раду адвокатів регіону» (п. 12 ч. 1 ст. 23) [202].

Норми чинного законодавства відводять важливу роль у захисті прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності органам адвокатського самоврядування. З метою об'єднання зусиль адвокатів для ефективної реалізації та захисту своїх професійних прав, а також забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності рішеннями Ради адвокатів України від 27 липня 2013 року було створено спеціальний Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності (рішення № 182) [183], а також затверджено Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів [187].

Забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання в здійснення адвокатської діяльності та створення сприятливих умов для її здійснення є одним із законодавчо регламентованих завдань органів адвокатського самоврядування. Зазначене в сукупності зумовлює їх обов'язок здійснювати захист прав адвоката й забезпечувати гарантії його професійної діяльності на території України.

Насамкінець зазначимо, що адвокати як професійні суб'єкти, залучені до сфери кримінального судочинства, не мають змоги подолати деякі проблеми, пов'язані з реалізацією функції захисту, без належного правового регулювання, яке повинно насамперед не порушувати такий стрижневий принцип функціонування адвокатури, як її незалежність.

Висновки до розділу 1

Науковий аналіз монографічних і дисертаційних робіт з правових, теоретичних і прикладних проблем дослідження повноважень захисника на досудовому розслідуванні спонукав до висновку про значну кількість галузевих наукових розробок щодо недоліків у нормативній регламентації окремих процедур, пов'язаних із залученням захисника до участі у кримінальному провадженні. Водночас, очевидною є доктринальна та практико-прикладна потреба комплексного, системного вивчення проблематики повноважень захисника на досудовому розслідуванні, як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні, під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, щодо одержання доказів в рамках міжнародного співробітництва, під час здійснення особливих порядків кримінального провадження.

Захисник є професійним учасником у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування і, здійснюючи реалізацію наданих законом повноважень (реалізуючи свій процесуально-правовий статус – права та обов'язки, гарантії забезпечення діяльності), захисник виступає від імені та в інтересах особи, яку він захищає з метою недопущення будь-яких порушень чи обмежень її прав та свобод.

Пізнавальна діяльність захисника у кримінальному провадженні – це його активна діяльність з отримання необхідних відомостей про обставини конкретного кримінального правопорушення. Змістом такої діяльності є пошук сприятливої для підзахисного юридично значимої інформації. Повноваження захисника характеризуються відповідними ознаками: є складовою статусу адвоката; їх виникнення зумовлено конкретним юридичним фактом – залученням слідчим, прокурором, слідчим суддею до участі у кримінальному провадженні.

У розумінні змісту діяльності захисника під час досудового розслідування слід керуватись його повноваженнями, визначеними чинним законодавством. Мета здійснення захисником своїх повноважень на стадії досудового розслідування – захист прав та законних інтересів підозрюваного, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Під гарантіями професійної діяльності захисника у кримінальному провадженні слід розуміти внутрішньо узгоджену систему правових засобів і умов, покликаних забезпечувати повноцінну та безперешкодну реалізацію захисником своїх повноважень у кримінальному провадженні в обсязі та порядку, визначених міжнародними договорами України, законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та КПК України.

Гарантії професійної діяльності адвокатів покликані забезпечувати необхідні правові можливості для реального здійснення ними своїх повноважень в рамках правової системи України. Слід розширити обсяг

гарантій адвокатської діяльності, передбачивши у статті 3 (Правова основа діяльності адвокатури України) Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» частину 2 у такій редакції: «2. Положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в частині реалізації прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності мають пріоритет перед нормами процесуального закону».

РОЗДІЛ 2

ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА ЯК СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

2.1. Повноваження захисника як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні

Прийняття 2012 року нового КПК України зумовило суттєві зміни в здійсненні кримінального судочинства, регулюванні правовідносин його суб'єктів. Не є винятком і діяльність захисника, який, здійснюючи функцію захисту, є активним учасником кримінального процесуального доказування, що забезпечує можливість виконання ним поставлених завдань [270, с. 166]. Реалізація основних засад кримінального провадження, таких як змагальність сторін і свобода в поданні ними суду доказів, презумпція невинуватості й забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, потребує надання стороні захисту можливостей для активного обстоювання власної позиції в провадженні, зокрема і шляхом участі в доказуванні [133].

За змістом ч. 1 ст. 92 КПК України обов'язок доказування під час досудового розслідування (у сенсі збирання, перевірки й оцінки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження) покладено на слідчого, прокурора, а у визначених КПК України ситуаціях – на потерпілого. Натомість сторона захисту бере активну участь у доказуванні, а її право на самостійне збирання доказів на досудовому розслідуванні має сприяти об'єктивному з'ясуванню фактичних обставин провадження, захищати права й інтереси підозрюваного, особи, стосовно якої здійснюють провадження щодо застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

На перший погляд, витребування та отримання сторонами кримінального провадження речей, документів та їхніх копій, інформації, що передбачено положеннями ст. 93 КПК України, схоже на тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, визначений ст. 159 КПК України.

Важливим є такий аспект реалізації захисниками своїх повноважень під час витребування та отримання речей і документів у досудовому розслідуванні, як можливість використовувати витребувані й отримані докази в доказуванні. На думку О. В. Капліної, формування доказів, які відповідатимуть вимогам належності й допустимості, доведення таких їх властивостей у процесі є обов'язком доказування, що покладений на сторону, яка їх подає [82, с. 228].

Питання щодо процесуально-правових можливостей захисника з витребування й отримання речей та документів на досудовому розслідуванні є актуальним як для кримінальної науки, так і для кримінально-процесуальної практики. Вважаємо, що комплексний науково-теоретичний та практичний підхід до усунення недоліків, які наявні в цьому контексті, є найдієвішим механізмом вирішення проблемних питань, удосконалення нормативної бази, а також розроблення ефективних способів реалізації стороною захисту своїх повноважень у процесі збирання, отримання та надання доказів.

Практична реалізація витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні не завжди успішна й ефективна, що пов'язано з низкою причин (зокрема, це брак законодавчого закріплення чітких правових механізмів регулювання процедур витребування та отримання речей і документів). Наявні гарантії адвокатської діяльності, що стосуються і збирання доказів, не можуть забезпечити повноцінний та бажаний результат для сторони захисту. Крім того, засада змагальності сторін у кримінальному провадженні на практиці балансує на протилежній захисту стороні. Адже сторона обвинувачення як учасник кримінального провадження має у своєму

розпорядженні більше дієвих механізмів і часто використовує примус. Таким чином, у поєднанні всі перелічені вище фактори є проблемами, які має долати захисник у досудовому розслідуванні під час витребування та отримання речей і документів.

Під час кримінального провадження інформацію та копії документів, зібраних стороною обвинувачення, надають адвокату в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом. Чимало адвокатів акцентують на розширенні процесуальних можливостей у доступі до інформації про кримінальні провадження, зокрема до ЄРДР, як це передбачено для прокурорів чи слідчих [31].

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства дає підстави вважати, що на стадії досудового розслідування захисник бере участь у збиранні доказів як безпосередньо (шляхом витребування та отримання речей і документів, висновків експерта, показань свідків та потерпілих), так й опосередковано, під час збирання доказів стороною обвинувачення.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить чіткого порядку, умов, механізмів реалізації захисниками повноважень у процесі витребування та отримання речей і документів. Розглянемо детальніше особливості участі захисника в таких процедурах під час досудового розслідування. Насамперед ідеться про визначену в КПК України можливість витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей.

На думку В. В. Вапнярчука, витребування та отримання від влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 і 3 ст. 93 КПК України) – це два самостійні способи формування доказової основи правової позиції певного суб'єкта. Витребування – це звернення з вимогою про добровільне

надання речей, документів, відомостей, які мають значення для кримінального провадження [137, с. 169]. Отримання, на відміну від витребування, полягає в тому, що надсилають, надають або вручають [82, с. 228; 105, с. 198; 137, с. 172]. Ці способи можна визначати як самостійні, вони різняться суб'єктами вияву ініціативи щодо їх використання. У разі витребування така ініціатива походить від суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження (зокрема, слідчого під час досудового розслідування, суду під час судового розгляду), у разі отримання – від інших осіб [28, с. 60].

Витребування як засіб одержання речей і документів передбачає ініціативу сторони захисту, що звертається з відповідним запитом. Законодавець визначає сутність ініціювання як частини забезпечувальних дій щодо збирання доказів. Слушність такого розуміння сутності ініціювання засвідчує положення абз. 1 ч. 3 ст. 93 КПК України в частині, що передбачає можливість збирання доказів «шляхом ініціювання, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [108].

Для захисника це може бути адвокатський запит або використання наданого йому права запитувати, отримувати, вилучати речі, документи, їхні копії (п. 1, 7 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [202]. Так, відповідно до абз. 1 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатський запит – письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ й організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту [202].

Положення ч. 3 ст. 93 КПК України корелюють зі змістом п. 1, 7 ч. 1 ст. 20, ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [202]. У цих статтях передбачено адвокатський запит, на підставі

якого адвокат має право отримувати від органів державної влади й місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, підприємств, установ й організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, а також від фізичних осіб за їхньою згодою інформацію та копії документів, які необхідні для надання правової допомоги клієнту (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [202].

Форма адвокатського запиту є усталеною. Бланки і зразки таких запитів до різних юридичних осіб є у вільному доступі в мережі Інтернет, науково-практичній літературі [77; 156, с. 109–111]. У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено строк виконання адвокатського запиту, який залежно від обсягу та специфіки запитуваної інформації, кількості копій документів становить від 5 до 20 діб з дня отримання запиту зобов'язаною стороною. Водночас за неправомірну відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, крім випадків відмови в наданні інформації з обмеженим доступом, передбачено покарання у вигляді штрафу від 25 до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, який накладають на відповідних посадових осіб (ч. 3 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і ч. 5 ст. 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [93].

Також у ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» міститься вказівка на те, що надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час кримінального провадження, здійснюють у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом [202]. Тобто законодавець розглядає правову можливість адвоката-захисника на надсилання адвокатських запитів у кримінальному провадженні (провадженнях) у нерозривному взаємозв'язку з тими правами, які надані захиснику кримінальним процесуальним законом.

Процесуальні дії з витребування доказів (речей і документів) зі сторони захисту можна вважати своєрідним спрощеним порядком отримання доказів,

який не передбачає проведення будь-яких пошукових дій. Спрощеність полягає в тому, що «вимога» доказів у фізичних і юридичних осіб має складовою добровільність щодо їх надання стороною, від якої їх вимагають [267, с. 123].

Із цього приводу О. В. Малахова зауважує, що, з огляду на процесуальні можливості підозрюваного, обвинуваченого та захисника, сторона захисту в порядку витребування та отримання речей і документів має право одержувати лише документи як докази, що мають значення для кримінального провадження, оскільки речі швидше зношуються чи пошкоджуються [137, с. 169, 172]. Однак саме в цьому наявні певні проблемні аспекти. На переконання М. А. Погорецького, у більшості випадків керівники юридичних осіб, посадові особи органів державної влади й органів місцевого самоврядування, фізичні особи не завжди ефективно реагують на запити сторони захисту, обмежуючись формальними відписками. Дієвих гарантій забезпечення цього права захисника чинне законодавство не визначає [176, с. 481].

Отримання певних документів і речей стороною захисту розглядають як самостійний засіб збирання доказів, передбачений у ч. 2, 3 ст. 93 КПК України, поряд з їх витребуванням. Отримання доказів слід вважати активною процесуальною діяльністю суб'єктів доказування, яка охоплює такі взаємопов'язані елементи: пошук, виявлення та вилучення фактичних даних та їх джерел; перевірка, оцінка фактичних даних і їх джерел, процесуальне оформлення їх та надання їм уповноваженими суб'єктами статусу доказу в кримінальному провадженні [53, с. 24].

У науково-практичному коментарі до КПК України слушно зазначено, що використання в тексті ст. 93 КПК України терміна «отримання доказів» слід вважати умовним, оскільки докази формуються під час кримінальної процесуальної діяльності. Отримання – це доставляння сторонами обвинувачення та захисту, посадовими особами й громадянами письмових документів і предметів із проханням про їх залучення до кримінального

провадження з фіксацією цього факту [106, с. 277, 281]. У цьому разі ініціатива передання стороні захисту таких речей і документів належить іншим особам (зокрема, підозрюваний надає захиснику позитивні характеристики щодо себе, документи, які свідчать про те, що він перебував на лікуванні у психіатричному закладі, тощо).

Праву захисника збирати й подавати докази під час досудового розслідування кореспондує обов'язок слідчого, прокурора прийняти (отримати) надані матеріали, якщо вони мають значення для кримінального провадження. Водночас слушною видається висловлена в юридичній літературі позиція про те, що в такому разі йдеться насамперед не про докази, а про речі й документи, а по-друге, суб'єктом одержання (збирання) доказів є слідчий, прокурор [28, с. 59; 107, с. 244].

Попри те, що ч. 3 ст. 93 КПК України та Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачають право захисника отримувати й витребувати лише копії документів, ч. 3 ст. 99 КПК України ставить перед захисником обов'язок надавати суду оригінали документів. Такі оригінали захисник може отримати шляхом тимчасового доступу. На думку В. О. Соловйова, під час прийняття рішення про вилучення стороною захисту оригіналів документів і речей слідчий суддя повинен дотримуватися принципу балансу публічних та приватних інтересів. Сторона захисту, зловживаючи правом, може навмисно отримати доступ до оригіналу документа обвинувального характеру, щоб унеможливити його використання стороною обвинувачення. У більшості випадків така ситуація можлива за умов, коли документ є єдиним підтвердженням відповідних фактичних обставин та існує в одному екземплярі. Така ситуація може виникнути й мимоволі, якщо захисник, отримавши відповідний оригінал документа або річ, з'ясовує обвинувальний характер цих матеріалів стосовно свого підзахисного. Механізм дій захисника під час отримання матеріалів обвинувального характеру наразі нормативно не закріплений [246, с. 97].

Хоча вітчизняний законодавець і не визначив у КПК України процесуальний порядок витребування захисником документів у кримінальному провадженні, однак аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчує, що на практиці витребування захисником від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб документів або їх копій здійснюють шляхом подання адвокатських запитів у порядку, передбаченому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [202].

Відповідно до положень ч. 3 ст. 93 КПК України та ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», захисник як суб'єкт кримінального провадження наділений правом отримувати відповідні копії документів. Однак здебільшого, коли захисники намагаються використати такі копії, посилаючись на положення п. 2 ч. 5 ст. 99 КПК України, уповноважені особи не визнають їх допустимими доказами, обґрунтовуючи це тим, що: сторона захисту повинна надавати суду лише оригінал документа (ч. 3 ст. 99 КПК України); стороні захисту доцільно було б використовувати й інші передбачені КПК засоби отримання оригіналів документів, які можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні [176, с. 481; 248, с. 65; 259, с. 81].

Поширеними на практиці є випадки, коли уповноважені суб'єкти не визнають допустимими доказами документи, отримані внаслідок подання адвокатських запитів, як такі, що отримані не в порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 86). З огляду на це, викликає сумнів твердження про визначену КПК можливість сторони захисту збирати докази шляхом витребування речей, копій документів, відомостей висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок [131, с. 98]. Такі предмети з документами, отримані внаслідок подання захисником адвокатського запиту, отримують процесуальний статус документів-доказів або речових доказів лише після їх огляду уповноваженим владним суб'єктом кримінального провадження, проведення експертного дослідження [90, с. 125].

У застосуванні цього способу збирання доказів можливості сторони захисту є значно вужчими. Причому, якщо захисник, який бере участь у провадженні, може використати форму запиту для отримання інформації, копій документів (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), то обвинувачений (підозрюваний) вимушений звертатися з клопотанням до слідчого, прокурора з проханням про проведення витребування, оскільки за законом розгляд слідчим, прокурором клопотання сторони захисту про виконання будь-якої процесуальної дії здійснюється впродовж трьох днів, а не негайно (ч. 1 ст. 220 КПК України), реальна можливість ефективного захисту стає проблематичною. Витребування в такому разі здійснюють учасники, віднесені законом до сторони обвинувачення (ст. 36, 40 КПК України). У таких ситуаціях, зауважує Т. М. Мирошніченко, сторона обвинувачення має можливості бути обізнаною щодо напрямів, за якими здійснюють захист, а це в умовах змагального процесу значно знижує шанси обвинуваченого на майбутню перемогу [147, с. 135].

Окреслена ситуація обумовлює повну залежність захисника від сторони обвинувачення, призводить до порушення засади змагальності в кримінальному провадженні, нівелює ефективність діяльності захисника з відстоювання інтересів клієнта. Поділяємо позицію О. С. Старенького, який вважає, що для забезпечення належної реалізації засади змагальності в кримінальному процесуальному доказуванні захиснику потрібно надати можливість отримувати не лише копії документів, а й їх оригінали [248, с. 66]. Обґрунтованими вважаємо пропозиції щодо внесення відповідних доповнень до ч. 3 ст. 93 КПК України стосовно визнання такої діяльності за адвокатським запитом способом збирання доказів стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження [248, с. 67].

Відсутність у КПК України чітко визначеної правової регламентації форми та процедури витребування потенційних доказів (речей і документів),

як-то проведення слідчих (розшукових) дій, є недоліком законодавчої техніки закріплення юридичних процедур доказування нормативно-правовим актом [4, с. 136; 58, с. 250; 82, с. 227; 147, с. 137].

Поділяємо думку, що сторонам кримінального провадження необхідно надавати перевагу письмовій формі, оскільки, з одного боку, це надасть можливість забезпечити офіційну форму спілкуванню, що відповідає вимогам діловодства, а також повагу й інтереси органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб. З іншого боку, письмова форма дасть змогу оцінити доказ із погляду допустимості способів його отримання, чого не можна буде зробити в разі усного звернення з вимогою про надання речей або документів [4, с. 137; 82, с. 227].

Аналізуючи такий передбачений ст. 93 КПК України засіб збирання доказів стороною захисту, як витребування та отримання висновків експертів, складно зрозуміти, від кого сторона захисту може «витребувати» висновок експерта. Проте можливість залучення експерта стороною захисту на договірних умовах для проведення експертизи, зокрема обов'язкової, передбачена ст. 242, 243 КПК України [133]. Згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 у редакції від 26 грудня 2012 року № 1950/5 (зі змінами та доповненнями), передбачено, що однією з підстав проведення експертизи є письмове звернення сторони захисту (п. 1.8); висновки експерта (експертів) з додатками направляють особі, яка залучила експерта (п. 4.19) [154].

Чинний КПК України передбачає широкий перелік об'єктів, які можуть бути витребувані й отримані суб'єктом доказування. На нашу думку, тут насамперед ідеться про матеріальні об'єкти, що містять інформацію про істотні обставини кримінального провадження. Такими здебільшого є предмети, які можуть згодом стати речовими доказами (наприклад, предмети гардеробу, виявлені сторонніми особами поблизу місця вчинення

кримінального правопорушення), і документи, які підтверджують певний істотний факт (до прикладу, довідки, характеристики, висновки ревізій, акти перевірок).

Процесуальним оформленням витребування матеріалів захисником як суб'єктом кримінального провадження, що здійснює захист підозрюваного, не володіючи владними повноваженнями, може, зокрема, бути адвокатський запит (п. 1 ч. 1 ст. 20, ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [202]).

Не сформовано єдиного підходу і щодо оформлення отримання доказових матеріалів особами, які не мають владних повноважень у кримінальному провадженні [52, с. 11; 125, с. 63; 315, с. 101–102]. З огляду на відсутність нормативних приписів із цього приводу, ми вважаємо, що захисник може використовувати будь-які способи (наприклад, розписки про отримання, договір тощо).

Не конкретизуючи інші можливості сторони захисту щодо самостійного збирання доказів, законодавець вказав на здійснення інших дій, які можуть забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 2 ст. 93 КПК України). Невизначеність поняття «інші дії» спричиняє розбіжності в його тлумаченні. Так, В. В. Вапнярчук «інші дії», які можуть бути способами отримання доказової інформації, тлумачить як заявлення клопотань, скарг, заяв, відводів, а також окремі заходи забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна [28, с. 229].

У контексті досліджуваної проблеми слід зауважити про відсутність у КПК України положення, яке визначало б права особи, щодо якої здійснюють кримінальне провадження, однак якій ще не повідомлено про підозру. Адже відсутність можливості спростувати чи підтвердити певні значущі для розслідування обставини під час досудового розслідування є обмеженням їхніх прав і законних інтересів.

На нашу думку, визначення в КПК України можливості спростувати чи підтвердити певні значущі для розслідування обставини шляхом звернення з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора сприятиме забезпеченню повного й неупередженого розслідування, стане гарантією дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, які перебувають у статусі свідка. Наявності такого права кореспондуватиме відповідний обов'язок органу досудового розслідування на отримання доказів у кримінальному провадженні. На необхідності внесення відповідних змін до КПК України наполягають 64 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

Отже, пропонуємо доповнити статтю 66 КПК України («Права та обов'язки свідка») пунктом 10, виклавши його в такій редакції:

«1. Свідок має право: ...10) клопотати про збирання слідчим, прокурором доказів у порядку, визначеному ч. 2 ст. 93 КПК України».

2.2. Повноваження захисника як суб'єкта доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій

Проведення слідчих (розшукових) дій часто супроводжується обмеженням прав людини, що передбачає примусовий вплив, який застосовують до учасників слідчих (розшукових) дій уповноважені органи й особи з метою забезпечення процесуального порядку, здійснення кримінально-процесуального доказування [117, с. 101]. У КПК України не лише проголошено вимогу дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, а й визначено обов'язок слідчого, прокурора створити умови та забезпечити можливість скористатися своїми правами, їх реалізувати [42, с. 158].

Надання кваліфікованої юридичної допомоги є однією з основних гарантій особи в кримінальному провадженні. Водночас слід урахувати, що рівень належного виконання захисником покладених на нього законодавцем обов'язків буде безпосередньо залежати від позиції його клієнта, а також його знань, умінь і навичок під час здійснення окремих процедур, спрямованих на збирання та перевірку доказів у кримінальному провадженні [88].

Попри стрімкий розвиток наукової думки й законодавства в напрямі нормативного врегулювання питань забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження під час ініціювання та проведення окремих слідчих (розшукових) дій [41; 45; 134; 141; 172; 244; 255], серед практиків і науковців тривають дискусії щодо гарантій їх реалізації.

Слідчими (розшуковими) діями вважають процесуальні дії, що пов'язані з виявленням (отриманням), фіксацією та перевіркою доказів у кримінальному провадженні [55, с. 287; 106, с. 550; 201, с. 63–64; 263, с. 478; 273, с. 158; 312, с. 187–190]. Проведення їх є основою для формування доказової бази кримінального провадження, яку потім буде використано для формулювання обвинувачення [46, с. 663].

Проведення слідчих (розшукових) дій та НСРД є основним способом збирання, дослідження і використання доказів у кримінальному провадженні. Належне проведення зазначених процесуальних дій та оформлення/фіксація отриманих даних є надзвичайно важливою складовою кримінального провадження. Постає об'єктивна необхідність напрацювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності захисника зі збирання та перевірки доказів, що допоможе уникати помилок як під час розроблення стратегії захисту, так і під час проведення слідчих (розшукових) дій. Доцільно визначити роль захисника судді в процесі пізнання обставин кримінального провадження під час проведення слідчих (розшукових) дій шляхом здійснення регламентованого кримінальним процесуальним законом комплексу пізнавально-засвідчувальних і перевірочних операцій.

Захисник відіграє важливу роль під час провадження слідчих (розшукових) дій, до яких його залучають, оскільки, з одного боку, він надає під час проведення таких дій правову допомогу підзахисному, а з іншого – забезпечує дотримання вимог закону щодо порядку проведення слідчої (розшукової) дії та підвищує ефективність її результатів, оскільки його активність, кваліфікація і досвід здатні впливати й на поведінку слідчого, який проводить слідчу (розшукову) дію, а конструктивні зауваження, клопотання, пропозиції – на методику і тактику її проведення, а отже – на її результати [119, с. 171].

У правозастосовній практиці численними є приклади невиконання або неналежного виконання обов'язків уповноваженими й іншими професійними учасниками кримінального процесу під час проведення слідчих (розшукових) дій, що негативно позначається на реалізації прав і законних інтересів інших учасників кримінального провадження. Деякі порушення та упущення є наслідком недосконалої законодавчої регламентації окремих процедур отримання доказів у кримінальному провадженні, мають організаційно-забезпечувальне спрямування. Однак ми обмежимося дослідженням тих аспектів, які урегульовує кримінальне процесуальне законодавство і що стосуються ініціювання та проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Науковці та практики часто акцентують увагу на забезпеченні рівноправності в збиранні й дослідженні доказів у змагальному кримінальному провадженні, оскільки лише через рівні можливості сторін забезпечується реалізація принципу змагальності [140, с. 27]. Проте, на відміну від суб'єктів, що належать до сторони обвинувачення, діяльність захисника щодо збирання доказів у кримінальному провадженні та процесуальне оформлення її результатів законом майже не регламентовані.

Під час досудового розслідування, стверджує В. Т. Нор, захисник перебуває в нерівному становищі, порівняно зі стороною обвинувачення, оскільки позбавлений права вчиняти слідчі (розшукові) дії [50, с. 631]. Також у доктрині обстоюють позицію щодо розширення засад змагальності в

досудовому провадженні шляхом законодавчого закріплення права безпосереднього звернення сторони захисту до слідчого судді з клопотанням про дачу дозволу на проведення слідчих дій та порядку його реалізації [101, с. 42]. Такий порядок вирішення клопотань сторони захисту вважаємо контраверсійним, оскільки слідчі судді не мають доступу до всіх матеріалів кримінального провадження, що знаходяться в розпорядженні слідчого, прокурора, і це не дає змоги об'єктивно оцінити необхідність проведення процесуальної дії, про яку клопоче сторона захисту. Раціональною видається позиція щодо встановлення обов'язку слідчого, прокурора задовольняти клопотання підозрюваного, захисника про проведення процесуальних дій з метою знаходження матеріалу захисту [91, с. 82; 107, с. 12].

Зазначимо, що на законодавчому рівні дотримання прав сторони захисту гарантоване: 1) правом подавати клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій, брати участь у їх проведенні (п. 1 ч. 6 ст. 223 КПК України), що забезпечується можливістю оскарження до слідчого судді відмови слідчого або прокурора в задоволенні клопотання; 2) безпосередністю дослідження доказів судом.

Аналізуючи проблему розширення доказових можливостей сторони захисту й забезпечення належної процесуальної регламентації порядку їх реалізації під час проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, науковці висловлюють різні пропозиції з цього приводу. Зокрема, пропонують визначений у ч. 1 ст. 220 КПК України строк розгляду клопотань сторони захисту, потерпілого та його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій обмежити 24 годинами з метою забезпечення оперативності отримання відомостей, речей та документів, що можуть бути використані як докази, й запобігання можливості їх знищення [252, с. 163].

Вирішення питань розширення можливостей сторони захисту у формуванні доказів С. А. Шейфер убачає в розширенні її прав щодо збирання доказів завдяки визначенню обов'язку органів досудового розслідування

задовольняти будь-яке клопотання щодо поповнення доказової бази шляхом проведення органами розслідування необхідних для захисту слідчих (розшукових) дій [315, с. 154]. Однак за таких умов виникає ризик зловживання своїм правом стороною захисту, яка може спричинити необґрунтоване затягування кримінального провадження.

В умовах сформованої вітчизняної системи кримінального процесуального доказування слід визнати об'єктивну неможливість наділення сторони захисту, зокрема захисника, правом самостійного проведення повного комплексу процесуальних дій, спрямованих на формування доказів у кримінальному провадженні. Натомість доцільним є запровадження певних компенсаторних механізмів, здатних забезпечити якщо не повну тотожність, то хоча б співрозмірність і збалансованість потенціалів протилежних сторін у відстоюванні своєї позиції засобами доказування [51]. Правове становище прокурора та захисника-адвоката й особливості їхніх функцій обвинувачення і захисту не ставлять у досудовій стадії процесу прокурора-наглядача в становище абсолютного процесуального противника сторони захисту, адже він зобов'язаний на рівних засадах захищати права, свободи й законні інтереси будь-яких суб'єктів досудового розслідування, що стосується й сторони захисту [111, с. 201].

Наявність інституту ініціювання проведення процесуальних дій є втіленням диспозитивних начал кримінального судочинства, оскільки його реалізація безпосередньо залежить від вільного розпорядження стороною захисту доступними їй засобами участі в кримінальному процесуальному доказуванні. Тобто сторона захисту самостійно, поза будь-яким впливом і примусом, з огляду на конкретні обставини кримінального провадження та умови його здійснення, свої як стратегічні, так і тактичні завдання, приймає рішення про те, чи реалізовувати надане їй право на розглядуване ініціювання, на якому етапі й у якому обсязі це робити [51].

Отже, процес збирання та перевірки доказів захисником під час досудового розслідування шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій є формою його участі як представника сторони захисту в кримінальному провадженні за допомогою відповідних процедур звернення до уповноважених суб'єктів досудового розслідування чи слідчого судді з офіційним проханням (клопотанням), унаслідок яких можливо отримати важливі докази, необхідні для виправдання підозрюваного, зменшення обсягу та/або характеру підозри, зміни кваліфікації статті.

Досліджуючи проблемні питання участі захисника як суб'єкта доказування в досудовому розслідуванні кримінальних проваджень під час проведення слідчих (розшукових) дій, необхідно розглянути загальні питання залучення захисника до участі в слідчих (розшукових) діях.

Сторона захисту, а також потерпілий під час збирання доказів не наділені правом проводити слідчі (розшукові) дії, НСРД та інші процесуальні дії, оскільки це виключна компетенція слідчого та прокурора, проте закон надає їм право ініціювати проведення таких дій шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які мають бути розглянуті в строк не більше ніж три дні з моменту подання (ч. 3 ст. 93 КПК України) [108].

Під час досудового розслідування сторона захисту бере участь у доказуванні шляхом звернення з клопотаннями про проведення слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій та участі в таких діях, під час яких має право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносять до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК України) [108].

Також відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії або НСРД можна оскаржити до слідчого судді (п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України) [108]. Практика засвідчує, що в діяльності захисників трапляються різні помилки щодо оскарження слідчих (розшукових) дій. Так, Дружківський міський суд Донецької області у справі № 229/3378/17 відмовив у задоволенні частини скарг захиснику підозрюваного А. з різних

підстав (немотивованість скарги на постанову слідчого про відмову в задоволенні клопотання про допит підозрюваного; наявність протоколу допиту підозрюваного на день розгляду скарги щодо відмови в проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії) [284].

Під час досудового розслідування формальним керівником слідчих (розшукових) дій завжди є слідчий, прокурор. Зазначені суб'єкти повинні вживати належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчих (розшукових) дій осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223 КПК України). Якщо до слідчої (розшукової) дії залучають підозрюваного, то захисник має брати участь у її проведенні (ч. 5 ст. 46 КПК України).

Поділяємо позицію О. В. Бауліна та В. І. Лебеда, згідно з якою сторона захисту завжди має співпрацювати зі слідчим з метою визначення питань, які потрібно з'ясувати під час проведення слідчої (розшукової) дії, послідовності їх з'ясування, вибору засобів і прийомів, які будуть для цього використані. Головне, щоб це максимально сприяло захисту особи, яка має в цьому потребу [3, с. 383–384].

Насамперед ідеться про слідчі (розшукові) дії, у яких бере участь підозрюваний (його допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання тощо), а також інші дії, під час проведення яких права та законні інтереси підозрюваного можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223 КПК України). Щодо проведення інших слідчих (розшукових) дій КПК визначає, що слідчий, прокурор уживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені; для участі в проведенні обшуку може бути запрошений підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження (ч. 1 ст. 236 КПК України), особи, у присутності яких здійснюється обшук, під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку (ч. 8 ст. 236 КПК України). За

такими самими правилами повинен бути проведений і огляд (ч. 2 ст. 237 цього Кодексу) [108].

Захисник також має право самостійно заявити клопотання про проведення відповідних слідчих (розшукових) дій. У цьому випадку слідчий, який проводитиме відповідну слідчу (розшукову) дію, зобов'язаний забезпечити присутність захисника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній (ч. 6 ст. 223 КПК України). Захисник своєю чергою зобов'язаний своєчасно з'явитися для участі в проведенні відповідних слідчих (розшукових) дій. Неприбуття захисника, якщо його було завчасно попереджено про проведення такої дії та за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, крім випадків, коли участь захисника є обов'язковою (ч. 2 ст. 46 КПК України) [108].

Слідчу (розшукову) дію може бути відкладено, якщо захисник з об'єктивних причин не може з'явитися у визначений слідчим, прокурором день і час. Слід зауважити, що КПК України не встановлює строк, на який може бути відкладено проведення відповідної слідчої (розшукової) дії внаслідок неявки захисника. У кожному конкретному випадку це питання вирішує слідчий, прокурор залежно від результатів з'ясування причин неявки захисника, а також можливості його заміни іншим.

Участь захисника в провадженні відповідних слідчих (розшукових) дій має вкрай важливе значення, оскільки, з одного боку, він надає під час проведення таких дій правову допомогу підзахисному, а з іншого – забезпечує дотримання вимог КПК України щодо порядку проведення відповідних слідчих (розшукових) дій та підвищує ефективність отримання допустимих і належних доказів.

Захисник має право брати участь у проведенні *допиту* й інших процесуальних дій, які здійснюються за участю підозрюваного,

обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі самі побачення без обмеження кількості й тривалості. Встановлено лише одне обмеження щодо конфіденційності під час допиту підозрюваного, обвинуваченого із захисником: згідно з ч. 5 ст. 46 КПК України, «такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування та підслуховування» [108].

Участь адвоката в окремих слідчих (розшукових) діях, що проводяться з підзахисним за ініціативою слідчого або за клопотанням адвоката, є істотним елементом змісту тактики захисту в кримінальному провадженні. На відміну від більшості інших слідчих (розшукових) дій, поведінка захисника під час допиту підозрюваного позначається на доказовому результаті слідчої (розшукової) дії [213, с. 133].

Допит підозрюваного є «інструментом сторони захисту, який можна використати як тактику в стратегії захисту на свою користь» [89]. Одразу після набуття статусу підозрюваного особа фактично отримує імунітет від допиту, оскільки підозрюваний, відповідно до норм КПК України, не має обов'язку надавати показання, на відміну від свідка, який зобов'язаний це робити та має право відмовитися від надання показань лише в тому випадку, якщо останні можуть стати підставою для підозри. Підозрюваний має право в будь-який момент відмовитися від надання показань незалежно від мотивів [89].

Вважаємо, що з тактичних міркувань захисник повинен обговорити з підзахисним можливість відмови від участі в допиті. Надзвичайно важливим є знання та вміле застосування адвокатом тактичних прийомів, спрямованих на встановлення належного контакту не тільки з підзахисним, а й з уповноваженою особою, яка проводить таку слідчу (розшукову) дію [70, с. 178].

Ще один спосіб збирання доказів стороною захисту передбачений ст. 225 КПК України, згідно з якою сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення допиту свідка чи потерпілого (зокрема одночасного допиту двох або більше вже допитаних осіб). Такий допит може бути проведено у виняткових ситуаціях, коли є обставини, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань (небезпека для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжка хвороба, наявність інших обставин). До інших обставин належать тяжке поранення свідка чи потерпілого, загроза життю з боку співучасників тяжкого злочину, членів організованого злочинного угруповання, довгострокове відрадження, виїзд за кордон для постійного проживання [85, с. 462], існування загрози впливу на свідка чи потерпілого з боку зацікавлених осіб з метою схиляння до відмови від показань або зміни показань на користь однієї зі сторін [109, с. 492].

За клопотанням захисника слідчий суддя може проводити допит свідка, потерпілого в судовому засіданні. Стаття 225 КПК України встановлює виключні умови, за яких можливе здійснення цієї слідчої (розшукової) дії. За результатами проведеного допиту отримані матеріали необхідно надавати саме стороні, за клопотанням якої слідчий суддя проводив допит [133, с. 193].

На наше переконання, неможливість допиту особи зі статусом підозрюваного в порядку ст. 225 КПК України є невиправданим обмеженням його прав і законних інтересів. Слушні аргументи із цього приводу наводить В. О. Соловйов, зазначаючи, що за наявності в кримінальному провадженні, наприклад, декількох підозрюваних із протилежними позиціями або різними показаннями може виникнути така ситуація: сторона обвинувачення одну особу повідомила про підозру на підставі прямих і непрямих доказів, а другу – на підставі тільки непрямих, водночас один з підозрюваних свідчить про те, що тільки він винен у вчиненні злочину, і наводить факти невинуватості іншого підозрюваного. У разі наявності чи виникнення обставин, які виключають подальший допит першого підозрюваного в суді,

захист другого підозрюваного автоматично ставлять під сумнів, адже він обмежується законодавчою неврегульованістю можливості допиту особи зі статусом підозрюваного в порядку ст. 225 КПК України [246].

З метою захисту прав, свобод й інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування окремі слідчі (розшукові) дії може бути проведено за клопотанням сторони лише на підставі ухвали слідчого судді [26, с. 49]. До таких слідчих (розшукових) дій КПК України відносить: обшук, зокрема житла або іншого володіння особи (ст. 234–236); проведення експертизи (ст. 242–244). Процесуальний порядок подання, розгляду й вирішення клопотань про проведення зазначених слідчих (розшукових) дій має певну специфіку, обумовлену обмеженням прав і законних інтересів особи.

Одним з актуальних питань дослідження процесуальних можливостей захисника під час досудового розслідування є визначений КПК України порядок проведення обшуку в кримінальному провадженні.

Обшук у житлі чи іншому володінні особи є особливою слідчою (розшуковою) дією, яку проводять на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого за погодженням із прокурором або прокурора (ст. 234 КПК України). Якщо ж проведення обшуку ініціює сторона захисту, інші учасники кримінального провадження, вони повинні звернутися з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора, які своєю чергою ініціюють розгляд цього питання перед слідчим суддею.

Обшук є не тільки ефективною слідчою (розшуковою) дією зі збирання доказів, а й жорстким примусовим заходом, який застосовують до обвинуваченого (підозрюваного) й до інших осіб, які мешкають або перебувають у приміщенні, у якому проводять обшук. Це зумовило необхідність закріплення в законі правових гарантій проти його незаконного й необґрунтованого проведення [311, с. 114].

Обшук проводять на підставі ухвали слідчого судді без конкретизації виду обшуку залежно від об'єкта, адже в ч. 3 ст. 234 КПК України йдеться

саме про розгляд слідчим суддею клопотання про обшук у житлі чи іншому володінні особи. Тому слідчий, прокурор не повинен додатково звертатися з відповідним клопотанням до слідчого судді, якщо необхідно провести обшук службових і виробничих приміщень підприємств, установ, організацій [134, с. 214].

Узагальнення судової практики дає змогу встановити найістотніші кримінально-процесуальні порушення, яких припускаються під час розгляду та вирішення клопотань про проведення обшуку, зокрема щодо: порядку розгляду клопотання; діяльності слідчого судді в разі недотримання слідчим або прокурором вимог щодо змісту клопотання, встановлених ч. 3 ст. 234 КПК України; необґрунтованості клопотань; недотримання слідчими суддями вимог щодо змісту ухвали, встановлених ст. 235 КПК України, а також процедури розгляду клопотань про проведення обшуку, поданих у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України; розгляду клопотань про обшук щодо окремої категорії осіб [255, с. 141–143; 275].

Мотивування висновку слідчого щодо житла чи іншого володіння особи, де планують проведення обшуку (п. 5 ч. 3 ст. 234 КПК України), є важливим, аби довести «зв'язок» об'єкта обшуку з кримінальним провадженням, і тим самим обґрунтувати необхідність проведення такої слідчої (розшукової) дії в конкретному місці. Тож слушно зазначає О. І. Марочкін, що слідчий повинен конкретизувати в клопотанні про надання дозволу на проведення обшуку характерні риси й ознаки речей і документів (належність речі, її найменування або назву, колір, інші зовнішні ознаки, а документів – їх призначення тощо) [141, с. 39]. Конкретизація даних про такі речі й документи повинна бути надана за можливості, а в інших випадках слід зазначати родові ознаки таких речей і документів, уточнюючи їх зв'язок із кримінальним правопорушенням та значення для кримінального провадження [45, с. 117–118].

У разі позитивного вирішення клопотання сторони обвинувачення про проведення обшуку слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на обшук

житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз. Законодавець, на жаль, не визначає тривалість такого «одного разу» [255, с. 142]. З огляду на це, адвокат-захисник, адвокат-представник повинні акцентувати увагу уповноважених суб'єктів кримінального процесу на дотриманні безперервності процедури проведення обшуку.

Однією з гарантій прав і законних інтересів особи, у житлі чи іншому володінні якої проводять обшук, є визначене ч. 3 ст. 236 КПК України право користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії проведення обшуку. Наявність у КПК такого положення є безсумнівною перевагою, адже до внесення відповідних змін у зміст ст. 236 КПК України поширеною причиною відмови в допущенні адвоката на обшук було те, що «обшук уже розпочався» [112].

Вимога пред'явлення ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії та надання її копії особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі (ч. 3 ст. 236 КПК України), спрямована на захист прав, свобод та інтересів особи [26, с. 44]. Ознайомлення відповідного учасника кримінального провадження, його представника, захисника зі змістом ухвали надасть можливість зіставити зазначені в ухвалі речі, документи з безпосередньо вилученими під час обшуку, а в разі необхідності – оскаржити незаконні дії та рішення слідчого, прокурора.

Часто під загрозою фізичного та психологічного тиску власники майна виконують незаконні вимоги слідчого, прокурора. Однак КПК України не визначає підстави, які дають право застосовувати спецпідрозділи під час проведення обшуку, а критеріїв, за якими можна визначити перешкодження проведенню слідчих (розшукових) дій, немає [163]. На такі зловживання слідчого, прокурора особа, у помешканні якої проводять обшук, через недостатню обізнаність не завжди може вчасно й адекватно відреагувати.

Саме тому навіть просто присутність під час проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії може забезпечити позитивний результат. У зв'язку із цим поділяємо думку щодо важливого значення активної участі адвоката в проведенні обшуку [24, с. 9–10; 30, с. 145; 227].

Вимога захисника щодо його участі в слідчій (розшуковій) дії має бути для слідчого обов'язковою [254, с. 34]. Особа, житло якої обшуковують, незалежно від того, є вона в процесуальному статусі підозрюваного чи свідка, вимагає забезпечення їй права на захист. Відсутність повідомлення про проведення слідчої (розшукової) дії слід розглядати як істотне порушення права на захист [145, с. 6].

Якщо раніше правом на правову допомогу під час обшуку на стадії досудового розслідування міг скористатися лише підозрюваний, то нині на неї можуть розраховувати й інші особи, інтересів яких стосується ця слідча (розшукова) дія, зокрема й власник житла. Слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Так, слідчий, прокурор зобов'язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення (ч. 3 ст. 236 КПК України) [108].

З позицій доцільності завчасного попередження захисника про проведення обшуку відповідні дії сторони обвинувачення є нерозумними, адже втрачається сенс цієї слідчої (розшукової) дії, запорукою ефективності якої є раптовість для досягнення бажаного результату без зниження якості її проведення, на чому акцентував увагу А. В. Макашов [135, с. 229]. Отже, сторона обвинувачення не зацікавлена в діях щодо попередження особи, яка надає правову допомогу, про проведення обшуку, що може спричинити конфлікт інтересів.

З метою забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, у якій проводять обшук, А. В. Мельниченко обстоює позицію, яку поділяємо й ми, щодо надання можливості залучення захисника (особи, яка надає правову допомогу) як особи, що має визначений процесуальний статус у

кримінальному провадженні, так й особи, у якої його немає, уже після оголошення ухвали про проведення обшуку [144, с. 95], що відповідатиме вимогам ст. 59 Конституції України.

Науковці зазначають і про інші порушення, які трапляються в діяльності уповноважених осіб під час ініціювання та проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Так, підставою відмови в допуску захисника подеколи визнають те, що: з його клієнтом (особою, у якої проводять обшук) немає укладеного договору про надання правової допомоги, отже, він захисником такої особи на момент проведення обшуку не є; слідча (розшукова) дія вже розпочалася, й адвокат як стороння особа вже не може бути на ній присутній [144, с. 97]. У таких випадках адвокат фактично позбавлений можливості вплинути на хід проведення обшуку, у зв'язку із чим йому варто активно використовувати положення КПК, спрямовані на оскарження дій та рішень уповноважених осіб, визнання доказів недопустимими.

Згідно з абз. 3 ч. 2 ст. 104 КПК України, запис, здійснений за допомогою звуко- й відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані в записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку й використані як доказ у кримінальному провадженні. Загалом таку норму вважаємо правильною. Однак, на нашу думку, яку поділяють 87 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів, визначення у ст. 236 КПК України обов'язку слідчого, прокурора здійснювати безперервний технічний запис проведення обшуку стало б додатковою гарантією прав і законних інтересів учасників кримінального провадження (додаток А). Доцільність внесення таких змін до КПК України обумовлена випадками, коли в технічному записі трапляються паузи, під час яких можуть бути допущені незаконні дії з боку правоохоронних органів.

З огляду на зазначене, ч. 10 ст. 236 КПК України слід викласти в такій редакції: «10. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою *безперервного* аудіо- та відеозапису».

Недопущенню незаконних дій уповноважених осіб сприятиме також присутність адвоката, залученого до проведення обшуку стороною захисту. Також присутній на обшуку захисник може скористатися визначеним в абз. 3 ч. 1 ст. 107 КПК України правом безперешкодного фіксування його проведення за допомогою відеозапису [108].

Обґрунтованими вважаємо аргументи В. І. Галагана й О. Л. Дульського щодо наділення сторін кримінального провадження правом запросити спеціалістів для участі в обшуку. Це надасть реальну можливість захиснику як стороні захисту залучати не лише фахівців для здійснення відеофіксації проведення обшуку, а й інших спеціалістів, які можуть надати дієву допомогу в збиранні доказів і з'ясуванні обставин, що спростовують підозру, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного [42, с. 160].

Важливе значення для забезпечення гарантій учасників кримінального провадження під час проведення обшуку має чітке визначення речей, для виявлення яких надають дозвіл на обшук. Зокрема, вилучені речі й документи, що не належать до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, вважають тимчасово вилученим майном (ч. 7 ст. 236 КПК України) [108].

Зазначене положення не завжди правильно трактують адвокати, які представляють інтереси власника майна. Так, у справі № 757/19143/16-к під час обшуку вилучено декілька сотень тонн нафтопродуктів, арешт не накладено. Адвокат – представник власника майна оскаржив бездіяльність слідчого щодо неповернення вилученого майна. У задоволенні скарги слідчий суддя відмовив, оскільки в ухвалі суду про надання дозволу на проведення обшуку зазначено про необхідність відшукання та вилучення

бензинів, компонентів, присадок, складових, з яких їх виготовлено. Отже, вилучені нафтопродукти не є тимчасово вилученим майном у значенні положень ч. 7 ст. 236 КПК України [160].

Клопотання про арешт тимчасово вилученого майна має бути подане не пізніше ніж наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуте особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України). У разі вилучення майна, на відшукання якого не було надано дозвіл, КПК передбачає гарантію реалізації права власності – оскарження бездіяльності уповноваженої особи, яка полягає в неповерненні тимчасово вилученого майна (ст. 169 КПК України) [108].

Однією з виокремлених у кримінальному процесі форм використання спеціальних знань є *судова експертиза*. Експертизу проводять експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [108]. Дослідження у формі експертизи передбачає отримання таких нових фактичних даних, які не були відомі уповноваженим й іншим учасникам кримінального провадження та які не можна отримати іншими способами.

Учасниками кримінального провадження, що входять до сторони захисту й мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта, є підозрюваний, особи, щодо яких вирішують питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їхні захисники й законні представники [146, с. 27].

Розглядаючи засоби участі сторони захисту в доказуванні, убачаємо певні можливості для розширення та вдосконалення цієї форми під час проведення судової експертизи. Поділяємо наукові позиції А. В. Грубського й Т. В. Лукашкіної стосовно доцільності визначити обов'язок слідчого, прокурора ознайомлювати сторону захисту з постановою про залучення

експерта, як це було передбачено в ст. 197 КПК України 1960 року, а також забезпечити можливість запропонувати питання, які сторона захисту мала б намір поставити перед експертом; у певних ситуаціях – бути присутнім під час проведення експертних досліджень, давати свої пояснення, подавати експерту додаткові документи, заявити відвід експерту й просити призначити експерта з числа зазначених ним осіб. Після одержання висновку експерта слідчий зобов'язаний був би ознайомити з ним сторону захисту. Такий порядок забезпечував би активну участь сторони захисту на етапі призначення експертизи або й під час її проведення, давав би змогу уникнути необхідності призначати додаткову чи повторну експертизу, що сприяло б скороченню строків розслідування [57, с. 123–124; 133].

Аналіз слідчої та судової практики призначення та проведення експертиз під час досудового розслідування засвідчує низку типових порушень ініціаторами відповідних клопотань положень ч. 2 ст. 244 КПК України, серед яких: незазначення обставин, якими обґрунтовують доводи клопотання, обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подають клопотання, відомостей про експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи; виду експертного дослідження, що необхідно провести, і переліку запитань, які слід поставити перед експертом [123, с. 129–130].

Згідно зі ст. 244 КПК України, сторона, яка звертається з клопотанням про залучення експерта, не зобов'язана надавати слідчому судді інформацію про: наявність уже проведених у кримінальному провадженні судових експертиз і тих, які знаходяться на виконанні; щодо яких запитань дано експертний висновок, а щодо яких – ні, щодо яких була відмова від давання висновку; про рух кримінального провадження (зокрема, чи продовжували строки розслідування та з яких підстав; чи застосовано до підозрюваного запобіжний захід або інші заходи забезпечення кримінального провадження, чи продовжували їх строки тощо).

У доктрині обґрунтовують доцільність визначення в ч. 2 ст. 244 КПК України обов'язку для сторони, що звертається з клопотанням, зазначати об'єкти, що надаватимуть для дослідження судовому експерту, а тому слідчий суддя не може оцінити їх з позицій витрачання часу на експертизу, яка не має жодного значення для кримінального провадження [168]. За таких умов складається ситуація, за якої слідчий суддя не має можливості перевірити під час розгляду клопотання про залучення експерта той факт, чи не спрямоване воно на затягування досудового розслідування шляхом зловживання учасниками кримінального провадження своїми процесуальними правами.

Поділяємо позицію Ю. В. Сухомлин, яка вважає, що поряд з ініціатором клопотання про проведення експертизи правом брати участь у розгляді такого клопотання слідчим суддею мають бути наділені й інші учасники кримінального провадження, інтересів яких стосується проведення цієї слідчої (розшукової) дії [256, с. 169].

Доводиться констатувати, що передбачений КПК України порядок призначення експертизи в частині подання та розгляду клопотань її ініціаторами містить певні недоліки, які спричиняють складнощі в правозастосуванні. Зокрема, у ч. 3 ст. 244 КПК України визначено, що особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою [108]. З одного боку, неприбуття особи, яка подала клопотання, не порушуватиме засади змагальності. Однак у сторони кримінального провадження можуть виникнути сумніви щодо запитань, поставлених експерту, які, на її переконання, не дозволять надати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або є сумніви щодо наявності в експерта відповідних знань [45, с. 117–118].

На нашу думку, не лише сторони кримінального провадження, а й інші його учасники, інтересів яких стосується проведення експертизи, повинні

бути наділені правом обстоювати/спростовувати обґрунтованість поставлених перед експертом запитань, їх повноту, компетентність і неупередженість експерта тощо. На прикладі адвоката-представника зазначимо, що наявність таких повноважень сприятиме дотриманню прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, убезпечить адвоката від тактичних помилок в інтересах клієнта [88]. З огляду на це, ч. 3 ст. 244 КПК України слід доповнити таким положенням: «3. Клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, *сторони кримінального провадження, інші учасники кримінального провадження, інтересів яких стосується проведення експертизи*, повідомляються про місце та час його розгляду, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли їх участь визнана слідчим суддею обов'язковою».

Загалом упровадження в КПК України положень, які визначають право сторони захисту звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи, можливість взяти участь у його розгляді, а також обов'язок слідчого судді надавати висновок експерта особі, за клопотанням якої його залучено, є гарантією дотримання прав і законних інтересів сторони захисту, розширює процесуальні можливості захисника у відстоюванні інтересів клієнта. Упровадження договірних засад проведення експертиз у межах, передбачених КПК України, розширює повноваження сторони захисту в питанні залучення доказів і посилює змагальний характер кримінальної процесуальної діяльності сторін кримінального провадження.

Порядок відібрання біологічних зразків для експертизи захисником регламентовано в ч. 3 ст. 245 КПК України. Так, у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя за клопотанням сторони

захисту має право зобов'язати слідчого, прокурора здійснити відбирання біологічних зразків примусово [108]. Зі змісту цієї статті не зрозуміло, до кого саме повинен звернутися захисник. З одного боку, оскільки відбирання біологічних зразків в особи здійснюють за правилами освідування, яке згідно зі ст. 241 КПК України здійснює тільки слідчий, прокурор, захисник повинен звернутися саме до сторони обвинувачення. Проте законодавець не встановлює ні обов'язку сторони обвинувачення відбирати біологічні зразки за клопотанням захисту в порядку освідування, ні обов'язку передати відібрані біологічні зразки саме захиснику. Таке звернення захисника здійснюватимуть у порядку ст. 220 КПК України. З іншого боку, захисник може звернутися безпосередньо до особи, у якої необхідно відібрати зразки, проте остання також не має обов'язку надати біологічні зразки захиснику на його вимогу.

У зв'язку з тим, що захисник несе тягар доказування обставин, які підтверджують відмову особи добровільно надати біологічні зразки в разі звернення його до слідчого судді про примусове відбирання, проблемним є підтвердження цього факту за умов звернення захисника безпосередньо до особи. З метою розв'язання окресленої проблеми В. О. Соловйов обґрунтовує доцільність внесення відповідних змін до ст. 241, 245 КПК України [246, с. 98].

Згідно зі ст. 239 КПК України, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, здійснюють за постановою прокурора. Під час ексгумації судово-медичний експерт може вилучити зразки тканини органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень. Також у разі необхідності труп може бути доставлений до експертного закладу для проведення експертизи, а із поховання можуть вилучатися речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [108].

Із цього приводу О. Дроздов зазначає, що оскільки жодних погоджень з рідними та близькими або ж можливості оскарження рішення про проведення слідчої (розшукової) дії в законодавстві не передбачено, приватне й сімейне

життя в контексті практики ЄСПЛ залишається в цій частині фактично незахищеним [66]. Справді, п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України визначає, що на досудовому провадженні з-поміж іншого може бути оскаржено бездіяльність слідчого, прокурора, нездійснення процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк [108].

З огляду на те, що проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, не є обов'язком уповноважених осіб, марними щодо оскарження під час досудового розслідування виявляться й намагання адвоката, який представляє інтереси близьких родичів або родичів покійного. На наше переконання, регламентування в ст. 239 КПК України права близьких і родичів покійного, їхнього представника бути присутніми під час ексгумації за рішенням слідчого, прокурора не лише розширить процесуальні можливості цих осіб, а й стане додатковою гарантією приватного й сімейного життя [88]. Аналогічні міркування з приводу цього питання висловили 78 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

Також у п. 3 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про судову експертизу» передбачено право судового експерта з дозволу особи або органу, який призначив судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи [211]. Цілком імовірно, що в разі внесення до редакції ст. 239 КПК таких змін заінтересовані особи, їхні представник, будучи присутніми під час ексгумації, поряд із судовим експертом могли б скористатися правом клопотати про використання певних технічних засобів для встановлення важливих обставин події, що досліджується, забезпечення належної фіксації інформації, необхідної експерту надалі для проведення дослідження [41, с. 39], а також скористатися правом засвідчити правильність проведення процесуальної дії та її фіксації в протоколі ексгумації трупа.

Якщо ж слідчий, прокурор мають обґрунтовані підстави вважати, що родичі покійного зацікавлені в смерті похованого або причетні до факту його смерті, отримання їхньої згоди на проведення ексгумації може спричинити

приховання ними певних доказів шляхом заміни, знищення трупа, виймання його з могили й інших схожих дій. Тому ми схвалюємо позицію науковців, що в цих випадках доцільно не сповіщати родичів про час проведення ексгумації, а повідомити лише про факт її проведення [41, с. 40].

Адвокату слід використовувати весь наданий КПК України «арсенал» на захист законних прав й інтересів клієнта. Наразі він частково усічений, однак може бути реалізований цілком після направлення обвинувального акта з матеріалами кримінального провадження до суду.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій має певну специфіку, обумовлену обмеженням прав і свобод учасників кримінального провадження. Неабияке значення в дотриманні таких прав, як і в доказовій діяльності, має діяльність захисника. Висловлені нами пропозиції щодо внесення змін до КПК України спрямовані на оптимізацію процесуального порядку ініціювання та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, водночас – на можливість реалізації прав і законних інтересів учасників кримінального провадження під час досудового розслідування.

Доходимо висновку, що процесуальний порядок подання, розгляду та вирішення клопотань про проведення окремих слідчих (розшукових) дій, як і власне процедура їх проведення, має особливості, пов'язані з обмеженням прав і законних інтересів особи. Аналіз положень КПК України, які регулюють процесуальний порядок обшуку, проведення експертизи, огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, засвідчує, що вони часто мають нечітку термінологічну визначеність, спричиняють недоліки правозастосування в діяльності слідчих, прокурорів й оперативних працівників, обмежують процесуальні можливості адвоката, який захищає (представляє) інтереси учасників кримінального провадження.

На нашу думку, для вирішення зазначених проблемних питань доцільно: внести зміни до ч. 10 ст. 236 КПК України в частині наділення слідчого, прокурора обов'язком безперервного фіксування обшуку

технічними засобами; наділити сторони кримінального провадження правом залучення експерта в кримінальному провадженні; визначити в ст. 239 КПК права близьких і родичів покійного, їхнього представника бути присутніми під час огляду трупа з метою ексгумації за рішенням слідчого, прокурора, клопотати про використання певних технічних засобів для забезпечення належної фіксації інформації, засвідчити правильність проведення процесуальної дії та фіксації її результатів.

Використання захисниками відповідних систематизованих й узагальнених знань під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також внесення відповідних законодавчих змін до чинного КПК України сприятиме досягненню завдань кримінального провадження, а також завдань, які покладено на захисника у зв'язку з реалізацією функції захисту під час досудового розслідування.

2.3. Повноваження захисника щодо одержання доказів під час здійснення міжнародного співробітництва

Сучасні глобалізаційні процеси, які активно відбуваються в усіх без винятку сферах життя, стрімкий розвиток міждержавних і міжнародних соціально-економічних зв'язків зумовлюють інтенсифікацію та вдосконалення діяльності злочинних формувань, що пов'язана як з учиненням кримінальних правопорушень, так і з приховуванням відповідної злочинної діяльності. В умовах сьогодення злочинці мають можливість, учинивши кримінальне правопорушення, мобільно пересуватися з однієї країни до іншої, що ускладнює роботу правоохоронних органів, спрямовану на своєчасне виявлення та розслідування таких діянь. У зв'язку із цим, не лише перед Україною як правовою державою, а також перед усією міжнародною спільнотою постає необхідність удосконалення організаційно-

правових механізмів міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні [8, с. 7], застосування дієвих заходів міжнародного співробітництва в аналізованому напрямі.

Наявність іноземного елемента в кримінальному провадженні породжує певні процесуальні правовідносини й зумовлює необхідність збирання доказів, проведення інших процесуальних дій з метою сприяння досудовому розслідуванню, судовому розгляду або виконанню прийнятих рішень у кримінальному провадженні, яке здійснює компетентний орган запитуючої сторони [242, с. 483]. Україна є активним учасником розбудови системи міжнародно-правових актів, що охоплюють усі напрями співробітництва між правоохоронними органами різних держав у сфері кримінального судочинства, зокрема й на стадії досудового розслідування [314, с. 445].

Досліджуючи можливості захисника щодо одержання доказів під час здійснення міжнародного співробітництва на стадії досудового розслідування, зазначимо, що, крім способів збирання доказів, визначених ч. 2 ст. 93 КПК України, норми кримінального процесуального закону передбачають можливість їх одержання на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ч. 4 ст. 93 і розділ IX КПК України) [108].

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб, виконання вироків та інших форм співробітництва (ст. 542 КПК України) [108]. Такий перелік заходів не є вичерпним, оскільки закон встановлює, що, крім визначених у КПК України заходів, можуть бути застосовані й інші заходи, які вчиняють на виконання міжнародних договорів, укладених Україною [90, с. 9]. Проте, якщо йдеться про діяльність

захисника під час здійснення міжнародного співробітництва на досудовому розслідуванні, слід зауважити насамперед про такий захід, як виконання ним окремих процесуальних дій.

Не заперечуємо, що публічно-правова сфера співробітництва на рівні держав за участю їхніх уповноважених компетентних органів є цілком регламентованою та зрозумілою, законодавчо визначені схеми співпраці активно використовують на практиці. Однак якщо розглядати питання міжнародного співробітництва в контексті надання правової допомоги в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування з позиції адвоката-захисника, то постають дискусійні питання, що потребують ретельного аналізу й вирішення.

Спершу з'ясуємо, у якому порядку адвокат-захисник може бути самостійним суб'єктом (учасником) міжнародної правової допомоги (у межах реалізації повноважень захисту), зокрема в питанні збирання доказів на території іноземної держави під час здійснення міжнародного співробітництва.

У ч. 2 ст. 91 КПК України міститься визначення поняття доказування, яке реалізується через збирання, перевірку та оцінку доказів. Збирання доказів у кримінальному процесі є першим етапом процесу доказування, під час якого формується доказова база, що згодом підлягатиме перевірці, оцінці та використанню для реалізації завдань, визначених у ст. 2 КПК України. Тому можливості використання доказової інформації на стадії досудового розслідування здебільшого залежать від ефективного, оперативного, якісного збирання доказів, здійсненого відповідно до вимог процесуального законодавства [71, с. 238].

Процедура збирання доказів на території іноземної держави в межах здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження має певні складнощі. Це спричинено відмінностями й особливостями кримінально-процесуальних форм різних країн, налагодженням співпраці між різними органами та службами, які наділені

неоднаковим колом повноважень, наявністю суттєвих відмінностей у процедурних правилах [71, с. 241]. Збирання доказів адвокатом на території іноземної держави є значно складнішою процедурою. На нашу думку, це пов'язано насамперед з тим, що хоча законодавчо адвокат наділений правом збирати докази, однак у площині міжнародного співробітництва та здійснення міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження сторона захисту не визначена ні як самостійний учасник, ні в комплексі з іншими суб'єктами.

Правовий порядок реалізації адвокатом своїх повноважень у процесі здійснення захисту, зокрема під час збирання доказів, визначений у чинних законодавчих актах України, до яких належать профільний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також КПК України. Діяльність адвоката має здійснюватися відповідно до вимог Конституції України та чинних міжнародних договорів й угод, які ратифіковані Верховною Радою України. Зокрема, у п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначено, що адвокат має право збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати й вилучати речі, документи, їхні копії, ознайомлюватися з ними й опитувати осіб за їхньою згодою [202].

Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 року, сформульовано так, щоб допомагати державам-учасницям у їх завданні сприяти й забезпечувати належну роль адвокатів, яку мають поважати й гарантувати уряди під час розроблення національного законодавства та його застосування як адвокатами, так і суддями, прокурорами, членами законодавчої та виконавчої влади й суспільством загалом; ці принципи мають також застосовувати до осіб, які здійснюють адвокатські функції без одержання формального статусу адвоката [170].

З огляду на норми, які закріплено у зазначеному вище міжнародному документі на офіційному рівні, слід зауважити, що для належного забезпечення участі адвоката в процесі міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні це слід реалізувати шляхом внесення відповідних змін до чинного КПК України.

Для того щоб адвокат-захисник мав законодавчо визначену можливість цілком реалізувати право свого клієнта на збирання доказів на території іноземної держави в межах здійснення міжнародного співробітництва, потрібно визначити законодавчо сторону захисту до осіб, які є учасниками міжнародного співробітництва. Нашу позицію поділяють 62 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

На нашу думку, доречно доповнити п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України положенням такого змісту: *«міжнародна правова допомога, що надається в межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, також проводиться за участю адвокатів (захисників) відповідно до вимог міжнародних договорів й угод і в порядку та на умовах, що визначаються такими документами».*

Доповнення зазначеної статті кримінального процесуального закону положенням такого змісту легалізує право сторони захисту щодо одержання доказів у кримінальному провадженні на території іноземної держави.

Доречно також зазначити, що, відповідно до змісту Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, сторони надають один одному правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної договірної сторони, зокрема складання і пересилання документів, проведення обшуків, вилучення, пересилання та видачі речових доказів, проведення експертизи, допиту сторін, обвинувачених, свідків, експертів, порушення карного переслідування, розшуку й видачі осіб, які вчинили злочини, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у

частині цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів (ст. 6) [96].

Убачаємо, що міжнародну правову допомогу під час здійснення кримінального провадження надають договірні сторони одна одній у порядку та на умовах, визначених і нормативно закріплених. У міжнародних правовідносинах такими сторонами завжди є держави в особі уповноважених органів та посадових осіб, і це цілком слушно. Проте в контексті досліджуваного питання важливо визначити повноваження захисника щодо одержання доказів на території іншої держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва. Спробуємо детальніше проаналізувати зазначене питання.

Відповідно до змісту ст. 541 КПК України, лише органи, які визначені в ній як суб'єкти міжнародного співробітництва, мають право на отримання відповідної інформації, речей та документів, що надалі будуть використані як докази в кримінальному провадженні. Законодавець не закріплює за адвокатами-захисниками повноважень, які безпосередньо вказували б на те, що останні також мають право бути учасниками міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Водночас у чинному кримінальному процесуальному законі України не передбачено заборони на участь захисника в міжнародному співробітництві в межах правового супроводження кримінальних проваджень.

Отже, адвокат-захисник також може бути суб'єктом міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, зокрема з метою одержання доказів на території іншої держави за умов дотримання законодавчо визначених умов міжнародного співробітництва в межах своїх повноважень.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 1, 2 ч. 1 ст. 20) надає адвокатам право на звернення з адвокатськими запитами, а також на збирання відомостей про факти, що можуть бути використані як докази; в установленому законом порядку запитувати, отримувати й вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати

осіб за їхньою згодою [202]. Якщо в частині закріплення права на звернення з адвокатським запитом чітко визначено коло суб'єктів, до яких адвокат може звернутися з таким запитом: «...до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб) [202], то про звернення із запитом до міжнародних органів й установ не зазначено. Про це зауважили й 60 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

З огляду на зазначене, вважаємо, що доречно було б внести зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» шляхом доповнення п. 1 ч. 1 ст. 20, виклавши її в такій редакції:

«1. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб) *в Україні та за її межами*».

Вважаємо, що внесення таких законодавчих змін розширить процесуальні можливості сторони захисту щодо одержання доказів на території іноземної держави в межах міжнародного співробітництва, гарантуватиме належність і допустимість доказів під час їх оцінки судом.

Теоретичного аналізу потребують окремі процесуальні та організаційно-тактичні аспекти участі захисника в процедурі направлення запиту про міжнародну правову допомогу під час досудового розслідування, результати якої може бути використано в доказуванні в кримінальному провадженні.

Дотримання порядку направлення запитів про міжнародну правову допомогу передбачає, що зазначені матеріали має бути передано запитуваній стороні в порядку, встановленому міжнародним договором і КПК України, через відповідні уповноважені (центральні) органи України. До запиту про допит додають належно засвідчений витяг відповідних статей КПК України з метою роз'яснення особі її процесуальних прав та обов'язків, а також перелік запитань, які потрібно поставити особі, або відомості, що необхідно отримати від неї. До запиту про проведення дій, зазначених у ч. 4 ст. 552 КПК України, дозвіл на проведення яких надає суд згідно з КПК України, додають інформацію про докази, що обґрунтовують потребу у відповідних заходах.

Запит запитуючої держави про правову допомогу не може цілком відповідати нормам матеріального та процесуального права виконуючої сторони. Тому таке «офіційне прохання» не має суперечити основним принципам законодавства запитуваної держави [243, с. 109]. Зазначене стосується й тактичних прийомів, які повинні відповідати вимогам допустимості. Зокрема, одним із прийомів, що використовують у практиці поліції США, є перебільшення вини злочинця, що полягає в заяві про підозру в учиненні більш тяжкого злочину, щоб він швидше зізнався в учиненні менш тяжкого свого [14, с. 22].

У вітчизняному кримінальному процесі зазначений прийом неприпустимий, адже передбачає відвертий тиск, пов'язаний з обманом [171, с. 120]. Тому захисник, який ініціював звернення із запитом про проведення допиту в межах надання міжнародної правової допомоги, має враховувати, що результати, отримані уповноваженими органами іншої країни із застосуванням такого тактичного прийому, використовувати не можна, оскільки їх отримано з порушенням прав і свобод людини.

Детальніше схарактеризуємо інші аспекти діяльності захисника під час здійснення доказування в межах міжнародного співробітництва.

Законодавчо визначено, що основним завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини і щоб до кожного було застосовано належну правову процедуру (ч. 1 ст. 2 КПК України) [108]. Щодо підозрюваного, який перебуває за кордоном, такою процедурою є його притягнення до кримінальної відповідальності заочно (тобто без неї) або шляхом екстрадиції в Україну за допомогою компетентних органів іноземної держави, що потребує ініціювання процедури оголошення підозрюваного в міжнародний розшук.

Міжнародний розшук підозрюваних або обвинувачених і внесення їх у базу даних Інтерполу передбачає комплекс відповідних заходів, які має вчинити слідчий (детектив) або прокурор, а саме: оголошення особи в державний розшук і заведення відповідної оперативно-розшукової справи; звернення з клопотанням до слідчого судді про дозвіл на затримання та доставку особи, одержання відповідної ухвали; прийняття постанови про оголошення особи в міжнародний розшук і направлення цієї постанови з ухвалою про затримання та доставку до Національного центрального бюро Інтерполу в Україні з відповідним клопотанням для передачі Комісії з контролю за файлами Інтерполу задля встановлення місцезнаходження особи; направлення клопотання та отримання ухвали слідчого судді про обрання стосовно особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; звернення до Національного центрального бюро Інтерполу в Україні з відповідним циркуляром для внесення особи в базу даних Міжнародної організації кримінальної поліції, але вже із запитом, який передбачає затримання та екстрадицію особи [257].

Для запровадження законної процедури оголошення в міжнародний розшук слідчий орган зобов'язаний провести процесуальні дії та долучити до матеріалів кримінального провадження докази неприбуття особи на виклик без поважної причини більше ніж двічі та наділення особи статусом

підозрюваного чи обвинуваченого в кримінальному провадженні. Слушно зауважує А. Тимошенко, що лише після дотримання такої процедури за особою офіційно буде визначено статус підозрюваного в кримінальному провадженні. У разі ігнорування такою особою викликів слідчий орган матиме всі підстави для звернення до Генерального Секретаріату Інтерполу із запитом про публікацію щодо особи «червоної картки» (для затримання як особи, що ухиляється від кримінальної відповідальності, з подальшою можливістю її екстрадиції) [265].

Під час розгляду клопотання про обрання стосовно особи запобіжного заходу її можна вважати оголошеною в міжнародний розшук лише за наявності відповідних підтверджуючих документів (довідки, витягу з бази даних Інтерполу; надіслання запиту про розшук і прийняття його до виконання іншою державою, яка не є членом Міжнародної організації кримінальної поліції; надіслання запиту про розшук до іншої держави на підставі двосторонньої угоди тощо).

Факт оголошення особи в міжнародний розшук є обов'язковою умовою для застосування до неї затримання з метою приводу для обрання запобіжного заходу. Для отримання ухвали з дозволом на застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий повинен довести перед слідчим суддею наявність в особи статусу «оголошеної в міжнародний розшук». Аналіз слідчої та судової практики засвідчує, що, наполягаючи на обранні такого запобіжного заходу, слідчі посилаються лише на наявність «синьої картки» або ж вказують на наявність виключно факту направлення запиту до Генерального Секретаріату й без отримання жодного його рішення.

Під час застосування означених процедур першочерговим завданням захисника є захист клієнта в разі спроб оголосити його в міжнародний розшук, спростування доводів слідчого, прокурора, акцентування уваги слідчого судді на упущення, порушення в їхніх діях тощо.

Під час розгляду відповідного клопотання захисник має наполягати на невідповідності таких доводів вимогам законодавства. Зокрема, згідно з

абз. 7 п. 6 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 року № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», факт перебування підозрюваного, обвинуваченого в міжнародному розшуку підтверджується відповідними відомостями, серед яких довідка, витяг із бази даних Інтерполу тощо [128].

Аналогічну позицію обстоюють суди апеляційної інстанції, ураховуючи положення листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Так, виносячи ухвалу від 19 грудня 2018 року у справі № 757/38367/18-к, Київський апеляційний суд узяв до уваги доводи захисника щодо відсутності належних доказів про перебування А. в міжнародному розшуку, а посилення слідчого та суду першої інстанції про його оголошення в такий розшук – недоведеними, оскільки згідно з наданими матеріалами провадження належних доказів (повідомлення безпосередньо з Інтерполу) про перебування А. в міжнародному розшуку вони не містили [287]. Також в ухвалі Апеляційного суду м. Києва від 27 березня 2018 року у справі № 757/1696/18-к зазначено, що факт внесення до обліків Генерального Секретаріату Інтерполу відомостей звернення слідчого органу про публікацію картки щодо особи не є свідченням оголошення її в міжнародний розшук, оскільки матеріали, якими слідчий орган підтверджує оголошення особи в міжнародний розшук, мають містити повідомлення безпосередньо з Інтерполу, довідки або витягу з його бази даних [277].

Обстоюючи інтереси підзахисного, захиснику слід акцентувати увагу й на окремих недоліках у законодавчій регламентації процедури оголошення особи в міжнародний розшук з метою подальшої екстрадиції. Зокрема, КПК України не містить поняття «міжнародний розшук», чітко визначеного процесуального порядку оголошення особи в розшук, а окремі процедурні моменти регламентує Інструкція про порядок використання

правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів від 9 січня 1997 року №3/1/2/5/2/2 [80], яку було затверджено ще в період дії КПК 1960 року.

Оскільки розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без участі особи, щодо якої відбувається такий розгляд, можливо лише за наявності доказів оголошення її в міжнародний розшук, єдиним доказом такого оголошення є публікація щодо неї картки оповіщення червоного кольору [265]. У цьому питанні КПК України містить колізію з відповідними Правилами Інтерполу стосовно обробки інформації, оскільки для публікації щодо особи «червоної картки» до Комісії з контролю файлів необхідно направити серед іншого рішення слідчого судді про обрання щодо особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Водночас розглядати клопотання про обрання такого запобіжного заходу без участі особи слідчий суддя має право лише після публікації щодо особи «червоної картки» [265].

Для ефективного захисту прав клієнта на етапі розгляду запиту правоохоронного органу про публікацію «червоної картки» захиснику слід неодмінно звертатися до Комісії з контролю файлів і повідомляти її про те, що рішення про тримання під вартою було винесене з порушенням процедури або взагалі не приймалося, що по суті унеможливорює прийняття Комісією рішення про публікацію «червоної картки» та виключає подальшу екстрадицію або заочне винесення вироку щодо особи [265].

Розслідування злочинів міжнародного характеру зумовлює потребу в застосуванні заходів міжнародного співробітництва, новим і важливим поміж яких є створення спільних слідчих (слідчо-оперативних) груп [313, с. 94].

У разі створення спільної слідчої групи на підставі ст. 571 КПК України, слідчі (розшукові) й інші процесуальні дії мають здійснювати ті члени спільної слідчої групи, які є компетентними органами цієї держави [108], тому роль представників іноземної держави в слідчій групі

має дорадчий характер як виявлення ініціативи. Слушно зазначає О. А. Калганова, що коло процесуальних дій, які може бути проведено в порядку надання правової допомоги, залежить від декількох факторів: потреб розслідування чи судового розгляду кримінального провадження; процесуальних можливостей виконати запитувану дію; національного законодавства виконуваної держави [81, с. 131–132].

Докази, отримані в порядку правової допомоги відповідно до міжнародних договорів і чинного кримінального процесуального законодавства України, мають таку саму юридичну силу, як і докази, отримані на території України [242, с. 484]. Для визнання таких доказів допустимими, необхідним є їх отримання на законних підставах, тобто за окремими слідчими або судовими дорученнями; компетентними особами правоохоронних або судових органів держави; з дотриманням процесуальних приписів цих держав.

Докази, отримані внаслідок виконання запиту про міжнародну правову допомогу, підлягають оцінці на загальних підставах. Зі змісту ст. 94 КПК України випливає, що під час досудового розслідування таку оцінку здійснюють слідчий, прокурор, слідчий суддя, які за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний такий доказ з позицій належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з позицій достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [108]. Слід зазначити, що захисники мають удосталь законодавчо визначеного інструментарію, здатного вплинути на прийняття кінцевого рішення в кримінальному провадженні. Зокрема, під час досудового розслідування основним завданням захисника, який бере участь у проведенні процесуальних дій на території запитуваної держави, є можливість безпосереднього сприйняття проведення процесуальних дій та активної

участі в них за умови дотримання законодавства запитуваної держави та з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Після прийняття КПК України та визначення позиції законодавця щодо можливості здійснення *досудового розслідування в режимі відеоконференції* вдалося розв'язати проблеми, пов'язані із забезпеченням участі сторін кримінального провадження в дослідженні доказів завдяки використанню технічних засобів, передусім – у межах міжнародного співробітництва.

Відповідно до ч. 1 ст. 232 КПК України, допит осіб під час досудового розслідування може бути проведено в режимі відеоконференції за умови трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин, необхідності забезпечення безпеки осіб, проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування, наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми [108].

Під час проведення відеоконференції слід суворо дотримуватися умов надання ефективної правової допомоги підозрюваному. Надання захисника не є формальним рішенням, воно має супроводжуватися створенням належних умов для достатнього конфіденційного спілкування з підзахисним. Захисник зобов'язаний сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки, роз'яснювати підзахисному перебіг процесуальних дій, у яких він безпосередньо бере участь. Дистанційна участь підозрюваного, у яких немає захисника в такому кримінальному провадженні, є порушенням його права на участь у дослідженні доказів [9, с. 158].

Можливими є скарги підозрюваного на фізичні вади, які перешкоджають його участі у відеоконференції, що слід розглядати як умову, що не дозволяє здійснювати провадження в такому режимі, оскільки це призведе до її формалізації. Тому суддя зобов'язаний уточнити в підозрюваного, обвинуваченого, чи наявні перешкоди для його участі в

засіданні в режимі відеоконференції; перевірити достовірність його показань, а також переконатися в наданні йому відповідних технічних засобів (наприклад, слухового апарату). Законодавче врегулювання цього питання потребує належного методологічного тлумачення з метою поглиблення пізнавальних процесів з дотриманням прав і свобод людини [268, с. 385].

Зазначимо, що діяльність компетентних правоохоронних органів має бути спрямована на вирішення окремих питань, які постають під час надання міжнародної правової допомоги запитуючій країні. Важливе значення має участь захисника в процедурах, пов'язаних з отриманням, дослідженням доказів у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні під час створення спільних слідчих груп, використання відеоконференцзв'язку, розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу щодо особи, оголошеної в міжнародний розшук, тощо.

Під час *дистанційного провадження* належний контроль за проведенням процесуальних дій з боку підозрюваного є неможливим, у такому разі участь захисника в кримінальному провадженні є обов'язковою. З метою недопущення порушення прав особи, здійснення контролю за проведенням слідчих (розшукових) і процесуальних дій у режимі відеоконференції участь захисника є обов'язковою з моменту прийняття відповідного процесуального рішення.

У ст. 52 КПК України визначено вичерпний перелік випадків обов'язкової участі захисника в кримінальному провадженні [108]. Водночас Кодекс не містить законодавчого припису щодо обов'язкового залучення захисника до проведення дистанційного досудового розслідування, як власне й судового розгляду в режимі відеоконференції.

На нашу думку й на переконання 66 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, прокурорів і слідчих, доцільно внести доповнення до ч. 2 ст. 52 КПК України щодо обов'язкового залучення захисника до участі в дистанційному досудовому розслідуванні (додаток А), а саме додати п. 7 такого змісту:

«2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні: ... 7) *Щодо осіб, які беруть участь у дистанційному досудовому розслідуванні, – з моменту прийняття відповідного рішення*».

Результативність проведення дистанційного досудового розслідування є надзвичайно високою в тих кримінальних провадженнях, які здійснюють у межах міжнародного співробітництва. Такий порядок надає можливість правоохоронним і судовим органам здійснювати процесуальні дії дистанційно та взаємодіяти з компетентними органами іноземних країн, не порушуючи приписів законодавства.

Допит за запитом компетентного органу іноземної держави проводять у присутності слідчого судді за місцеперебуванням особи за допомогою відео- або телефонної конференції в таких випадках: неможливості прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави; для забезпечення безпеки осіб; з інших підстав, визначених слідчим суддею (судом) (ч. 1 ст. 567 КПК України). Такий допит виконують у порядку, передбаченому процесуальним законом запитуючої сторони в тій мірі, в якій такий порядок не суперечить засадам кримінального процесуального законодавства України та загальновизнаним стандартам забезпечення прав людини й основоположних свобод. Компетентний орган запитуючої сторони повинен забезпечити участь перекладача під час проведення відео- або телефонної конференції (ч. ч. 2, 3 ст. 567 КПК України) [108].

Якщо під час допиту слідчий суддя виявив порушення порядку, передбаченого ч. 2 ст. 567 КПК України, особою, яка здійснює допит, він повідомляє про це учасників процесуальної дії та зупиняє допит з метою вжиття заходів для його усунення [108]. Такі порушення може виявити й безпосередньо захисник, присутній під час допиту. У цьому разі саме його активна діяльність сприятиме прийняттю рішення слідчим суддею на користь підзахисного.

Допит продовжують тільки після узгодження з компетентним органом запитуючої сторони необхідних змін у процедурі (ч. 4 ст. 567 КПК України). Протокол допиту та носії відео- або аудіоінформації надсилають до компетентного органу запитуючої сторони (ч. 5 ст. 567 КПК України) [108].

Допити за допомогою відео- або телефонної конференції за запитами компетентного органу України проводять за правилами, передбаченими ст. 567 КПК України (ч. 6 ст. 567 КПК України) [108]. Однак, на нашу думку, як альтернатива наявній багатоетапній процедурі в КПК України має бути передбачено спрощену процедуру допиту підозрюваного за певних умов (якщо є можливість забезпечити такий допит за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо), гарантувати дотримання законних прав й інтересів підозрюваного).

Попри наявність загальних норм, які регламентують порядок проведення допиту підозрюваного, провадження процесуальних дій у межах дистанційного провадження, доцільним убачаємо впровадження в кримінальну процесуальну діяльність такого порядку проведення допиту підозрюваного, який забезпечив би ефективніше отримання показань уповноваженими органами в разі, якщо таке провадження не здійснюють дистанційно. Ідеться про допит підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України. Звісно, така процедура матиме певні особливості процесуального й організаційного характеру, що обумовлює необхідність дослідження цих аспектів з метою обґрунтування висловлених нами пропозицій.

У слідчій та судовій практиці трапляються випадки, коли підозрюваний перебуває за межами України та з об'єктивних причин не може залишити своє місцеперебування (хвороба, тривале відрядження тощо). Одним із варіантів розв'язання цієї проблеми є проведення допиту

підозрюваного членами спільної слідчої групи в межах міжнародного співробітництва. Проте, відповідно до змісту ч. 1 ст. 571 КПК України, підставою для створення таких слідчих груп є доцільність проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, учинених на територіях декількох держав, або, якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створювати спільні слідчі групи [108]. Натомість на практиці може йтися про здійснення виключно допиту підозрюваного, коли підстав для створення таких груп немає.

Вважаємо, що слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, які можуть бути виконані членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої їх проводять (ч. 4 ст. 571 КПК України), не завжди можуть забезпечити такий самий ефект, як безпосередній допит підозрюваного слідчим, у провадженні якого знаходиться справа. У процесі кримінального провадження найкращого результату досягають тоді, коли слідчий безпосередньо сприймає процес проведення процесуальної дії, отримані результати. Відсутність у слідчого, що здійснює кримінальне провадження і направляє запит про надання міжнародної правової допомоги до компетентного органу іноземної держави, можливості безпосередньо сприймати проведення процесуальної дії та її результати, застосовувати відповідні методи пізнання є чинником, який ускладнює як власне проведення процесуальної дії, так й оцінку отриманих результатів, що може негативно позначитися на встановленні обставин розслідуваного злочину [313, с. 96–97].

На нашу думку, у КПК України має бути визначено процедуру здійснення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо). Вважаємо, що наявність такої законодавчо регламентованої «альтернативи» в отриманні показань від підозрюваного, який перебуває за межами України, значно спростить доволі громіздку й тривалу процедуру ініціювання допиту в межах міжнародного співробітництва. Натомість можливість сторін

кримінального провадження особисто брати участь у даванні/отриманні показань у такому форматі, сприймати їх з огляду на всі відомі обставини кримінального провадження сприятиме досягненню завдань кримінального судочинства. Такий підхід поділяють 78 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

За окреслених умов на підставі раніше зібраних документів, що засвідчують неможливість безпосередньої участі підозрюваного в допиті, слідчий, прокурор, сторона захисту матиме можливість звернутися з клопотанням про проведення допиту за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо). Видається логічним, що проведенню такого допиту мають передувати відповідні підготовчі дії (звернення сторони кримінального провадження з клопотанням до слідчого судді щодо ухвалення ним відповідного рішення; спрямування судом будь-яким зі способів пересилання документів до посольства (консульства) України на території іншої країни ухвали про допит підозрюваного за допомогою відеоконференції; отримання таких процесуальних документів захисниками підозрюваного; забезпечення участі в допиті перекладача (у разі необхідності); забезпечення ознайомлення підозрюваного з правами й обов'язками тощо).

На нашу думку, обов'язок забезпечити технічні умови для проведення допиту за допомогою відеоконференції має бути покладено на відповідну дипломатичну (консульську) установу України на території іншої країни, яка отримала судове рішення про проведення цієї слідчої (розшукової) дії, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення. Здійснення допиту за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, має відбуватися так, щоб один із залучених захисників перебував у кабінеті разом зі слідчим, прокурором, а інший – разом з підозрюваним у приміщенні, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією

України та звідки здійснюють трансляцію. Якщо особу утримують в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань іншої держави, запропонований нами порядок допиту в режимі відеоконференції апріорі неможливий, оскільки такі установи не може бути віднесено до юрисдикції України.

У зв'язку з особливостями проведення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, постає необхідність у роз'ясненні прав й обов'язків підозрюваному, що мають здійснити слідчий, прокурор.

Слід зауважити і про низку інших техніко-організаційних особливостей, які зумовлені проведенням допиту підозрюваного в такому специфічному режимі. Зокрема, підозрюваному й іншим учасникам, які залучені до процедури допиту, має бути забезпечено можливість чути й спостерігати перебіг слідчої (розшукової) дії, у разі необхідності – ставити запитання й отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України. Технічні особливості скайп зв'язку мають бути такими, щоб не викликати в слідчого, прокурора жодних сумнівів щодо особи підозрюваного, за участю якого відбувається допит.

На підставі викладеного пропонуємо доповнити КПК України статтею 232-1 *«Проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування»* такого змісту:

«1. За наявності підстав, визначених пунктами 1–5 частини першої статті 232 КПК України, сторони кримінального провадження чи інші учасники кримінального провадження можуть заявити клопотання про проведення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України.

2. Рішення про проведення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових

договорів є територією України, приймає слідчий суддя з відповідним повідомленням Міністерства закордонних справ України та призначає дату допиту з наданням необхідного часу для організації відеоконференції. Дипломатична (консульська) установа України на території іншої країни, яка отримала судові рішення про проведення допиту в режимі відеоконференції, повинна забезпечити технічні умови для його проведення слідчим, прокурором.

3. Допит підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, здійснюють згідно з правилами, передбаченими статтею 24 цього Кодексу.

Захисник зобов'язаний вручити підозрюваному пам'ятку про його процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують особу, і перебувати поряд з підозрюваним до закінчення слідчої (розшукової) дії.

4. Використання під час допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання та отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права й виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом».

Висловлені пропозиції щодо можливості проведення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, законодавчого визначення сторони захисту до осіб, які є учасниками міжнародного співробітництва, сприяють удосконаленню процедури отримання доказів у кримінальному провадженні, розширюють можливості захисника, що забезпечуватиме захист прав і законних інтересів підозрюваного.

Висновки до розділу 2

На стадії досудового розслідування захисник бере участь у збиранні доказів як безпосередньо (шляхом витребування та отримання речей і документів, висновків експерта, показань свідків, потерпілих), так і опосередковано, під час збирання доказів стороною обвинувачення.

Визначення в КПК України можливості спростувати чи підтвердити певні значущі для розслідування обставини шляхом звернення в порядку, визначеному ч. 2 ст. 93 КПК України, з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора сприятиме забезпеченню повного й неупередженого розслідування, стане гарантією дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, які перебувають у статусі свідка. Такому праву кореспондуватиме відповідний обов'язок органу досудового розслідування на отримання доказів у кримінальному провадженні.

Надано й обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до КПК України, спрямовані на вдосконалення процедур, пов'язаних зі збиранням і перевіркою доказів під час досудового розслідування та, водночас, на можливість реалізації учасниками кримінального провадження своїх прав і законних інтересів. Зокрема, обґрунтовано доповнити ч. 3 ст. 244 КПК України положенням, що не лише особа, яка подала клопотання, а й сторони кримінального провадження та інші його учасники, інтересів яких стосується проведення експертизи, повідомляються про місце та час його розгляду, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли їх участь визнана слідчим суддею обов'язковою. Відстоюється позиція щодо доцільності визначення у ст. 239 КПК України права близьких та родичів покійного, їх представника, бути присутніми при ексгумації за рішенням слідчого, прокурора, що не лише розширить процесуальні можливості вказаних осіб, а й стане додатковою гарантією приватного й сімейного життя. З метою уникнення можливих незаконних дій з боку правоохоронних органів, у ч. 10 ст. 236 КПК України слід визначити

обов'язок слідчого, прокурора здійснювати безперервний технічний запис проведення обшуку, що стане додатковою гарантією прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

З метою легалізації права сторони захисту щодо одержання доказів у кримінальному провадженні на території іноземної держави обґрунтовано доцільність доповнення п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України положенням, що міжнародна правова допомога, яка надається в межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, також проводиться за участю адвокатів (захисників) з огляду на вимоги міжнародних договорів й угод та в порядку і на умовах, що визначаються такими документами.

Доцільним убачається внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» шляхом доповнення п. 1 ч. 1 ст. 20 стосовно визначення права звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб) не тільки в Україні, а й за її межами, що розширить процесуальні можливості сторони захисту щодо одержання доказів на території іноземної держави в рамках міжнародного співробітництва, гарантуватиме належність та допустимість доказів під час їх оцінки судом.

У КПК України має бути регламентовано процедуру здійснення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо). Визначення у ст. 232-1 КПК України «альтернативи» у отриманні показань від підозрюваного, який знаходиться за межами України, значно спростить доволі громіздку й тривалу процедуру ініціювання допиту в рамках міжнародного співробітництва. Натомість, можливість сторонами кримінального провадження особисто приймати участь у дачі / отриманні показань у такому форматі, сприймати їх з огляду на всі відомі обставини сприятиме досягненню завдань кримінального

судочинства. Крім того, доведено доцільність внесення змін до ч. 2 ст. 52 КПК України щодо обов'язкового залучення захисника до проведення дистанційного досудового розслідування в режимі відеоконференції.

РОЗДІЛ 3

ПОВНОВАЖЕННЯ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІНШИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

3.1. Повноваження захисника під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження як виду заходів примусового характеру, пов'язаного з тимчасовим обмеженням слідчим суддею права підозрюваного на свободу й особисту недоторканність, є одним з основних питань досудового розслідування. Важливу роль під час їх застосування, зміни, скасування відіграє захисник.

Нині триває активна робота, спрямована на вдосконалення КПК України, прийнятого 2012 року, а значна кількість внесених протягом періоду його чинності змін і доповнень засвідчує недосконалість окремих процесуальних норм, їх нездатність належно, з огляду на реалії сьогодення, урегулювати процесуальну діяльність. Не є винятком у цьому аспекті й унормування деяких процедур участі підозрюваного, його захисника під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні.

Попри відсутність у КПК України самостійного загального поняття заходів забезпечення кримінального провадження, законодавець визначає загальну мету їх застосування – досягнення дієвості кримінального провадження. У ст. 131 КПК України міститься вичерпний перелік заходів забезпечення кримінального провадження. З огляду на те, що під час їх застосування відбувається суттєве тимчасове обмеження прав й інтересів осіб, проводять їх виключно на підставі ухвали слідчого судді: привід (ч. 2 ст. 140 КПК України); накладення грошового стягнення (ч. 2 ст. 144);

тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (ч. 2 ст. 148); відсторонення від посади (ч. 2 ст. 154), крім тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя; тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 2 ст. 159); арешт майна (ч. 2 ст. 170); запобіжні заходи (ч. 4 ст. 176); затримання з метою приводу (ст. 190 цього Кодексу) [295, с. 43–47].

Науковці та практики неодноразово обґрунтовували недосконалість правової регламентації цього інституту, відсутність ефективних механізмів реалізації заходів забезпечення кримінального провадження, що спричиняє неправильне тлумачення законодавчих приписів, формування неоднозначної правозастосовної практики [258, с. 113; 296, с. 135; 298, с. 1]. Зазначене вкотре засвідчує актуальність дослідження проблемних питань, пов'язаних з практикою подання, розгляду та вирішення клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження з позиції захисника як представника прав й інтересів підозрюваного під час досудового розслідування.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України хоча й не містить визначення поняття «заходи забезпечення кримінального провадження», однак акцентує увагу на тому, що їх застосовують з метою досягнення дієвості кримінального провадження.

У доктрині обстоюють різні підходи до визначення сутності заходів забезпечення кримінального провадження та їх місця у вітчизняному кримінальному процесі. З цього приводу нам імponує позиція, висловлена Х. М. Грицак, яка вбачає в заходах забезпечення кримінального провадження заходи примусу до виконання певних дій чи процесуального обов'язку. Забезпечення кримінального провадження в такому разі полягає у вжитті органами слідства, прокуратури чи судом певних заходів, які, з одного боку, нейтралізували б можливі загрози для досягнення мети кримінального провадження, а з іншого – створили б сприятливі умови для збирання, перевірки доказів, отримання іншої інформації, тобто усунули б перешкоди

на шляху проходження справи від стадії досудового розслідування до прийняття рішення по суті [54, с. 16].

Дослідники неодноразово зазначали, що з метою забезпечення дії принципу змагальності, урахувавши, що в цьому судовому засіданні бере участь прокурор, у ньому в обов'язковому порядку має брати участь і захисник [43, с. 154; 140, с. 89]. Адвокат-захисник на досудовому розслідуванні виконує роль чинника, що протидіє, стримує, пом'якшує застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Зважаючи на обмежений обсяг роботи, зосередимо увагу на проблемних питаннях процесуального характеру, які наявні в діяльності захисника під час застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження.

Система запобіжних заходів, визначена КПК України, надає можливість уповноваженим суб'єктам індивідуалізувати їх застосування з огляду на тяжкість і характер учиненого кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюють особу, даних, що її характеризують, інших конкретних обставин [153, с. 83–84]. До запобіжних заходів належать: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою (ст. 176 КПК України). Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовують з підстав і в порядку, визначеному ст. 187 КПК України. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених можуть застосовувати запобіжний захід у вигляді передання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до тих, яких виховують у дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи [276]. Також передбачено передання на піклування опікунам, близьким родичам або членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, що застосовують судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби (ст. 508 КПК України); тимчасовий арешт (ст. 583 КПК України), а також тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт).

За даними статистики, протягом 2019 року слідчі судді розглянули 50,3 тис. клопотань про застосування запобіжних заходів, із яких задоволено 36,3 тис. (72 % від кількості розглянутих); 2017 року розглянуто 51,6 тис. клопотань, із яких задоволено майже 35,2 тис. (68,2 %); 2018 року цей показник становив 50,8 тис. клопотань про застосування запобіжних заходів, із яких задоволено 35,1 тис. (69,1 %) [5].

На нашу думку, однією з причин доволі високого відсотка незадоволених клопотань про застосування запобіжних заходів є активна діяльність захисника зі спростування позиції слідчого, прокурора, наведення переконливих аргументів щодо недоцільності застосування запобіжного заходу, про який клопоче сторона обвинувачення (53 %) (додаток А). Опитані нами слідчі, прокурори й адвокати повідомляють і про інші причини, пов'язані насамперед з неякісним виконанням повноважень слідчими та прокурорами, як-от: невстановлення слідчим достатніх підстав вважати, що є хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України (23 %); відсутність копій матеріалів, якими обґрунтовують доводи, викладені в клопотанні (18 %); відсутність правової кваліфікації (2 %); неправильне зазначення прізвищ підозрюваних (1 %) (додаток А).

Застосуванню будь-якого запобіжного заходу під час досудового розслідування передує процедура звернення з відповідним клопотанням слідчим, прокурором (а в разі зміни запобіжного заходу – ще й підозрюваним, до якого застосовано запобіжний захід, його захисником), розгляду та вирішення клопотання по суті слідчим суддею в судовому порядку за участю визначених КПК України осіб, до яких входить підозрюваний та його захисник. На протипагу стороні захисту, саме на слідчого, прокурора покладено обов'язок доказування доцільності застосування відповідного запобіжного заходу. Тому ми не поділяємо позицію, висловлену О. Сопронюком, за якою слідчий не повинен доводити наявність чи відсутність причин неприбуття за викликом [247, с. 212].

Однією з типових помилок слідчого, прокурора є те, що в клопотанні про застосування запобіжного заходу не зазначають точну інформацію щодо даних про особу, стосовно якої подають таке клопотання (неправильна адреса місця перебування, помилкові дані про прізвище, ім'я та по батькові тощо), не висвітлено обставини та не підтверджено факти необхідності застосування до осіб запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; трапляються випадки, коли до клопотання не долучають копії матеріалів кримінального провадження, які мають істотне значення під час розгляду клопотання та можуть суттєво вплинути на висновки слідчого судді, що є перешкодою для повного, усебічного й об'єктивного розгляду таких клопотань [221, с. 238]. Часто слідчі та прокурори подають клопотання про обрання запобіжного заходу, у якому чітко не зазначено дату затримання особи, оголошення в розшук або попереднього тримання такої особи під вартою/застосування до особи іншого запобіжного заходу; поширеним є незасвідчення копії долучених до клопотання документів; бракує витягу з ЄРДР щодо вчиненого особою кримінального правопорушення, що стає суттєвою перешкодою в обчисленні строків і вирішенні питання щодо обґрунтованості підозри й оцінки наявних ризиків [221, с. 239].

Така практика під час ініціювання слідчими, прокурорами відповідних запобіжних заходів потребує особливої пильності від адвоката, відповідного реагування засобами, визначеними в КПК України. Зокрема, ч. 1 ст. 193 КПК України регламентує обов'язкову участь у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу прокурора, підозрюваного, його захисника [108]. Вимога особистої присутності підозрюваного під час вирішення цього питання має на меті забезпечити йому можливість постати перед слідчим суддею та «надати особисті пояснення щодо предмета судового розгляду й у такий спосіб здійснити захист своїх прав і законних інтересів» [56, с. 306].

Щоб уникнути можливості погіршення становища підзахисного, рекомендуємо відмовлятися від дачі показань як підозрюваного в обмін на

гарантії застосування м'якшого запобіжного заходу. Під час вирішення питання про застосування запобіжних заходів до неповнолітнього захисник повинен акцентувати на врахуванні їхніх психологічних і вікових властивостей, виду занять, обстоювати доцільність передання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи.

В ухвалі про застосування запобіжного заходу слідчий суддя повинен зазначити, зокрема, і посилання на докази, які обґрунтовують обставини, що свідчать про наявність підстав для його застосування (п. 4 ч. 1 ст. 196 КПК України) [108]. Оцінюючи достатність підстав для тримання під вартою, слідчий суддя під час розгляду клопотання може прийняти рішення про взяття під варту виключно в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України [108]. Водночас має бути обов'язково доведено обставини, що дозволяють застосувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [26, с. 168].

Слідчий суддя на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, зокрема: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним кримінального правопорушення; тяжкість покарання; вік і стан здоров'я підозрюваного; міцність соціальних зв'язків у місці його постійного проживання; наявність у підозрюваного постійного місця роботи або навчання; репутацію, майнове становище, наявність судимостей у підозрюваного; дотримання підозрюваним умов застосованих запобіжних заходів, якщо їх застосовували до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру в учиненні іншого кримінального правопорушення тощо (ст. 178 КПК України) [108].

Якщо під час розгляду клопотання в судовому порядку прокурор не доведе наявності хоча б однієї з підстав, визначених у ч. 2 ст. 177

КПК України, то таке клопотання задоволенню не підлягає. У клопотанні прокурор має не тільки перерахувати ризики, а й викласти обставини, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох таких ризиків, зазначених у його клопотанні, з посиланням на матеріали, що підтверджують ці обставини (ст. 184 КПК України) [108]. Також він повинен обґрунтувати неможливість уникнення ризиків, зазначених у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів.

На практиці трапляються випадки, коли ініціативна діяльність захисника під час розгляду клопотання сприяла застосуванню до підозрюваного більш м'якого запобіжного заходу. Законодавчо визначено, що якщо під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе обставини, передбачені п. 1, 2 ч. 1 ст. 194 КПК України, проте не доведе обставини, передбачені п. 3 ч. 1 ст. 194 КПК України, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання [108]. Так, 18 квітня 2020 року слідчий суддя Бахмацького районного суду Чернігівської області застосував більш м'який запобіжний захід щодо підозрюваного В. – особисте зобов'язання, на протипагу домашньому арешту, з клопотанням про обрання якого звернувся слідчий [290].

Суд касаційної інстанції сформулював правовий висновок, відповідно до якого поняття «застосування запобіжного заходу» охоплює не тільки його обрання, а й зміну. Процедура зміни запобіжного заходу аналогічна процедурі ініціювання клопотання про зміну запобіжного заходу (ст. 200, 201 КПК України). Для належної реалізації засади змагальності в кримінальному провадженні, а також забезпечення інших засад кримінального провадження, зокрема таких, як забезпечення права на свободу й особисту недоторканність, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення

права на захист, законодавець у ст. 201 КПК України передбачив процесуальну можливість подання клопотання підозрюваним про зміну запобіжного заходу [256, с. 136–137].

Відповідно до чинного КПК України, усі запобіжні заходи під час досудового розслідування можуть застосовувати лише за ухвалою слідчого судді. Кодекс містить вимогу щодо встановлення під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, що свідчать про наявність підстав для обрання конкретного запобіжного заходу. Тому основним завданням адвоката на етапі обрання щодо особи запобіжного заходу буде довести суду доцільність застосування найбільш м'якого запобіжного заходу, спростувати доводи слідчого, прокурора.

На захист прав, свобод й інтересів людини спрямовано обов'язок негайного вручення слідчим суддею копії ухвали про застосування запобіжного заходу підозрюваному після її (ухвали) оголошення, зокрема для того, щоб він мав змогу предметно підготувати клопотання про зміну запобіжного заходу, що передбачено ст. 201 КПК України [26, с. 168]. До прикладу, слідчий суддя Криворізького районного суду в Дніпропетровській області розглянув клопотання підозрюваного А. та його захисника про застосування запобіжного заходу (ст. 193 КПК України) і задовольнив його, оскільки прокурор не спростував доводів, наведених у клопотанні стосовно дотримання підозрюваним обов'язку з'являтися за викликом слідчого, прокурора [291].

Аналізуючи чинний КПК України, О. Г. Яновська виокремлює таку форму адвокатської діяльності в кримінальному провадженні, як заявлення вимог: у порядку п. 6 ч. 3 ст. 42 КПК України вимагати перевірки обґрунтованості затримання підозрюваного, обвинуваченого; у порядку п. 17 ч. 3 ст. 42 КПК України вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або

суду, у порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися [324, с. 127].

Загалом зазначимо, що судова процедура вирішення клопотання про обрання/зміну запобіжного заходу на досудовому розслідуванні не повинна суперечити таким основним засадам кримінального провадження, як презумпція невинуватості, змагальність і право на захист. Вона має забезпечувати підозрюваному можливість оскаржувати наявність підстав для притягнення його до кримінальної процесуальної відповідальності у вигляді відповідного запобіжного заходу.

На відміну від клопотань, які можуть бути спрямовані на запобігання порушенню прав чи законних інтересів, скарги – це завжди звернення з приводу вже допущеного порушення таких прав. Під час досудового розслідування захисник може подавати скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора в порядку ст. 303, 304 КПК України, а також оскаржувати ухвали слідчого судді в порядку ст. 309 КПК України. Отже, діяльність захисника під час застосування запобіжних заходів на досудовому розслідуванні спрямована не лише на реалізацію прав підозрюваного, а й на відновлення його порушених прав.

Тимчасовим запобіжним заходом, який застосовують з підстав і в порядку, передбаченому КПК України та що входить до системи заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 2 ст. 131 КПК України), є затримання (ч. 2 ст. 176 КПК України) [106, с. 29–30]. Затримання становить складний, багатоаспектний процесуальний інститут, що відрізняється від суміжних інститутів низкою специфічних ознак (невідкладність, нетривалість, підстави й завдання тощо) [319, с. 11]. Обмеження права на свободу й особисту недоторканність унаслідок затримання є неможливим інакше, як на підставах і в порядку, передбачених КПК України.

Аналіз кримінальних проваджень засвідчує, що затримання особи в порядку ст. 208 КПК України через значний проміжок часу після вчинення кримінального правопорушення стає підставою для подання стороною

захисту скарг у порядку ст. 206 КПК України. Зокрема, до Здолбунівського районного суду Рівненської області звернувся захисник підозрюваного зі скаргою про незаконне затримання його підзахисного в учиненні кримінального правопорушення та попросив визнати затримання незаконним, негайно звільнивши його з-під варти. В обґрунтування вимог скарги захисник зазначив, що повідомлення про факт затримання підозрюваного надійшло до Регіонального центру з надання безоплатної правової допомоги 19 липня 2019 року, а фактичне його затримання відбулося 18 липня 2019 року в період часу між 18 год 00 хв та 18 год 30 хв. Захисник зауважив, що затримання підозрюваного було здійснено з порушенням норм, визначених ст. 208 КПК України, що порушує конституційні права підозрюваного, а тому він вимагає визнати його затримання незаконним з одночасним звільненням з-під варти [286].

Важливим елементом забезпечення ефективності правової допомоги на перших етапах затримання є законодавчо регламентована можливість конфіденційного спілкування затриманого з адвокатом, що передбачено в ч. 5 ст. 46 КПК України [108]. Із цього приводу А. Бущенко слушно зазначає, що можливість підозрюваного одержати доступ до адвоката в разі затримання залежить не від рішення підозрюваного або його представника, а від спеціального рішення слідчого. На цьому етапі постають штучні перешкоди. На практиці адвоката, якого запросили родичі затриманого, не допускають через небажання нібито особисто затриманого мати адвоката. Водночас ні в адвоката, ні в його родичів немає можливості перевірити добровільність відмови затриманого від юридичного представництва, оскільки надзвичайно складно домогтися навіть фіксації такого факту [27, с. 87–88].

З огляду на відсутність у КПК України норми про строк, протягом якого уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана скласти протокол затримання, і через пряму залежність правомочності підозрюваного на залучення захисника від юридичного оформлення факту

затримання, слушною вважаємо пропозицію О. В. Винокурова, який пропонує внести доповнення та зміни до п. 3 ч. 2 ст. 42 КПК України [33, с. 162].

Здійснене опитування адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів надало можливість виявити найтипівіші види порушень прав осіб, яких затримують за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, зокрема: неповідомлення про затримання близьких родичів і членів сім'ї затриманого (або зволікання з повідомленням) (35 %); неповідомлення підозрюваному підстав затримання (31 %); порушення строків затримання (17 %); затримання без законних підстав уповноваженою службовою особою (13 %); непроведення реєстрації затримання (4 %) (додаток А).

Приписи ст. 206 КПК України дають змогу затриманому або його захиснику звернутися до слідчого судді із заявою про перевірку законності тримання особи під вартою та перевірки в необхідних випадках, застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі [325, с. 16].

Об'єднана палата Кримінального касаційного суду зазначила, що положення ст. 206 КПК України мають на меті забезпечити процесуальний механізм звільнення будь-якої особи, позбавленої волі, за відсутності судового рішення. Утім цей механізм не охоплює процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності працівників правоохоронних органів, пов'язаних із затриманням особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України, постфактум. Оскільки відповідні заперечення особа може висловити під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу, а також під час підготовчого судового засідання й судового розгляду кримінального провадження по суті [322].

Ми поділяємо позицію О. В. Винокурова, який зазначає, що участь захисника під час застосування затримання – невід'ємна складова діяльності захисника в конкретному провадженні. Водночас захист під час затримання утворює специфічну й порівняно самостійну захисну діяльність у

кримінальному судочинстві, безпосереднім предметом якої є захист від порушення конституційних та інших прав затриманого, а її метою – недопущення порушення цих прав і сприяння законному й обґрунтованому застосуванню затримання [33]. Захист від незаконного та необґрунтованого затримання Є. В. Дояр умовно розділив на два основні етапи: 1) діяльність захисника впродовж затримання підозрюваного; 2) оскарження захисником дій, рішень або бездіяльності уповноважених осіб, які пов'язані із затриманням [65, с. 43].

Ураховуючи анонсовану тематику, спробуємо визначити й інші процесуальні можливості захисника в частині апеляційного порядку оскарження ухвали слідчого судді. Завдяки механізму оскарження захисник має можливість на стадії досудового розслідування в судовому порядку змушувати сторону обвинувачення вчиняти конкретні дії, спрямовані на відновлення прав і законних інтересів підозрюваного.

Відповідно до п. 16 ч. 3 ст. 42 КПК України, підозрюваний наділений правом оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України. Так, згідно з п. 2–8 ч. 1 ст. 309 КПК України, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову в такому направленні [108].

Загалом надання стороні захисту щодо широких можливостей оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування

сприятиме оперативності відновлення порушених прав особи, усуненню перешкод для здійснення кримінального провадження в розумні строки не передбачає можливості оскарження ухвали слідчого судді за результатами перевірки обґрунтованості затримання. Встановлений законодавцем нормативний порядок, відповідно до якого «скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають, і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді» (ч. 3 ст. 309 КПК України), не може бути визнаний ефективним засобом захисту прав і законних інтересів особи в кримінальному провадженні, оскільки під час встановлення вже в судовому провадженні порушення відповідних прав та їх поновлення в повному обсязі буде неможливим [224, с. 141].

На нашу думку, неможливість оскарження ухвали слідчого судді за результатами перевірки обґрунтованості затримання значно звужує права підозрюваного на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні (ст. 12 КПК України) та на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді (ст. 24 КПК України).

У контексті викладеного вважаємо за доцільне доповнити ч. 1 ст. 309 КПК України (Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування):

«1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:... *1-1) визнання, відмову у визнанні затримання незаконним*».

Нашу позицію поділяють 72 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

Одним із критеріїв застосування заходів забезпечення кримінального провадження є відповідність потреб досудового розслідування необхідному ступеню втручання в права та свободи особи (правило пропорційності втручання). Правило пропорційності пов'язане з необхідністю дотримання відповідності обсягу обмеження прав і свобод під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження обставинам відповідного

кримінального провадження. Якщо тяжкість втручання в права та свободи переважає суспільний інтерес, то обмеження має форму неспіврозмірного. Це означає, що за певних обставин держава повинна відмовитися від переслідування законного суспільного інтересу, оскільки приватний інтерес має перевагу [126, с. 49].

Результатом невиконання вимог кримінального процесуального закону щодо явки на виклик визначених КПК України учасників досудового кримінального провадження є настання для них відповідних негативних наслідків у вигляді обмежень майнового (грошове стягнення) і немайнового характеру (привід, запобіжний захід) з метою виконання завдань кримінального судочинства [16, с. 146].

Суттєві зміни правової регламентації застосування заходів процесуального примусу в чинному КПК України стосувалися й приводу, що належить до заходів забезпечення кримінального провадження. Відповідно до змісту ч. 1 ст. 133 КПК України, основне призначення приводу – забезпечити реальну можливість допиту особи чи участі в іншій процесуальній дії [108] з тим, щоб правильно вирішити кримінальне провадження, забезпечити нормальний розвиток кримінального процесу. Без такої необхідності особа не може бути піддана приводу, хоча його і не здійснюють за викликом [98, с. 267–268]. Привід як примусове здійснення обов'язку з'явитися за викликом може супроводжуватися безпосереднім фізичним впливом на правопорушника, однак безпосередній примус не є обов'язковим елементом санкції цього виду [153, с. 97].

Слідчий, прокурор не наділені повноваженнями на самостійне вирішення питання про застосування приводу. Під час досудового розслідування його здійснюють слідчий суддя за клопотанням слідчого, прокурора або за власною ініціативою в порядку ст. 139, 140 КПК України. У судовому засіданні під час вирішення клопотання слідчого, прокурора активна роль захисника як особи, що представляє інтереси підозрюваного,

сприяє прийняттю слідчим суддею правильного рішення про застосування приводу.

Законодавець некоректно сформулював безпосередні підстави застосування приводу, оперуючи в ч. 2 ст. 139 КПК України оцінним виразом «може бути застосовано», водночас використовуючи в ч. 1 ст. 139 категоричне формулювання «накладається грошове стягнення». У такому значенні грошове стягнення має бути застосоване в усіх випадках порушення явки на виклик, а привід може бути й не застосовано, що неоднозначно трактують у правозастосовній діяльності під час застосування означених заходів забезпечення кримінального провадження [16, с. 168]. Поділяємо думку О. В. Білоуса, який вважає, що необхідно внести відповідні зміни до ст. 139 КПК України, сформулювавши наслідки неприбуття на виклик так, щоб виключити імператив у вигляді обов'язку уповноважених осіб накладати грошове стягнення в усіх без винятку випадках неприбуття на виклик, акцентувавши тим самим на наявності альтернативи у виборі найефективнішого заходу забезпечення кримінального провадження – грошового стягнення чи приводу [16, с. 168].

Якщо йдеться про такого учасника кримінального провадження, як захисник, то застосування до нього приводу вважаємо недоцільним. Зокрема, у разі штучного затягування захисником процедури ознайомлення з матеріалами кримінального провадження шляхом нез'явлення/несвоєчасного з'явлення до слідчого, прокурора, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з огляду на обсяг, складність матеріалів й умови доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливання якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів. Неприбуття в судові засідання осіб, які були належно повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання (ч. 10 ст. 290 КПК України) [108].

Грошове стягнення в системі заходів кримінальної процесуальної відповідальності належить до штрафних заходів, які пов'язані з накладенням на суб'єкта додаткового обов'язку майнового характеру за вчинення кримінального процесуального правопорушення [153, с. 81].

Відповідно до загальної моделі, визначеної законодавцем у ст. 132 КПК України, більшість заходів забезпечення кримінального провадження мають превентивний характер, тобто повинні створити такі умови, що унеможливають перешкоджання здійсненню кримінального провадження з боку учасника цього провадження або спонукати його до певних дій. Захиснику слід ураховувати, що застосування грошового стягнення, передбачене ст. 144–147 КПК України, має інший механізм реалізації, оскільки кошти з особи, на відміну від запобіжного заходу у вигляді застави, сплачують безповоротно.

В узагальненні судової практики акцентують на тому, що норми, які регулюють порядок накладення грошового стягнення, системно пов'язані з положеннями, які визначають порядок виклику. Адже виникнення обов'язку, який є підставою для грошового стягнення, пов'язують з попереднім застосуванням виклику [276]. Так, ухвалою слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 8 лютого 2018 року відмовлено в задоволенні клопотання слідчого про накладення грошового стягнення на свідка А., оскільки під час розгляду справи встановлено, що виклик здійснено з порушенням вимог ч. 8 ст. 135 КПК України (повістку про виклик було вручено менше ніж за три дні до дня виклику) [292].

Грошове стягнення не накладають, якщо є поважні причини, через які особа не може з'явитися на виклик, про що вона заздалегідь повідомила орган, який її викликав. Під час накладення грошового стягнення в кожному конкретному випадку слідчий суддя, суд має оцінити ситуацію, що склалася під час неприбуття на виклик, і визначитися з поважною причиною неприбуття. Завданням захисника, який представляє інтереси підозрюваного, у цьому випадку полягає в тому, щоб переконати слідчого суддю в

поважності причин, які завадили підзахисному прибути за викликом слідчого, прокурора.

На стадії досудового розслідування грошове стягнення накладають ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою. Наявність багатоетапного процесуального порядку прийняття цього рішення зумовлена посиленою увагою законодавця до обмеження прав і законних інтересів учасників кримінального провадження..

Під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення особа, щодо якої розглядають це питання, її захисник, представник чи законний представник вправі подавати слідчому судді докази поважності підстав неприбуття їх на виклик, що обумовлено правовим статусом відповідного суб'єкта кримінального провадження.

З огляду на зміст ч. 3 ст. 146 КПК України, можна дійти висновку, що слідчий суддя має постановити ухвалу про відмову в задоволенні клопотання про накладення на особу грошового стягнення, якщо встановить, що вона з поважних причин не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок. За відсутності доказів поважності причин невиконання процесуального обов'язку, поданих учасником кримінального провадження, щодо якого вирішують питання про накладення грошового стягнення, слідчий суддя повинен задовольнити клопотання про накладення грошового стягнення.

Тимчасовий доступ до речей і документів є яскравим прикладом упровадження в кримінальне процесуальне законодавство задекларованої в Конституції України засади змагальності сторін (п. 3 ч. 1 ст. 129) [97] шляхом надання стороні захисту дієвого засобу самостійного збирання доказів. Вважаємо доцільним виокремити проблемні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів підозрюваним та його захисником, які в разі дотримання процедури й наявності достатніх підстав вправі звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням.

Одним із найпоширеніших способів проведення стороною захисту тимчасового доступу до речей і документів є ознайомлення з речами й

документами, тобто їх огляд та копіювання. Вважаємо, що під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів шляхом огляду або копіювання сторона захисту фактично позбавлена можливості документального підтвердження проведення процесуальної дії та результатів її проведення, що позбавляє її можливості довести в суді, коли саме та з якими речами й документами вона ознайомила. Доходимо висновку, що проведенням тимчасового доступу до речей і документів зазначеними способами досягти мети неможливо, оскільки копії документів або інформації, знятої з електронних інформаційних систем, їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, через відсутність документальної фіксації часу, місця, обставин їх виготовлення позбавлені ознаки допустимості.

У п. 1, 3 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надано право отримувати згідно із запитом копії документів, ознайомлюватися з документами й матеріалами [202], однак процедура документальної фіксації факту отримання копій документів та ознайомлення з ними законодавчо не визначена. Слід зазначити, що захисник має право ознайомлюватися лише з документами й матеріалами, які не містять інформації з обмеженим доступом, натомість процедура здійснення тимчасового доступу до речей і документів передбачає таку можливість захисника.

На підставі аналізу положень КПК України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» доходимо висновку, що процесуальний порядок здійснення стороною захисту тимчасового доступу до речей і документів шляхом ознайомлення та зняття копій на практиці не забезпечує отримання допустимих доказів у зв'язку з відсутністю фіксації процесу їх отримання. Зазначене свідчить, що задекларована національним законодавством засада змагальності сторін кримінального провадження під час досудового розслідування не забезпечується.

Має певні особливості й процесуальний порядок проведення тимчасового доступу до речей і документів під час досудового розслідування

щодо неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого, а також осіб, стосовно яких передбачено застосування примусових заходів виховного характеру. Гарантією забезпечення прав і законних інтересів таких осіб є участь у кримінальному провадженні захисника (п. 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України).

З аналізу положень КПК України вбачається, що неповнолітній особі, стосовно якої здійснюють кримінальне провадження, надано право проводити тимчасового доступу до речей і документів, ураховуючи, що скласти клопотання такій особі може допомогти її захисник. Речі й документи, вилучені неповнолітньою особою зі сторони захисту, також можуть зберігатися в неї.

У цьому контексті слушною є думка Т. О. Кузубової, що надання таких прав неповнолітній особі суперечить загальній теорії права та, зокрема, положенню ст. 34 Цивільного кодексу України [303], згідно з яким фізична особа віком до 18 років не має повної цивільної дієздатності, крім випадку, коли нею зареєстрований шлюб. Відповідно до ст. 31, 32 Цивільного кодексу України, неповнолітня особа має право: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, причому правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість; 2) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; 3) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; 4) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; 5) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) й розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку) [114, с. 125].

З огляду на викладене, слушною є думка, що неповнолітній особі зі сторони захисту слідчий суддя, суд не може надавати дозвіл на проведення тимчасового доступу до речей і документів. Право неповнолітньої особи зі

сторони захисту (як, власне, й особи зі сторони захисту, яка перебуває на диспансерному обліку в лікаря-психіатра або нарколога) на застосування тимчасового доступу до речей і документів повинен реалізовувати її захисник або законний представник, про що необхідно зазначити в КПК України [114, с. 125].

У контексті з'ясування процесуальних можливостей захисника під час досудового розслідування неоднозначним вважаємо питання, пов'язане із знаходженням у підозрюваного речей, документів, інформації, що вилучені внаслідок застосування тимчасового доступу до речей і документів. Адже саме захисник і його клієнт після вилучення оцінює важливість та значущість речей і документів для виконання завдань захисту, а також доцільність їх використання в кримінальному провадженні.

Відповідно до абз. 1 ч. 6 ст. 290 КПК України, під час відкриття матеріалів сторона захисту... має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані ним для підтвердження винуватості обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення і, як наслідок, ухвалення рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до них, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування (абз. 2 ч. 6 ст. 290 КПК України). Натомість сторона обвинувачення під час відкриття матеріалів зобов'язана надати доступ до матеріалів досудового розслідування, що є в її розпорядженні, зокрема до будь-яких доказів, які безпосередньо або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого чи сприяти пом'якшенню покарання (ч. 2 ст. 290 КПК України) [108].

Водночас, згідно з приписами ст. 221 КПК України, до завершення досудового розслідування слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням

сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова в наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, яка його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії [108].

У цьому випадку слід констатувати певний правовий дисбаланс на користь сторони захисту, порівняно зі стороною обвинувачення, під час відкриття матеріалів кримінального провадження, що неоднозначно сприймають на практиці. На переконання 74 % опитаних слідчих, прокурорів, суддів й адвокатів, наявність таких законодавчих приписів негативно позначається на процесі захисту прав і законних інтересів потерпілого (додаток А).

Підсумовуючи, слід зазначити, що висвітлені в підрозділі законодавчі нерегульованості й неузгодженості в правовідносинах захисника та інших учасників кримінального провадження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні не мають залишатися поза увагою законодавців. Тому нагальною є потреба внести відповідні зміни до КПК України, що сприятиме посиленню позиції сторони захисту в змагальному кримінальному процесі.

3.2. Повноваження захисника зі спростування підозри та під час закінчення досудового розслідування

Вручення повідомлення про підозру є одним з найважливіших етапів кримінального провадження. Проте часто щодо цієї процесуальної дії постає чимало суперечок між сторонами кримінального провадження, що засвідчує актуальність дослідження цієї процедури.

Повідомлення особи про підозру – це одне з важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням із прокурором до закінчення розслідування в кримінальному провадженні. У цьому процесуальному рішенні на підставі доказів, зібраних під час слідчих (розшукових) дій, конкретна особа набуває статусу підозрюваного. Набути статусу підозрюваного особа може тільки за наявності необхідних доказів, а не на підставі процесуальних даних (заяви, пояснення, оперативної інформації тощо). Якщо внаслідок перевірки показань підозрюваного й інших даних, отриманих під час подальшого розслідування, доказів для висновків про вину підозрюваного виявиться недостатньо або буде встановлено його невинуватість, кримінальне переслідування має бути закінчено на підставі, передбаченій ст. 284 КПК України [11, с. 15].

Неналежне вручення особі повідомлення про підозру, що є наслідком ненабуття статусу підозрюваного, є вагомим аргументом для скасування повідомлення про підозру. Підтвердженням позиції є ухвали слідчих суддів у справах № 234/4148/20 від 11 березня 2020 року, № 127/2805/20 від 7 лютого 2020 року, № 759/21762/19 від 6 грудня 2019 року, № 243/758/18 від 23 березня 2020 року [309].

Набуття статусу підозрюваного в кримінальному процесі має одне з найголовніших значень, з нього фактично й розпочинається одна з активніших фаз захисту. Після повідомлення особі про підозру до неї може бути застосовано низку обмежень (її можна відсторонити від займаної посади, накласти арешт на майно, обрати запобіжний захід тощо) [317, с. 111].

Зазначимо, що забезпечення права на захист у разі повідомлення особі про підозру має охоплювати: 1) належне забезпечення права підозрюваного

мати захисника або відмовитися від нього у формі, встановленій кримінальним процесуальним законом; 2) можливість залучення захисника до проведення окремої процесуальної дії, зокрема до повідомлення особі про підозру; обов'язкову участь захисника в кримінальному провадженні у випадках, визначених КПК України, незалежно від волі підозрюваного; добросовісність виконання захисником своїх професійних обов'язків; створення стороною обвинувачення умов для реалізації підозрюваним права на самозахист поряд із професійним захистом зі сторони адвоката; недопущення обмеження права на захист [294, с. 14].

Після повідомлення особі про підозру сторони кримінального провадження не позбавлені можливості отримати нові докази, які можуть спричинити зміну повідомлення особи про підозру, а для сторони захисту – спростувати доводи слідчого, прокурора щодо кваліфікації дій підозрюваного. Згідно з результатами нашого дослідження, іншу оцінку вже відомим доказам дають у близько 17 % вивчених кримінальних проваджень, у яких бере участь захисник.

Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення) на стадії досудового розслідування передбачає активне пізнання різноманітних фактів й обставин, що стосуються подій минулого й теперішнього. Захисник повинен осмислити їх із позиції захисту, тобто проаналізувати їхній зміст з огляду на придатність до використання для виправдання підзахисного [1, с. 149]. Орієнтуючись на спростування підозри (обвинувачення), захисник під час формування доказової бази в процесі досудового розслідування повинен піддавати якомога ретельнішому аналізу зібрані докази щодо їх змісту, способу отримання, процесуального оформлення, зіставляти їх з іншими раніше зібраними даними. Такий аналіз дає змогу захисникові виявляти ознаки, за якими доказ можна або використати для виправдання підзахисного, або віднести до недопустимих, тобто таких, які не можуть бути використані для прийняття процесуальних рішень, що констатують винуватість підзахисного. Якщо захисник доходить

висновку, що подія кримінального правопорушення справді відбулася, важливо визначитися з точним часом і місцем його вчинення. Якщо такі обставини встановлені стороною обвинувачення неточно або недостатньо визначені, то в захисника з'являється можливість висунути версії про наявність у підзахисного алібі або вказати на суперечність і невідповідність у висновках слідства [142, с. 79].

Поділяємо позицію О. В. Маслюк, згідно з якою детальне дослідження способу вчинення кримінального правопорушення, об'єкта посягання, характеру й розміру завданої шкоди, його суб'єктивних ознак (форма вини, мотив, мета) сприяє правильній кримінально-правовій оцінці діяння. Залежно від змісту доказової інформації щодо зазначених обставин також виникають підстави для висунення припущення непричетності конкретної особи до кримінального правопорушення, наприклад, через відсутність необхідних фізичних даних, професійних чи інших спеціальних навичок, неможливість проникнути до місця вчинення кримінального правопорушення, відсутність мотивів протиправного посягання. Також захисник повинен зважати на доведеність наявності прямого причиново-наслідкового зв'язку між суспільно небезпечними наслідками й діяннями підзахисного, оскільки в іншому разі з'являється можливість для аргументованого оспорювання змісту підозри (обвинувачення) [142, с. 41].

Коли в процесі розслідування після повідомлення про підозру буде з'ясовано нові факти злочинної діяльності особи, це призведе до зміни кваліфікації шляхом доповнення повідомлення про підозру. У такому разі слідчий, прокурор має скласти нове повідомлення про підозру особи та вручити їй це повідомлення.

Практична реалізація лінії захисту зі спростування підозри (обвинувачення) потребує активної, ініціативної й цілеспрямованої участі захисника в кримінальному процесуальному доказуванні з метою виявлення та фіксації фактичних даних виправдувального характеру, які можуть не врахувати органи досудового розслідування або навіть навмисно ігнорувати.

Участь захисника у формуванні доказової бази з кримінального провадження може мати як безпосередній, так й опосередкований характер. Безпосередніми формами такої діяльності слід вважати самостійне збирання доказів шляхом проведення адвокатського розслідування, а також участь у процесуальних діях, що проводять органи досудового розслідування або прокурор. Опосередкована участь захисника в доказуванні реалізується через заявлення ним відповідних клопотань [142, с. 106]. Зокрема, користуючись процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює (ч. 4 ст. 46 КПК України), захисник може ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій шляхом подання слідчому, прокурору клопотань (ч. 3 ст. 93) [108], що безперечно сприяє забезпеченню конституційного права підозрюваного, визначеного ч. 1 ст. 59 Конституції України) [97].

Опосередковану участь захисника в кримінальному провадженні, крім заявлення клопотань, передбачають й інші форми протестної діяльності адвоката, спрямовані на формування та дослідження доказів, серед яких: витребування й отримання від органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб речей, копій документів, актів перевірок, висновків експертів та ревізій; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема НСРД, а також інших процесуальних дій, що можуть забезпечити отримання та використання належних і допустимих доказів у кримінальному провадженні.

Актуальною вважаємо думку, висловлену ще в минулому столітті, що така функціональна спрямованість захисника йменується діяльністю зі спростування підозри на стадії досудового розслідування [1, с. 149].

Спростування частини повідомлення про підозру означає, що: повідомлення про підозру за окремим епізодом чи самостійним діянням не підтвердилося; не підтверджено кваліфікуючу ознаку; не підтверджено певну дію в структурі окремого епізоду або діяння; стала зайвою кваліфікація діяння за сукупністю кримінальних правопорушень (за декількома статтями КК України). Може бути уточнено фактичні обставини вчиненого (місце, час,

спосіб діяння, характер і розмір шкоди тощо), виправлено раніше допущену помилку або неточність формулювання підозри [12, с. 78].

Завершальний етап досудового розслідування спрямований на виконання процесуальних дій, пов'язаних з його закінченням, складанням підсумкового процесуального рішення, внесенням відомостей про закінчення досудового розслідування до ЄРДР і належним спрямуванням кримінального провадження [92, с. 190].

Після повідомлення особи про підозру прокурор зобов'язаний у якомога стисліший термін здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Відомості про закінчення досудового розслідування вносить прокурор до ЄРДР (ст. 283 КПК України) [108].

Надійний захист учасниками процесу своїх прав і законних інтересів неможливий без знання матеріалів кримінального провадження, це один з дієвих способів перевірки повноти, усебічності й об'єктивності розслідування [99, с. 108]. Вагоме значення в діяльності адвоката зі встановлення обставин кримінального провадження має вивчення його матеріалів, зокрема на етапі закінчення досудового розслідування. Причиною цього є не тільки значна кількість нових відомостей про кримінальне правопорушення, які раніше були або не відомі захиснику, або враховували як припущення, а й те, що саме стосовно діяльності сторони обвинувачення, її аргументів, доказів спрямоване з'ясування обставин кримінального провадження захисником.

Крім слідчого, прокурора, підозрюваного та його захисника, участь на завершальному етапі досудового розслідування беруть інші суб'єкти кримінального провадження, зокрема заявник, законний представник, потерпілий, його представник, законний представник, цивільний позивач, його представник, законний представник, цивільний відповідач, його

представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження (ст. 284, 290, 293, 303 КПК України). У передбачених законом випадках на етапі завершення досудового розслідування діє слідчий суддя (ч. 10 ст. 290, п. 3, 4 ч. 1 ст. 303, ст. 304, 306, 307 КПК України).

Відповідно до ч. 9 ст. 290 КПК України, сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням їх найменування. Сторонам має бути надано достатньо часу для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази [108].

Відмова від ознайомлення з матеріалами досудового розслідування з посиланням на обмеження в часі не може свідчити про їх невідкриття. Такого висновку дійшов Верховний Суд у постанові в справі № 607/5005/17, зазначивши, що відкриття матеріалів кримінального провадження з порушенням вимог ч. 9 ст. 290 КПК України прирівнюється до невідкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті.

Згідно зі ст. 290 КПК України, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування й надати доступ до цих матеріалів, що передбачає можливість робити копії або відображення матеріалів [194].

Аналогічно в ч. 6 ст. 301 КПК України встановлено, що в разі прийняття прокурором рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор зобов'язаний у межах строків, визначених у ч. 2 цієї статті, забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання

шляхом їх вручення, а в разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови цих осіб їх отримати чи зволікання з отриманням, зазначених осіб вважають такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання [64, с. 118].

Колегія суддів дійшла висновку, що відмова сторони захисту письмово підтвердити протилежній стороні факт надання їй доступу до матеріалів досудового розслідування та відмова від ознайомлення з такими матеріалами з посиланням на обмеження в часі не можуть свідчити про невідкриття таких матеріалів стороні в контексті положень ч. 12 ст. 290 КПК України, про що зазначив суд у вирокі, а тому такий висновок суду є передчасним [194].

Здійснюючи захист у кримінальному провадженні, захиснику варто зважати й на інші обов'язки сторони обвинувачення на етапі закінчення досудового розслідування. Розсекречення матеріалів НСРД є обов'язком сторони обвинувачення, його проведення не потребує окремого клопотання з боку захисту (рішення Касаційного кримінального суду № 544/12215/15-к від 25 липня 2018 року) [217]. Водночас, згідно з рішенням у справі № 748/3070/15-к від 12 квітня 2018 року, постанови про проведення НСРД із грифом обмеження не відрізняються від інших матеріалів досудового розслідування, тож, як і решта матеріалів, повинні бути залучені до матеріалів провадження та відкриті захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, інакше отримані на їх підставі докази є недопустимими [216].

Суд не може посилається на такі недопустимі докази під час ухвалення судового рішення. Відповідно до ст. 86 КПК України, якщо постанови про проведення НСРД не будуть долучені до матеріалів провадження та відкриті стороною обвинувачення на стадії закінчення досудового розслідування, то докази, отримані на підставі цих постанов, є недопустимими. Усе інше, зокрема гриф обмеження чи інші грифи секретності, щодо постанов про проведення НСРД не мають значення. Так, у кримінальному провадженні

№ 12015270000000254 Чернігівський районний суд Чернігівської області 29 лютого 2016 року ухвалив виправдувальний вирок щодо А., посилаючись саме на недопустиме порушення ст. 290, 86 КПК України. Адже всі докази винуватості А. було отримано на підставі постанови прокурора про проведення НСРД. Суд апеляційної інстанції скасував виправдувальний вирок й ухвалив обвинувальний вирок, який згодом був скасований судом касаційної інстанції.

Верховний Суд зауважив про неправильність позиції суду апеляційної інстанції, оскільки на час відкриття матеріалів постанови прокурора про проведення стосовно А. НСРД мали гриф обмеження та не могли бути долучені до матеріалів провадження. Крім того, постанови як форма вираження процесуального рішення прокурора, відповідно до ст. 84 КПК України, не є доказом. Перевірка законності підстав для надання дозволу на проведення стосовно особи НСРД віднесено до компетенції слідчого судді апеляційного суду, а не місцевого [216].

Обов'язком надання доступу до матеріалів кримінального провадження на етапі закінчення досудового розслідування наділена й сторона захисту. Так, відповідно до ч. 6 ст. 290 КПК України, сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ і можливість скопіювати або відобразити будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази в суді [202].

Зі змісту цього положення вбачається, що виникнення обов'язку сторони захисту щодо відкриття матеріалів кримінального провадження безпосередньо пов'язано з наявністю відповідного запиту від прокурора. Видається логічним, що з позиції захисту прав і законних інтересів підозрюваного захиснику приймати рішення про надання доступу до матеріалів кримінального провадження за власною ініціативою доречно тоді, коли вони містять докази, які свідчать на користь підозрюваного.

Також, згідно з приписами ч. 12 ст. 290 КПК України, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази [108]. Отже, відкриттю, крім протоколів, у яких відображено хід і результати проведення відповідних оперативно-розшукових дій, обов'язково підлягають і матеріали, які стали підставою проведення означених дій (клопотання, постанови, ухвали). Це забезпечить умови для перевірки стороною захисту й судом допустимості доказів, отриманих в результаті таких дій. Недотримання стороною обвинувачення вимоги закону в цій частині тягне за собою визнання всіх доказів, отриманих унаслідок НСРД, недопустимими.

Сукупність процесуальних дій, які підлягають виконанню на етапі закінчення досудового розслідування, залежить від форми закінчення досудового розслідування. Найпоширенішою формою закінчення досудового розслідування є складання обвинувального акта, зрідка – клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, постанову про закриття кримінального провадження. Якщо йдеться про процесуальні можливості захисника та його підзахисного, то на стадії досудового розслідування вони закінчуються саме на етапі відкриття матеріалів кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України.

Законом України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII було внесено відповідні зміни до ч. 1 ст. 303 КПК України. До цього не було передбачено шляху оскаржити саме повідомлення слідчого, прокурора про підозру, можливість, визначену нині законодавчо. Таке право з'являється після закінчення двох місяців з дня повідомлення особи про підозру в учиненні злочину. Це зумовило неоднозначну реакцію в середовищі адвокатів, оскільки правом на оскарження підозри сторона захисту зможе скористатися тільки в разі, якщо досудове розслідування з певних причин завершено не буде. У цьому випадку сторона захисту, якою є адвокати-захисники та/або

підозрювані, об'єктивно не встигне скористатися своїм правом на оскарження підозри.

Водночас слід визнати, що можливість оскарження повідомлення про підозру є дієвим засобом впливу сторони захисту на хід кримінального провадження. Відповідно до результатів аналізу кримінальних проваджень, типовими підставами оскарження стороною захисту, згідно з рішеннями суду, є: порушення процедури виклику та вручення підозри, вручення підозри неуповноваженою особою або без внесення запису до ЄРДР, порушення строків досудового розслідування. Дослідимо окремі судові рішення, у яких ініціативна діяльність захисника сприяла виявленню порушень, яких припустилися слідчі, прокурори, отриманню позитивних результатів для підозрюваного.

У справі № 759/4471/19 суд дав оцінку доказам, перевірив наявність обов'язкових реквізитів, обставин, які підлягають доказуванню. Слідчий суддя встановив, що повідомлення про підозру не містить часу й місця вчинення кримінального правопорушення. Також у змісті повідомлення про підозру не було чітко зафіксовано фактичних обставин події, підтверджених доказами, які вказували б на наявність складу злочину в діях підозрюваного. Також слідчий суддя взяв до уваги, що слідчий не допитав підозрюваного у справі; не розглянув клопотання захисту про допит осіб; не виконав ухвали слідчих суддів про зобов'язання слідчого розглянути клопотання захисту; не ознайомив захист із матеріалами кримінального провадження. Крім зазначеного вище, у цьому рішенні слідчий суддя встановив, що орган досудового розслідування під час повідомлення про підозру чітко не вказав на беззаперечність фактів, викладених у тексті повідомлення, і не посилався на зібрані у зв'язку із цим докази. З огляду на такі порушення, слідчий суддя задовольнив скаргу та скасував повідомлення про підозру [289].

У справі № 761/8619/19 слідчий суддя теж дав оцінку доказам, якими підтверджується підозра, визнавши її необґрунтованою. За скаргою захисника А. та доданими до неї доказами на спростування підозри суддя

дійшов висновку, що зміст повідомлення про підозру не відповідає вимогам кримінального процесуального закону [293].

Ще однією підставою для скасування підозри є відсутність вагомості доказів слідчого, прокурора на обґрунтування підозри. Так, у справі № 263/11808/18 слідчий суддя дійшов висновку, що повідомлення про підозру вручено до внесення даних про злочин до ЄРДР. Зокрема, в описовій частині повідомлення про підозру зазначено про одного слідчого, а після опису фактичних обставин міститься підпис іншого слідчого, який не складав повідомлення про підозру. Також суд зауважив про те, що спосіб вручення повідомлення про підозру – шляхом надіслання поштою – є незаконним [283].

Важливими для підозрюваного та його захисника є форма й зміст скарги на повідомлення про підозру, хоча положення ст. 303–308 КПК України вимог до такого процесуального документа не містять. На нашу думку, скарга повинна містити: найменування суду першої інстанції, слідчому судді якого її подають; прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка її подає, номер її засобу зв'язку, адресу електронної пошти (за наявності); номер кримінального провадження, у якому повідомлено про підозру, кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону про кримінальну відповідальність, за якою повідомлено про підозру; вимоги особи, яка подає скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість повідомлення про підозру; перелік матеріалів, які додають.

Варто зазначити, що КПК України містить положення, які вказують на обґрунтованість підозри. Зокрема, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 132 цього Кодексу, застосування заходів забезпечення не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що наявна обґрунтована підозра такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для їх застосування. Крім загальної вимоги, КПК України містить спеціальні вимоги обґрунтованості підозри,

зокрема під час вирішення питання про арешт майна (п. 3 ч. 2 ст. 173), і підставу для застосування запобіжного заходу (ч. 2 ст. 177) [108].

Водночас законодавець не визначає ні поняття обґрунтованої підозри, ні її критеріїв. Ця прогалина заповнена прецедентною практикою ЄСПЛ, зокрема рішеннями у справах «Нечипорук, Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року, «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, «Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1994 року. У них зазначено, що «обґрунтованою підозрою» необхідно вважати існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити це правопорушення. Факти, які є причиною виникнення підозри, не повинні бути такими самими переконливими, як і ті, що необхідні для обґрунтування вироку чи просто висунення обвинувачення. Майже всі проаналізовані ухвали судів апеляційної інстанції містять посилання на ці рішення ЄСПЛ.

За таких обставин підозрюваний та його захисник не повинні обмежуватися констатацією певного порушення під час повідомлення про підозру, а мають належно обґрунтовувати доводи, наведені ними у скарзі. Так, на думку Закарпатського апеляційного суду, що викладена в ухвалі від 26 червня 2019 року (справа № 299/2562/18), можливість оскарження повідомлення про підозру відповідно до п. 10 ст. 303 КПК України пов'язана виключно з питанням її обґрунтованості, тобто достатності доказів для її повідомлення, а не з будь-якими іншими. Тому повідомлення про підозру слідчий суддя скасовує лише в разі, якщо воно є необґрунтованим, тобто не здатним переконати стороннього спостерігача, що особа може бути причетна до кримінального правопорушення. Жодні інші порушення слідчим чи прокурором норм КПК України не можуть бути підставою для скасування підозри, оскільки вони тягнуть за собою інші передбачені цим Кодексом процесуальні наслідки. Також зауважено, що скарга не містить жодного доводу про необґрунтованість підозри. Посилання на порушення порядку

реєстрації заяви, унесення відомостей до ЄРДР, визначення моменту початку досудового розслідування, виокремлення матеріалів провадження, порядку отримання доказів, а також усі інші викладені в ній доводи не можуть бути правовою підставою для скасування повідомлення про підозру [285].

В ухвалі Полтавського апеляційного суду від 2 жовтня 2019 року (справа № 552/5635/18) зазначено, що поняття «повідомлення про підозру» означає окремий процесуальний документ, а не дію, оскільки для цього в чинному КПК законодавець застосував інший термін – «вручення повідомлення про підозру». Таке процесуальне рішення слідчого або прокурора, яке ґрунтується на наявності в органу досудового розслідування достатніх доказів щодо вчинення особою кримінального правопорушення, поєднане з внутрішнім переконанням слідчого та/або прокурора в контексті їхньої процесуальної незалежності та наявності в них повноважень на прийняття такого рішення [288].

Полтавський апеляційний суд в ухвалі від 4 листопада 2019 року (справа №554/6660/19) зауважив, що слідчий суддя перевіряє обґрунтованість підозри, а саме: стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюють особу, зокрема зазначення часу й місця його вчинення, а також інші суттєві обставини, відомі на момент повідомлення про підозру. Водночас ця особа не вправі вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд під час розгляду справи по суті, а саме оцінювати докази з позиції їх достатності й допустимості [67].

Вважаємо слушним задоволення скарг сторони захисту про скасування повідомлення про підозру, оскільки автоматична втрата статусу підозрюваного надає можливість скасувати запобіжний захід, повернути заставу, припинити заходи забезпечення кримінального провадження.

Слід зауважити і про інші позитивні моменти для сторони захисту, на яких акцентує увагу Г. Колесник та І. Светличний. Зокрема, за незаконне притягнення до кримінальної відповідальності можна отримати

відшкодування з державного бюджету й у перспективі домогтися позитивного рішення за скаргами у ЄСПЛ. Також скасування підозри хоча б один раз зміцнює позицію захисту під час розгляду кримінального провадження по суті. Скасування підозри, навіть з подальшим її повідомленням знову, може вплинути на внутрішнє переконання суду, викликати сумніви, адже якщо підозра була необґрунтованою під час досудового розслідування, то слід з'ясувати, чи в межах чинного законодавства проводили досудове розслідування загалом [94].

Попри незначну кількість задоволених скарг, захисникам слід використовувати регламентоване в ч. 1 ст. 303 КПК України право звернення до слідчого суду в частині оскарження повідомлення про підозру.

Важливою ознакою обвинувального акта є його обґрунтованість. Ця ознака передбачає обумовленість висновків слідчого, дізнавача, прокурора достатніми й достовірними доказами. Однак, на відміну від інших процесуальних рішень, в обвинувальному акті не має бути прямих посилань на докази та їх джерела.

Часто в обвинувальних актах слідчі, прокурори посилаються, зокрема, на висновки експертів з метою доведеності встановлення певних обставин, однак захисники не залишають це поза увагою, і суди дедалі частіше визнають такі дії порушенням вимог ст. 291 КПК України, а також порушенням принципу рівності сторін у значенні «справедливого балансу» між сторонами, який вимагає, щоб кожній стороні надавали розумну можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону в більш не вигідне становище, порівняно з іншою стороною, і повертають обвинувальні акти прокурорам (наприклад, ухвали Апеляційного суду Одеської області від 26 квітня 2017 року в провадженні № 11-кп/785/332/17, від 3 серпня 2017 року в провадженні № 11-кп/785/467/17) [278; 279].

Довести переконливість, законність і належність своїх висновків й обґрунтувань без дотримання слідчим, прокурором визначеної КПК України письмової форми неможливо. Наявна практика складання обвинувального

акта без обґрунтування того, що зібрані під час досудового розслідування матеріали є доказами (ст. 84 КПК України), та оцінки кожного доказу відповідно до вимог ст. 94 КПК України видається неправильною та небезпечною, такою, що суперечить засадам кримінального провадження, серед яких законність (п. 2 ч. 1 ст. 7 КПК України), публічність (п. 18 ч. 1 ст. 7 КПК України), а також приписам ч. 6 ст. 9 КПК України, може супроводжуватися зловживаннями органів досудового розслідування.

На нашу думку, обґрунтованість підозри й обвинувачення означає не «примітивну» констатацію вчиненого, навіть якщо вона йменується правовою позицією обвинувачення, а викладення встановлених обставин, що підлягають доказуванню, з посиланням на докази, якими вони підтверджуються. Із цього приводу Верховний Суд України в постанові від 24 листопада 2016 року (справа № 5-328кс16) зазначив, що обвинувальний акт трактують як підсумковий процесуальний документ, яким визнається достатність доказів, зібраних під час досудового розслідування [195].

Отже, з огляду на зміст окремих положень КПК України, які визначають особливості збирання, перевірки й оцінки доказів уповноваженими суб'єктами під час досудового розслідування, а також вимог до рішень, які приймають вони на цій стадії, поділяємо позицію О. М. Несінова, відповідно до якого підтвердження та обґрунтування фактичних даних і висновків слідчого, прокурора має бути зазначено в обвинувальному акті з посиланням на відповідні докази [158]. Такий підхід поділяють 72 % опитаних адвокатів (додаток А).

У будь-якому разі звернення з обвинувальним актом до суду, а також надання під розписку його копії та копії реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику є способом повідомлення визначених кримінальним процесуальним законом учасників кримінального провадження про прийняте рішення, що забезпечує дотримання прав, свобод й інтересів цих осіб, а також подальший рух кримінального провадження [21, с. 107–108]. Дотримання визначеної

кримінальним процесуальним законом процедури надає можливість підозрюваному (обвинуваченому) та його захиснику належно підготуватися до стадії підготовчого провадження, визначити стратегію захисту й реалізувати свої права на судових стадіях кримінального процесу.

Відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України, прокурор зобов'язаний у якомога стисліший термін після повідомлення особі про підозру закрити кримінальне провадження, якщо для цього є підстави [108]. На нашу думку, захисник, навіть у разі, коли вбачає в цьому хоча б примарні перспективи для підзахисного, повинен подати клопотання про закриття кримінального провадження.

Копію постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи з-поміж іншого надсилають підозрюваному та його захиснику, що може бути оскаржена ними під час досудового розслідування слідчому судді, який розглядає таку скаргу в порядку, визначеному главою 26 КПК України.

Чинний КПК України не містить законодавчого припису, який би визначав момент, з якого слідчий, прокурор вважаються обізнаними про існування постанови про закриття провадження щодо того самого діяння, а також терміни виконання положень закону. Наявність такої прогалини в КПК України унеможливорює реалізацію стороною захисту права на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора в разі невчинення інших процесуальних дій, які вони зобов'язані вчинити у встановлений КПК строк, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 цього Кодексу.

Завершуючи огляд окремих повноважень захисника зі спростування підозри й під час закінчення досудового розслідування, можемо резюмувати, що його активна діяльність на цих етапах досудового розслідування є надзвичайно важливою з огляду на функцію захисту, яку він виконує щодо підозрюваного, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, щодо якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

3.3. Повноваження захисника під час здійснення особливих порядків кримінального провадження на досудовому розслідуванні

Реалізація засади змагальності під час досудового розслідування з-поміж іншого забезпечується безпосередньою участю в кримінальному провадженні підозрюваного та його захисника. Не є винятком у цьому аспекті й діяльність зазначених осіб під час здійснення особливих порядків кримінального провадження.

КПК України містить нормативне закріплення особливих порядків кримінального провадження: кримінальне провадження на підставі угод (ст. 468–476 КПК України); кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (ст. 477–479 КПК України); кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (ст. 480–483 КПК України); кримінальне провадження щодо неповнолітніх (ст. 484–502 КПК України); кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ПЗМХ) (ст. 503–516 КПК України); кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (ст. 517–518 КПК України); кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (ст. 519–531 КПК України).

Попри значну кількість наукових напрацювань, тематика участі захисника в таких кримінальних провадженнях досі має значні резерви для подальших пошуків. У межах предмета нашого дослідження здійснимо юридичний аналіз діяльності захисника під час окремих процедур в

особливих порядках кримінального провадження на стадії досудового розслідування.

Положення глави 35 КПК України, які регламентують процесуальний порядок здійснення *кримінального провадження на підставі угоди*, серед іншого пов'язані з процедурою заявлення та вирішення клопотань під час досудового розслідування, що зумовлює численні наукові дискусії. Стосуються вони дотримання балансу прав й обов'язків сторін під час укладення та затвердження угод, гарантій прав і законних інтересів підозрюваного, потерпілого, юридичних осіб у таких кримінальних провадженнях тощо.

Значущим є подання клопотання про укладення угоди саме в письмовій формі, що необхідно для вирішення низки процесуальних питань. Правильною слід визнати практику письмового оформлення такого клопотання із зазначенням умов, на які погодиться сторона захисту як ініціатор укладення угоди про визнання винуватості. До прикладу, у багатоепізодному кримінальному провадженні сторона захисту може клопотати про зміну кваліфікації (це обов'язкова умова для укладення угоди про визнання винуватості) й одночасно про укладення угоди про визнання винуватості [269, с. 54].

Положення глави 35 КПК України нечітко регламентують дії слідчого в разі звернення до нього підозрюваного з клопотанням про укладення угоди про визнання винуватості. У ч. 2 ст. 469 КПК України зазначено лише її сторони – прокурор і підозрюваний (обвинувачений) [108]. Хоча здебільшого інформація про бажання підозрюваного піти на компроміс у кримінальному провадженні адресована саме слідчому. Слушними вважаємо аргументи А. С. Трекке, що законодавча регламентація права звернення підозрюваного з письмовим клопотанням про укладення угоди про визнання винуватості є запорукою прийняття обґрунтованого процесуального рішення за результатами розгляду такого клопотання, поданого під час досудового розслідування підозрюваним [269, с. 92].

Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб визначено в главі 37 КПК України (ч. 2 ст. 6 КПК України). Зазначене положення нерозривно пов'язано із засадою рівності перед законом і судом, сутність якої полягає в однаковій дії кримінального процесуального закону щодо будь-якої особи, незалежно від ознак її раси, кольору шкіри, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового становища, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також мовних чи інших ознак (ч. 1 ст. 10 КПК України) [108].

На законодавчому рівні передбачено додаткові гарантії діяльності окремої категорії осіб, які забезпечують належне функціонування основних державних інститутів. Зокрема, сфера кримінальних процесуальних відносин передбачає певну специфіку кримінального провадження щодо: 1) народного депутата України; 2) судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного, народного засідателя на час здійснення ними правосуддя; 3) кандидата в Президенти України; 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 5) Голови Рахункової палати, його першого заступника, заступника, головного контролера та секретаря Рахункової палати; 6) депутата місцевої ради; 7) адвоката; 8) Генерального прокурора, його заступника (глава 37 КПК України).

На думку С. І. Чернобаєва, такий режим має публічно-правовий характер, не є особистим привілеєм зазначених суб'єктів, спрямований на перешкоджання незаконному втручанню у виконання ними професійних обов'язків [307, с. 139]. Водночас такий механізм притягнення зазначених осіб виправданий, адже вони є особливими учасниками суспільних відносин. Тому і процедура притягнення їх до відповідальності повинна забезпечувати максимальний захист від можливих зловживань.

Специфіка повідомлення про підозру окремій категорії осіб полягає в реалізації цієї процесуальної дії спеціально уповноваженими на те суб'єктами (ч. 1 ст. 276, ст. 481 КПК України). Залежно від статусу підозрюваного повідомлення про підозру має здійснювати Генеральний

прокурор, його заступник, керівник регіональної прокуратури в межах його повноважень. Однак на практиці непоодинокими є випадки, коли учасників кримінального провадження, визначені в ст. 480 КПК України, повідомляє про підозру слідчий, який діє на підставі доручення прокурора вищого рівня в порядку ст. 36, 40 КПК України.

Постає питання щодо правомірності таких дій та їхніх наслідків як для зазначених осіб, так і для кримінального провадження загалом. Адже порушення процесуального порядку повідомлення про підозру є істотним порушенням права особи (ч. 2 ст. 87 КПК України), зокрема на захист (ст. 20 КПК України), і може призвести до визнання доказів, отриманих під час проведення процесуальних дій за участю такої особи, недопустимими, скасування відповідних процесуальних рішень тощо. Про це зауважують і 64 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих та прокурорів (додаток А).

На нашу думку, ст. 276 КПК України слід доповнити частиною 3, у якій зазначити, що: «3. *Повідомлення про підозру на підставі доручення забороняється*». У такому разі частина 3 цієї статті в попередній редакції стане частиною 4 відповідно.

Закон також закріплює низку гарантій щодо проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій щодо учасників кримінального провадження, зазначених у ст. 480 КПК України.

Особливий режим застосування заходів забезпечення кримінального провадження до осіб, які користуються імунітетом, полягає в тому, що частина з них (зокрема привід, затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту) стають можливими лише в разі отримання згоди відповідного компетентного органу [229, с. 98, 148]. Так, відповідно до ст. 482 КПК України, затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою або арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або одразу після

вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя, затриманий за підозрою в учиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вища рада правосуддя надала згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) затримання судді під час або одразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину чи забезпечення збереження доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мети такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнуто [108].

Викладене потребує посиленої уваги захисника, який представляє інтереси підозрюваного, що користується певною недоторканністю.

У главі 41 КПК України й чинному кримінальному процесуальному законодавстві України передбачено особливості проведення окремих процесуальних дій під час здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні. Це стосується, передусім, осіб, які беруть у ньому участь, і тих повноважень, якими вони наділені відповідно до вимог КПК України [59, с. 81; 60, с. 323].

Оскільки у вітчизняному законодавстві питання, що стосується початку досудового розслідування в кримінальних провадженнях, визначених главою 41 КПК України, не має належного правового регулювання, воно потребує детального аналізу.

Службовою особою, уповноваженою належно відреагувати на факти вчинення кримінальних правопорушень з метою захисту особи, суспільства й держави, а також виконання інших завдань кримінального провадження,

визначених у ст. 2 КПК України, є керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України в разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, який, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 519 КПК України, визнається службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій.

Також відповідно до ч. 2 ст. 520 цього Кодексу службові особи, зокрема, керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України, капітан судна України, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

У ч. 2, 3 ст. 214 КПК України зазначено, що розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносять до ЄРДР за першої нагоди. Водночас перелік службових осіб, уповноважених внести до ЄРДР відомості про вчинене кримінальне правопорушення, є вичерпним. Так, згідно з п. 1 ч. 2 ст. 36, п. 1 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, прокурор зобов'язані внести відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР і розпочати розслідування. Такими повноваженнями наділений і керівник органу досудового розслідування, який відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК України може здійснювати досудове розслідування, користуючись повноваженнями слідчого [108].

Крім того, у п. 8 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань визначено реєстраторів: прокурорів, зокрема керівників прокуратур; керівників органів досудового розслідування; слідчих органів прокуратури, поліції, органів безпеки, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, й органів Державного бюро розслідувань; детективів підрозділів детективів і внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідно до змісту ч. 2 ст. 4 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України застосовують у разі здійснення провадження щодо кримінальних правопорушень, учинених на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Студіювання положень КПК України, а саме тих, які регламентують діяльність у цій сфері кримінальних процесуальних правовідносин (глава 41 цього Кодексу), спонукає до висновку, що чинний КПК не містить норми, яка визначала б керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України як особу, уповноважену розпочати досудове розслідування за наявності передбачених КПК підстав. Водночас слідчий, прокурор мають бути негайно попереджені про вчинення відповідних процесуальних дій службовими особами, передбаченими ч. 1 ст. 519 КПК України, для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Викладене спонукає до внесення відповідних змін до змісту окремих положень чинного законодавства, які визначали б, що службова особа, яка має право проводити процесуальні дії в разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, зобов'язана повідомити слідчого, прокурора для прийняття ними рішення про внесення відомостей

про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Таку пропозицію схвалюють 79 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

Отже, до ч. 1 ст. 520 КПК України слід внести зміни, визначивши, що: «1. Службові особи, передбачені частиною першою статті 519 цього Кодексу, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, *після чого повідомити слідчого, прокурора для прийняття ними рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань*».

У кримінальному провадженні саме захисник, представляючи інтереси довірителя і відстоюючи його позицію, повинен акцентувати увагу відповідних інстанцій на пріоритеті приватних інтересів над інтересами державними, наполягаючи на відновленні порушених прав. Однією з найважливіших гарантій захисту особою своїх прав і свобод від порушення як з боку органів, що здійснюють кримінальне провадження, так і з боку осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 24 КПК, п. 4 ст. 5) суду, слідчого судді, прокурора, слідчого [106]. ЄСПЛ наголошує, що КПК України прямо визнає право сторін й учасників кримінального процесу використовувати передбачені в ньому засоби правового захисту для оскарження рішень, дій та бездіяльності [37, с. 132].

Так, у випадку, коли особа була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, їй за рахунок коштів державного бюджету має бути відшкодовано завдану майнову і моральну шкоду, що регламентується

Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року [207]. Водночас законодавець не відносить капітана судна до уповноважених службових осіб, які несуть відповідальність за завдані неправомірні дії або бездіяльність, що призвели до порушення охоронюваних прав і законних інтересів людини. Отже, невизначеність правового статусу капітана судна як самостійної процесуальної фігури, неузгодженість окремих нормативних положень свідчить про відсутність правових підстав для належного відшкодування та/або компенсації збитків особі, права якої було порушено.

Наявність законодавчих прогалин, що обмежують права й законні інтереси учасників кримінального провадження, зобов'язує до пошуку легітимних засобів відновлення таких прав, а саме віднесення капітана судна, як власне й керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначеної ним службової особи, до суб'єктів, що можуть нести відповідальність за порушення прав людини. Аналогічну позицію обстоюють 83 % опитаних адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

Викладене спонукає до внесення відповідних змін у ч. 2 ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», у якій слід передбачити, що: «...у випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду, а також службових осіб, передбачених частиною першою статті 519 КПК України».

На наше переконання, наявність відповідних законодавчих положень надасть можливість виявляти правову ініціативу захиснику в діяльності щодо

відшкодування шкоди їхньому підзахисному, завданої незаконними діями капітана судна в кримінальних провадженнях, визначених главою 41 КПК України. Уміле оскарження захисником незаконних дій уповноважених посадових осіб може бути ефективним засобом захисту від порушень у кримінальному провадженні, цілком забезпечить реалізацію права на кваліфіковану правову допомогу.

У контексті кримінальних процесуальних правовідносин захисника й інших учасників кримінального провадження під час досудового розслідування актуальним видається дослідження процесуальних можливостей захисника в окремих процедурах *кримінального провадження щодо застосування ПЗМХ* (ст. 503–516 КПК України). Беручи участь у кримінальних провадженнях про застосування ПЗМХ, саме захисник є гарантом від будь-якого свавілля стосовно таких осіб.

Система ПЗМХ, які призначають психічнохворим у зв'язку з учиненням ними суспільно небезпечних діянь, не є формою реалізації кримінальної відповідальності, а становить державний примус, застосування якого зумовлено інтересами безпеки суспільства [39, с. 21].

На підставі аналізу ст. 505 КПК України можна стверджувати, що предмет доказування в кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ має низку особливостей, де не ставлять питання про винуватість обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, а йдеться про вчинення певною особою суспільно небезпечного діяння, водночас умисел, мета й мотив є елементами суб'єктивної сторони саме злочину та встановлюються лише щодо осудної особи [192].

Особливий порядок кримінального провадження привертає посилену увагу, спрямовану на дотримання прав і свобод особи, стосовно якої розглядають питання про застосування ПЗМХ.

Попри вірогідно змінене сприйняття реальності, а також усі процесуальні особливості розгляду окресленого питання, така особа не позбавлена основоположних прав і свобод, передбачених Конституцією

України, користується правами підозрюваного й обвинуваченого в обсязі, який визначений характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника (ч. 1 ст. 506 КПК України) [108]. Обмежуючи обсяг процесуальних прав неосудних осіб, що реалізуються безпосередньо, законодавець наділив їх компенсаторними гарантіями здійснення цих процесуальних прав через участь таких осіб у провадженні [245].

Оскільки особи, що страждають на психічні розлади, позбавлені здатності й можливості цілком реалізовувати надані їм права, вони можуть бути незаконно та необґрунтовано піддані примусовим заходам й іншим правообмеженням як з боку слідчого, так і органів охорони здоров'я. Тому ключовим завданням захисника є забезпечення всіх прав і законних інтересів особи, навіть якщо це безпосередньо не пов'язано з пом'якшенням його відповідальності [40, с. 23]. Своєчасне залучення професійного захисника до участі в кримінальних провадженнях щодо застосування ПЗМХ зумовлено також необхідністю створення ефективного захисту такої категорії осіб, сприяння в реалізації їхніх прав та відновлення їх у випадку порушення.

Слід зауважити, що обов'язкова участь захисника забезпечується в кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких передбачено застосування ПЗМХ або вирішують питання про їх застосування, з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності (п. 5 ч. 2 ст. 52 КПК України) [108], тобто з моменту отримання висновку судово-психіатричної експертизи.

Обов'язкове проведення психіатричної експертизи є однією з особливостей кримінального провадження про застосування ПЗМХ (ст. 509 КПК України) [108]. Таку експертизу проводять відповідно до Порядку проведення судово-психіатричної експертизи (затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018 року № 865) [188].

Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішують під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу [108].

У разі необхідності особа, щодо якої вирішується питання про її направлення до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи, її захисник, можуть скористатися правом оскаржити в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову в такому направленні.

На підставі положень ч. 1 ст. 508 КПК України до цієї особи можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи: 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам або членам сім'ї за умови обов'язкового лікарського нагляду; 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку [108]. Зазначене положення продубльовано в п. 7.2 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 року № 511-550/0/4-13 [128].

Поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, є більш суворим запобіжним заходом, ніж передання на піклування опікунам, близьким родичам або членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом. Тому слідчий, прокурор на вимогу п. 6 ч. 1 ст. 184 КПК України повинен обґрунтувати неможливість запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'якого запобіжного заходу. Якщо прокурор звертається до суду з клопотанням про поміщення особи до психіатричної лікарні, не мотивуючи, чому менш суворий запобіжний захід не може бути застосовано, підозрюваному, його захиснику слід клопотати перед слідчим суддею про розгляд питання щодо

передання особи на піклування опікунам, близьким родичам або членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом.

Обстоюючи позицію щодо застосування більш м'якого запобіжного заходу, захисник повинен аргументувати перед слідчим суддею, що характер розладу психічної діяльності чи психічного захворювання засвідчує, що особа не завдасть шкоди ні іншим, ні собі. Натомість обов'язком слідчого судді є вивчення висновку судово-психіатричної експертизи та з'ясування, чи могла особа усвідомлювати значення власних дій і керувати ними на момент вчинення суспільно небезпечного діяння. Крім того, слідчий суддя повинен встановити, чи виявляє особа під час досудового розслідування небезпечні тенденції в поведінці.

В ухвалі Верховного Суду від 27 лютого 2020 року у справі № 716/1511/16-к, де суд зауважив, що ключовою гарантією за п. 4 ст. 5 ЄКПЛ є те, що особа, яка примусово утримується у психіатричному закладі, повинна мати право на судовий перегляд за її власним бажанням. Пункт 4 ст. 5 ЄКПЛ передбачає насамперед наявність незалежного правового засобу, за допомогою якого особа, яку утримують, має можливість постати перед суддею, що визначить законність такого утримання. Таким чином, з одного боку, конституційні положення та конвенційні норми закріплюють повноту права особи в частині доступу до правосуддя, а з іншого – низку норм чинного КПК України текстуально містять обмеження щодо кола учасників, наділених правом подання скарги на судові рішення. Однак вузький і буквальний підхід до тлумачення таких норм у категорично обмежувальний спосіб – як заборони права на подання скарги для особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування ПЗМХ, – ми не поділяємо. Убачається очевидним, що законодавець на підставі положення п. 5 ч. 1 ст. 393 КПК України керувався тим, що особа, яка в належний спосіб самостійно не може реалізувати своє право на подання касаційної скарги, повинна мати додаткові гарантії у вигляді автономних дій законного представника або захисника. Причому стан неспроможності особи в період дії права на

апеляцію має бути дійсним. У кожному випадку має бути у фактичний спосіб з'ясовано, у якому стані перебуває особа, чи можливою є мета обмеження її в праві на доступ до правосуддя законною, чи можливим є засіб такого обмеження належним і пропорційним» [280].

Досудове розслідування в кримінальному провадженні щодо застосування ПЗМХ закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування ПЗМХ. Про закриття кримінального провадження прокурор приймає постанову, яка може бути оскаржена в порядку, передбаченому положеннями чинного КПК України.

Верховний Суд у справі № 158/3106/18 від 4 грудня 2019 року зазначив, що: висновок експерта не має наперед встановленої сили для суду й переваги над іншими джерелами доказів, підлягає перевірці та оцінці за внутрішнім переконанням суду, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в сукупності. Згідно з ч. 1 ст. 94 КК України, обрання судом певного виду ПЗМХ залежить від характеру й тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з огляду на ступінь небезпечності психічнохворого для себе або інших осіб»; «п. 5 ч. 1 ст. 513 КПК покладає саме на суд обов'язок під час постановлення ухвали про застосування ПЗМХ, у разі застосування таких заходів, визначати їх вид. Визначаючи тип психіатричної лікарні, у яку необхідно помістити неосудну особу, суд повинен виходити не тільки з її психічного стану, а й з характеру вчиненого нею суспільно небезпечного діяння» [193].

Чинний КПК України не містить положень, які надавали б можливість оскарження застосування до психічно хворої особи запобіжних заходів. Так, відповідно до ст. 309 КПК України, ухвала слідчого судді про застосування одного із запобіжних заходів, передбачених ст. 508 КПК України, під час досудового розслідування не може бути оскаржена в апеляційному порядку [108].

Не викликає сумнівів, що поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, фактично прирівнюється

до запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Водночас ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження його строку підлягає апеляційному оскарженню (п. 2, 3 ч. 1 ст. 309 КПК України) [108]. Водночас ст. 309 КПК України серед ухвал слідчого судді, що підлягають оскарженню під час досудового розслідування, не передбачає такої можливості щодо застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмови в його застосуванні, а також рішення про продовження строку зазначеного запобіжного заходу.

Доцільність наділення таким правом учасників кримінального провадження, зокрема підозрюваного та його захисника, схвалюють 80 % опитаних нами адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів (додаток А).

З огляду на викладене вище, доцільним вважаємо доповнити частину 1 статті 309 КПК України (Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування) положенням у такій редакції:

«1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: ... 8-1) *поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмову в цьому, продовження строку зазначеного запобіжного заходу*».

Таким чином, аналіз положень КПК України (ст. 468–531), наукової літератури, практики ЄСПЛ, а також узагальнень судової практики спонукає до висновку, що під час здійснення особливих порядків кримінального провадження на досудовому розслідуванні захисник наділений відповідними повноваженнями, передбаченими нормами КПК, метою реалізації яких є сприяння клієнту шляхом недопущення у визначений КПК спосіб безпідставного обмеження їхніх прав і свобод. Висловлені нами пропозиції спрямовані насамперед на розширення процесуальних можливостей захисника в цьому напрямі.

Висновки до розділу 3

Неможливість оскарження ухвали слідчого судді за результатами перевірки обґрунтованості затримання значно звужує права підозрюваного на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні (ст. 12 КПК України) та на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді (ст. 24 КПК України), а також обмежує процесуальні можливості його захисника. Тому частину 1 статті 309 КПК України слід доповнити положенням, що під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про визнання, відмову у визнанні затримання незаконним.

Практична реалізація лінії захисту зі спростування підозри (обвинувачення) вимагає від захисника активної, ініціативної й цілеспрямованої участі у кримінальному процесуальному доказуванні з метою виявлення і фіксації фактичних даних виправдувального характеру, які можуть опинитися поза увагою органів досудового розслідування або, навіть, навмисно ігноруватися ними.

Скарга на повідомлення про підозру повинна містити: найменування суду першої інстанції, слідчому судді якого подається; прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка її подає, номер її засобу зв'язку, адресу електронної пошти (за наявності); номер кримінального провадження, в якому повідомлено про підозру, кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону про кримінальну відповідальність, за якою повідомлено про підозру; вимоги особи, яка подає скаргу та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість повідомлення про підозру; перелік матеріалів, які додаються.

З метою недопущення випадків визнання доказів, отриманих під час проведення процесуальних дій недопустимими, скасування відповідних

процесуальних рішень на підставі того, що учасники кримінального провадження, визначені у ст. 480 КПК України, повідомляються про підозру слідчим, який діє на підставі доручення прокурора вищого рівня в порядку ст. 36, 40 КПК України, обґрунтовано доцільність доповнення ст. 276 КПК України положенням щодо заборони повідомлення про підозру на підставі доручення.

Доцільним вбачається внесення відповідних змін до змісту частини 1 статті 520 КПК України стосовно зобов'язання службової особи, яка має право проводити процесуальні дії при вчиненні кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, повідомляти слідчого, прокурора для прийняття ними рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР.

Легітимним засобом відновлення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження має стати визначення у Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» капітана судна, керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначеної ним службової особи, до суб'єктів, що можуть нести відповідальність за порушення прав людини.

Обґрунтовано доцільність наділення правом учасників кримінального провадження, у т. ч. підозрюваного та його захисника, на апеляційне оскарження під час досудового розслідування ухвали слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмови в його застосуванні, а також рішення про продовження строку зазначеного запобіжного заходу.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення важливого наукового завдання, що виявляється в розробленні теоретичних, правових і прикладних засад реалізації повноважень захисника на досудовому розслідуванні. У результаті проведеного дослідження сформульовано пропозиції та рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Сучасний стан досліджень проблем реалізації захисником повноважень на досудовому розслідуванні в юридичній науці хоча й характеризується значною кількістю монографічних праць різних історичних періодів, підготовлених, зокрема, в умовах КПК України та кількох редакцій Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», проте окремі складові його кримінально-процесуальної діяльності як суб'єкта сторони захисту (щодо одержання доказів під час міжнародного співробітництва, за особливих порядків кримінального провадження) потребують подальшого цільового опрацювання, а деякі (щодо витребування та отримання речей і документів, під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій) вимагають уточнення правових та організаційних засад їх здійснення з огляду на змагальний характер кримінального судочинства.

2. Повноваження є ключовим елементом правового статусу захисника, який під час досудового розслідування здійснює захист прав та законних інтересів підозрюваного, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Виникнення повноважень захисника зумовлено конкретним юридичним фактом – залученням слідчим, прокурором, слідчим суддею до участі у кримінальному провадженні. У розумінні змісту діяльності захисника під час досудового розслідування слід керуватись його повноваженнями як учасника провадження в змагальному кримінальному процесі. Повноцінна та безперешкодна реалізація захисником своїх повноважень в обсязі та порядку,

визначених міжнародними договорами, законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність і КПК України, що кореспондується з настанням юридичної відповідальності за невиконання законних вимог адвоката (захисника), вважаються найважливішими гарантіями його професійної діяльності (91 % опитаних респондентів). Запропоновано закріпити у ч. 2 ст. 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» пріоритетність положень цього акта в частині регламентації прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, поряд з нормами кримінально-процесуального закону.

3. На стадії досудового розслідування захисник бере участь у збиранні доказів як безпосередньо (шляхом витребування та отримання речей та документів, висновків експерта, показань свідків і потерпілих), так й опосередковано (під час збирання доказів стороною обвинувачення). Практична реалізація витребування та отримання речей та документів на досудовому розслідуванні у деяких випадках є неефективною через відсутність законодавчого закріплення чітких правових механізмів регулювання вказаної процедури. Визначення у ст. 66 КПК України можливості спростування чи підтвердження певних значущих для розслідування обставин шляхом звернення у порядку, визначеному ч. 2 ст. 93 КПК України, з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора сприятиме забезпеченню повного та неупередженого розслідування як одна з гарантій дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, які перебувають у статусі свідка. Такому праву кореспондуватиме відповідний обов'язок органу досудового розслідування на отримання доказів у кримінальному провадженні.

4. Правова регламентація повноважень захисника як суб'єкта доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також практика їх застосування з метою реалізації засади змагальності на досудовому розслідуванні підлягає удосконаленню з унесенням відповідних змін і доповнень до КПК України. Вважається доцільним визначити обов'язок

слідчого, прокурора здійснювати безперервний технічний запис проведення обшуку (ч. 10 ст. 236 КПК України), що стане додатковою гарантією прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Слід також передбачити право сторін кримінального провадження, інших його учасників, інтересів яких стосується проведення експертизи, бути повідомленими про місце та час розгляду відповідного клопотання, проте їх неприбуття не має перешкоджати розгляду клопотання, крім випадків, коли їх участь визнана слідчим суддею обов'язковою (ч. 3 ст. 244 КПК України), а також право близьких та родичів покійного, їх представника бути присутніми при ексгумації за рішенням слідчого, прокурора (ст. 239 КПК України).

5. Повноваження захисника щодо одержання доказів під час здійснення міжнародного співробітництва на стадії досудового розслідування потребують більшої конкретизації. З метою легалізації права сторони захисту щодо одержання доказів у кримінальному провадженні на території іноземної держави підтверджено доцільність доповнення ст. 541 КПК України відповідним положенням щодо участі адвокатів (захисників) у процесуальних діях у межах міжнародного співробітництва; необхідність наділення адвоката правом звертатися з адвокатськими запитами за межами України, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань. Наведено аргументи щодо закріплення у ст. 232¹ КПК України процедури здійснення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, на противагу отриманню показань від підозрюваного в межах міжнародного співробітництва.

6. Повноваження захисника під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні реалізуються: у процесі розгляду відповідного клопотання, перевірки його законності та обґрунтованості; шляхом звернення з клопотанням про зміну заходу

забезпечення кримінального провадження; завдяки механізму оскарження ухвал слідчого судді. Запропоновано ч. 1 ст. 309 КПК України доповнити положенням, що під час досудового розслідування в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді про визнання чи відмову у визнанні затримання незаконним, що сприятиме недопущенню безпідставного обмеження прав підозрюваного на свободу й особисту недоторканність та на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді. З метою дотримання процедури вилучення та огляду, а також забезпечення зберігання вилученого майна необхідно визначити порядок, за яким слідчий суддя при винесенні ухвали про вилучення речей і документів за клопотанням сторони захисту доручатиме його проведення слідчому, прокурору за участю захисника.

7. Практична реалізація повноважень захисника зі спростування підозри та під час закінчення досудового розслідування потребує від нього активної, ініціативної й цілеспрямованої діяльності з метою виявлення і фіксації фактичних даних виправдувального характеру, які можуть опинитися поза увагою слідчого, прокурора або навіть навмисно ігноруватися ними. Підставами оскарження стороною захисту рішень слідчого судді визначено: порушення процедури виклику і вручення підозри; вручення підозри неналежною особою або без внесення запису до ЄРДР; порушення строків досудового розслідування. Виникнення обов'язку сторони захисту щодо відкриття матеріалів кримінального провадження прямо пов'язане з наявністю відповідного запиту від прокурора. З погляду захисту прав та законних інтересів підозрюваного, захиснику доречно приймати рішення про надання доступу до матеріалів кримінального провадження з власної ініціативи тоді, коли вони містять докази, які свідчать на користь підозрюваного. На основі аналізу матеріалів практики визнано недопустимими випадки, коли недобросовісні захисники на етапі закінчення досудового розслідування спонукають підзахисних до відмови від дачі показань або дачі завідомо неправдивих показань; ухиляються від участі у

процесуальних діях; нечесними прийомами ініціюють відсторонення слідчого від розслідування, зокрема шляхом оскарження законних рішень слідчого, використання масмедіа, а також навмисно затягують стороною захисту терміну ознайомлення з матеріалами провадження.

8. Окремі додаткові повноваження захисника в особливих порядках кримінального провадження спричинені необхідністю посиленого захисту прав та законних інтересів їх учасників. Їх реалізації сприятиме внесенню відповідних законодавчих змін у частині: доповнення ст. 276 КПК України положенням щодо заборони повідомлення про підозру на підставі доручення; наділення службової особи, яка має право проводити процесуальні дії при вчиненні кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном, обов'язком повідомити слідчого, прокурора для прийняття ними рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (ч. 1 ст. 520 КПК України); віднесення капітана судна, керівника дипломатичного представництва чи консульської установи України або визначеної ним службової особи до суб'єктів, які можуть нести відповідальність за порушення прав людини (з унесенням змін до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»); залучення захисника у провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру з моменту встановлення психічного розладу в особи (ст. 507 КПК України); наділення учасників кримінального провадження правом на апеляційне оскарження під час досудового розслідування ухвали слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмови в його застосуванні, а також рішення про продовження строку вказаного запобіжного заходу (п. 1¹ ч. 1 ст. 309 КПК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврах Я. С., Зиннатуллин З. З., Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и защита по уголовным делам. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. 168 с.
2. Адвокат не повинен брати участь в конфіденційній співпраці під час слідчих дій – РАУ. URL: https://zib.com.ua/ua/140791-advokat_ne_povinen_brati_uchast_v_konfidenciyniy_spivpraci_p.html.
3. Адвокатський іспит: підготовчий курс : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Бауліна, В. І., Лебеда, П. С. Матвєєва, М. А. Пожидаєвої. Київ : Правова єдність, 2013. 736 с.
4. Азаров Ю. І., Хабло О. Ю., Конюшенко Я. Ю. Окремі питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 135–141.
5. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2017, 2018, 2019 рр. URL: <http://www.scourt.gov.ua>.
6. Андрусів В. Г. Участь адвоката-захисника в суді першої інстанції у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 233 с.
7. Анисимов В. Ф. Отстаивание адвокатских полномочий на местах. *Федеральное законодательство об адвокатуре: практика применения и проблемы совершенствования* : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 13 июля 2004 г.). Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2004. С. 24–30.
8. Антипенко В. Ф. Борьба с современным терроризмом. *Международно-правовые подходы* : монография. Киев : ЮНОНА-М, 2002. 723 с.

9. Антонюк А. Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 220 с.
10. Афанасієв Р. В. Проблеми правового регулювання окремих гарантій адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 24. Т. 4. 2014. С. 151–155. (Серія «Право»).
11. Ахундова А. А. Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні : монографія. Київ, 2013. 190 с.
12. Ахундова А. А. Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 224 с.
13. Бакаянова Н. М. Основи адвокатури України: функціональні та організаційні аспекти : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2017. 356 с.
14. Бахін В. П., Весельський В. К., Маліков Т. С. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : навч. посіб. Київ : Правник, НАВСУ, 1997. 32 с.
15. Бігунець І. Правові можливості адвоката-захисника щодо одержання доказів на території іноземної держави в контексті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 3 (28). С. 127–139.
16. Білоус О. Д. Здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 280 с.
17. Бірюкова А. М. Забезпечення адвокатурою конституційного права обвинуваченого на захист у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2006. 20 с.
18. Бірюкова А. М. Адвокатура України в умовах глобалізації : монографія. Київ : Алерта, 2018. 424 с.
19. Біцай А. В. Участь адвоката у медіації : монографія. Київ : Правова єдність ; Алерта, 2017. 260 с.

20. Блащук О. Є. Про ідентифікований доступ адвокатів до єдиного реєстру досудових розслідувань в контексті розширення професійних прав. URL: <https://barristers.org.ua/news/advokat-ao-barristers-blashhuk-olga-pro-identyfikovanyj-dostup-advokativ-do-yedynogo-reyestru-dosudovyh-rozsliduvan-v-konteksti-rozshyrennya-profesijnyh-prav/>.

21. Боржецька Н. Л. Форми закінчення досудового розслідування: правові, теоретичні та прикладні проблеми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Острого, 2016. 252 с.

22. Борзих Н. В. Діяльність захисника щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2010. 212 с.

23. Борзих Н. В. Діяльність захисника щодо забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

24. Бронз Й. Л. Зміни й доповнення, що пропонується використовувати під час обговорення проекту Кримінально-процесуального кодексу України. *Адвокат*. 2003. № 3. С. 9–10.

25. Бургер Б. М., Семенцов В. А. Процессуальное положение адвоката в уголовном судопроизводстве. *Уголовное право*. 2009. № 4. С. 10–11.

26. Бурлака О. В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 296 с.

27. Бущенко А. П. Проти катувань. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам і рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорстокому поводженню. *Права людини*. 2005. Спец. вип. № 38 (80). 240 с.

28. Вапнярчук В. В. Витребування та отримання, проведення інших процесуальних дій як способи збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3. Т. 3. С. 85–89. (Серія «Юридичні науки»).

29. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.

30. Вегера І. Проблемні питання участі адвоката при проведенні обшуку. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 143–147.

31. Веремко В. Розширення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності необхідне для забезпечення прав і свобод людини. URL: http://zib.com.ua/ua/print/127340-chlen_pravlinnya_aau_olena_kostyuchenko_rozshirennya__garant.html.

32. Виборнова Є. І. Реалізація права на захист на стадії досудового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 19 с.

33. Винокуров О. В. Актуальні проблеми захисту прав та законних інтересів підозрюваного при затриманні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 160–164.

34. Вирок є законним, оскільки органи досудового розслідування під час здійснення контрольної закупки діяли в основному у пасивний спосіб і не провокували до збуту наркотичного засобу (ВС/ККС, № 629/4448/17 22.08.19). URL: [https://protocol.ua/ua/vs_kks_virok_e_zakonnim_oskilki_organ_i_dosudovogo_rozsliduvannya_pid_chas_zdiysnennya_kontrolnoi_zakupki_diyali_v_osnovnomu_u_pasivniy_sposib_i_ne_provokovali_do_zbutu_narkotichnogo_zasobu_\(vs_kks_629_4448_17_22_08_19\)/](https://protocol.ua/ua/vs_kks_virok_e_zakonnim_oskilki_organ_i_dosudovogo_rozsliduvannya_pid_chas_zdiysnennya_kontrolnoi_zakupki_diyali_v_osnovnomu_u_pasivniy_sposib_i_ne_provokovali_do_zbutu_narkotichnogo_zasobu_(vs_kks_629_4448_17_22_08_19)/).

35. Витрук В. Н. Правовой статус личности в СССР. М. : Юрид. лит., 1985. 176 с.

36. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 40 с.

37. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.

38. Войнарович А. Б. Особливості проведення окремих процесуальних дій відносно адвоката у кримінальному провадженні як гарантії адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 126–130. (Серія «Право»).

39. Гаєвий В. Ф. Участь прокурора у судовому кримінальному провадженні про застосування примусових заходів медичного характеру : навч.-практ. посіб. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2013. 48 с.

40. Галаган А. И. Особенности расследования органами внутренних дел общественно опасных деяний лиц, признаваемых невменяемыми. Киев : Изд-во Киев. высш. шк. МВД СССР, 1986. С. 31–35.

41. Галаган В. І., Кулик М. Й., Моргун Н. С., Терещенко Ю. В. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України : навч. посіб. Київ, 2018. 113 с.

42. Галаган В. І., Дульський О. Л. Процесуальна діяльність захисника з дотримання прав та законних інтересів учасників проведення обшуку. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 155–163. DOI: 10.33244/2521-1196.14.2019.155-163.

43. Гловацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі : навч. посіб. Київ : Атіка, 2003. 352 с.

44. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.

45. Гловюк І. В. Типові недоліки клопотань про обшук. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксеологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 квіт. 2015 р.). Одеса, 2015. С. 117–118.

46. Гловюк І. В. Повноваження прокурора та керівника органу досудового розслідування (у контексті законопроектних пропозицій).

Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 т. / відп. ред. В. М. Дрьомін. Одеса, 2014. Т. 1. С. 661–663.

47. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні : наук.-практ. посіб. Київ : Прецедент, 2014. 42 с.

48. Гончаренко В. С. Гарантії професійної діяльності іноземних адвокатів в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 70–85.

49. Гончаренко В. С. Правовий статус іноземного адвоката в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2019. 256 с.

50. Гончаренко С. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини. *Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст* / за ред. О. Л. Жуковської. Київ : ВПОЛ, 2004. 960 с.

51. Горб Ю. В. Проблемні аспекти процесу збирання доказів стороною захисту на етапі досудового провадження. URL: [http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1657%3A041017-15&catid=195%3A5-102017&Itemid=241&lang=en](http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1657%3A04101715&catid=195%3A5102017&Itemid=241&lang=en).

52. Горский Г. Ф., Кокорев Л. Д., Элькинд П. С. Проблемы теории доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж : ВГУ, 1978. 296 с.

53. Гринюк В. О. Реалізація змагальності сторін щодо отримання доказів під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 23–30.

54. Грицак Х. М. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2019. 247 с.

55. Грошевий Ю. М. Кримінальний процес України : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Харків : Право. 2010. 607 с.

56. Грошевий Ю. М., Туманянц А. Р., Капліна О. В. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2013. 823 с.

57. Грубський А. В. Доказове значення висновків експерта, залученого захисником на договірних умовах. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6–7 груд. 2012 р.). Харків : Строков Д. В., 2013. С. 123–124.

58. Гуртієва Л. М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.). Одеса : Юрид. літ., 2013. С. 248–253.

59. Давиденко С. В. Проблеми здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 79–82. (Серія «Право»).

60. Давиденко С. В., Гуменюк І. С. Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні: проблеми та перспективи правового регулювання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 322–326.

61. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. М. : Рипол классик, 2006.

62. Дерев'янюк М. І. Гарантії прав і свобод під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

63. Довідна О. Особу не можна визнати винною, якщо прокурор не спростував її версії подій. URL: https://zib.com.ua/ua/142576-osobu_ne_mozhna_viznati_vinnoyu_yakscho_prokuror_ne_sprostuv.html.

64. Досудове розслідування кримінальних проступків : метод. рек. / [С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.

65. Дояр Є. В. Затримання особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 228 с.

66. Дроздов О. Аналіз правових позицій ЄСПЛ, які можуть бути використані у 2019 році для вдосконалення процесуального законодавства.

URL:

https://protocol.ua/ua/analiz_ppravovih_pozitsiy_espl_yaki_mogut_buti_vikoristani_u_2019_rotsi_dlya_vdoskonalennya_protsestialnogo_zakonodavstva/.

67. Дроздов О., Дроздова О., Шульгін С. URL: https://protocol.ua/ua/na_shcho_mae_zvertati_uvagu_slidchiy_suddya_rozglyadayuchi_skargi_na_povid_omlennya_pro_pidozru/.

68. Дубівка І. В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 233 с.

69. Дубчак Л. С. Соціальне призначення адвокатури в Україні та її функції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. 2009. Вип. 7. С. 122–128. (Серія 18 «Економіка і право»).

70. Дудко О. В. Помилки адвоката під час проведення допиту на досудовому розслідуванні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 173–178.

71. Дуфенюк О. М., Марко С. І. Збирання речових доказів на стадії досудового розслідування: проблеми теорії та практики. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 238–241.

72. Жупанова О. О. Проблемні питання процесуальної регламентації дій слідчого судді при розгляді клопотань слідчого, прокурора щодо дозволу на проведення обшуку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84). С. 93–102.

73. Заборовський В. В. Деякі практичні проблеми реалізації гарантій адвокатської діяльності в контексті проведення обшуку відносно адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 50. Т. 2. С. 152–156. (Серія «Право»).

74. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 900 с.

75. Завада С. В. Відсторонення від посади як захід кримінально-процесуального примусу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.

76. Зейкан Я.П. Право на захист в кримінальному процесі : практ. посіб. Київ : Юрид. практ., 2004. 288 с.

77. Зразки адвокатських запитів. *Моє право інформ*. URL: <http://мое-право.com.ua/zrazki-advokatskih-zapitiv/>.

78. Зубач І. М. Функція захисту у сучасному кримінальному провадженні України. URL: <http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/zubach.pdf>.

79. Зуєв В. В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : монографія. Харків : Оберіг, 2017. 204 с.

80. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 № 3/1/2/5/2/2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>.

81. Калганова О. А. Процесуально-правові засади участі іноземних громадян у кримінальному судочинстві України : монографія. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2009. 154 с.

82. Капліна О. В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.). Одеса : Юрид. літ., 2013. С. 223–229.

83. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. *Право України*. 2017. № 12. С. 74–81.

84. Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства : наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 черв. 1999 р. № 43/5/22/103/512/326/73. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0446-99>.

85. Ківалов С. В. Важливий етап реформи кримінальної юстиції: про нове кримінально-процесуальне законодавство України. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса : Юрид. літ., 2001. Вип. 58 С. 7–17.

86. Кірюшин А. А. ВС/ККС: Відкриття матеріалів кримінального провадження стороною захисту проводиться ВИКЛЮЧНО за запитом прокурора, а усні показання свідка захисту можуть і не відкриватись (ВС/ККС у справі № 691/1358/15-к від 20 берез. 2020 р.). URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_vidkrittya_1/.

87. Климчук М. П., Саковський А. А., Пати́к А. А. Впізнання за голосом та мовою під час досудового розслідування : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 67 с.

88. Климчук М. П., Бігунець І. М. Гарантії прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій

89. Ключков В. Допит підозрюваного як інструмент сторони захисту. URL: <https://radako.com.ua/news/dopit-pidozryuvanogo-yak-instrument-storoni-zahistu>.

90. Коваленко В. В., Удалова Л. Д., Письменний Д. П. Кримінальний процес : підручник. Київ : ЦУЛ, 2013. 544 с.

91. Ковальчук С. О. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Івано-Франківськ, 2007. 226 с.

92. Ковальчук С. О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 190–195.

93. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

94. Колесник Г., Светличний І. Чи варто оскаржувати повідомлення про підозру та як це робити? Судова практика. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/5388-chi-var-to-oskarzhuvati-povidomlennya-pro-pidozru-ta-yak-ce-robiti-sudova-praktika.html>.

95. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

96. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р. Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 29 берез. 1997 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 463–499.

97. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-в>.

98. Корнуков В. М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1978. 137 с.
99. Корчева Т. В. Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 208 с.
100. Костюков А. Н. Должностное лицо: административно-правовой статус. *Известия вузов. Правоведение*. 1987. № 2. С. 13–19.
101. Костюченко О. Ю. Окремі питання вдосконалення змагальної процедури доказування під час досудового розслідування кримінального правопорушення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 37–43.
102. Котюк В. О. Теорія права : курс лекцій. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.
103. Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Львів, 2016. 20 с.
104. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учб. літ., 2013. 544 с.
105. Кримінальний процес : підручник / уклад.: Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
106. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / уклад.: О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Будроль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
107. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. С. В. Ківалова, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченка. Харків : Одісей, 2013. 1104 с.
108. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

109. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

110. Крицька І. О. Речові докази у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 248 с.

111. Крюков В. Ф. Уголовное преследование в досудебном производстве: уголовно-процессуальные и надзорные аспекты деятельности прокурора. М. : Норма, 2010. 480 с.

112. Кузіна І. Закон «Маски-шоу стоп!» – діліть на десять. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011156.

113. Кузубова Т. О. Правові засади інституту тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2019. 270 с.

114. Кузубова Т. О. Процесуальні аспекти тимчасового доступу до речей і документів, пов'язані з неповноліттям осіб. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 124.

115. Кузубова Т. О. Тимчасовий доступ до речей і документів у системі процесуальних дій, регламентованих КПК України. *Право.ua*. 2018. № 2. С. 110–116.

116. Куліш А. М., Мулявка Д. Г., Рєзнік О. М. Діяльність податкової міліції: правові та організаційні засади : монографія. Суми : СумДУ, 2015. 86 с.

117. Кун Д. Е. Особенности обеспечения прав участников следственных действий. *Общество: политика, экономика, право*. 2017. № 4. С. 101–103. DOI: <https://doi.org/10.24158/pep.2017.6.19>.

118. Кухарук Ю. О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України : монографія. Київ : Центр учб. літ., 2013. 148 с.

119. Куц Я. О. Особливості участі захисника у проведенні процесуальних дій на стадії досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 3. С. 170–176.

120. Кучевський П. В. Діяльність адвоката у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 21 с.

121. Кучинська О. П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 37 с.

122. Лазарєв А. П. Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 231 с.

123. Лань О. Ю. Захисник як суб'єкт доказування у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 226 с.

124. Ларин А. М. Презумпция невиновности. М. : Наука, 1982. 152 с.

125. Ларин А. М. Истребование и представление предметов и документов в стадии расследования. *Актуальные проблемы совершения производства следственных действий* : сб. науч. тр. Ташкент : ИиРИО Ташк. ВШ МИД СССР, 1982. С. 62–68.

126. Лейбо Ю. И., Толстопятенко Г. П., Экштайн К. А. Научно-практический комментарий к главе 2 Конституции РФ «Права и свободы человека и гражданина». М., 2000. 447 с.

127. Леонов А. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень. URL: https://zib.com.ua/ua/136530-osoblivosti_provedennya_nsr_d_v_kriminalnomu_provadzhenni.html.

128. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 511-550/0/4-13 від 4 квіт. 2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування

та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13#Text>.

129. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квіт. 2013 р. № 511-550/0/4-13. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00108.html.

130. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.

131. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. Київ : Юрид. світ, 2016. 416 с.

132. Лук'янець О. О. Подання доказів після завершення досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 1 (35). С. 79–81.

133. Лукашкіна Т. В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. URL: http://pap.in.ua/2_2017/53.pdf.

134. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. С. 213–214.

135. Макашов А. В. Організаційно-тактичні заходи проведення обшуку при розслідуванні фальшивомонетництва. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 227–231.

136. Маланчук П. М., Зіновець А. В. Роль захисника в кримінальному провадженні. *Правові горизонти. Legal horizons*. 2017. С. 112–117.

137. Малахова О. В. Витребування та отримання речей та документів як спосіб збирання доказів стороною захисту. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 4. С. 168–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2015_4_22.

138. Малахова О. В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : монографія. Одеса, 2015. 20 с.

139. Маленко О. В. Проблемні питання участі захисника у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного або обвинуваченого. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. № 1 (35). С. 84–87.

140. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Вапнярчук Н. М., 2007. 208 с.

141. Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2014. 207 с.

142. Маслюк О. В. Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 217 с.

143. Меліхова Ю. О. Деякі аспекти реформування системи захисту правових гарантій адвокатури. *Приватне та публічне право*. 2018. № 1. С. 127–132.

144. Мельниченко А. В. Забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 294 с.

145. Милова И. Е. Участие адвоката-защитника в собирании доказательств на предварительном следствии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Самара, 1998. 17 с.

146. Мироненко О. В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 70–76.

147. Мирошниченко Т. М. Щодо питання реалізації нормативного змісту засади забезпечення обвинуваченому права на захист у ході збирання доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 132–137. (Серія «Право»).

148. Михайленко А. Р. Расследование преступлений. Законность и обеспечение прав граждан. Киев : Юрінком Інтер, 1999. 448 с.

149. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні : навч. посіб. / [Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний, О. Є. Омельченко та ін.]. Київ, 2015. 211 с.

150. МКЮ оприлюднила звіт щодо безпеки та незалежності українських адвокатів. URL: https://zib.com.ua/ua/142616-mkyu_oprilyudnila_zvit_schodo_bezpeki_ta_nezalezhnosti_ukrai.html.

151. Моторигіна М. Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 272 с.

152. Мудряк Т., Потомська Н. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211–216.

153. Мурзановська А. В. Кримінально-процесуальна відповідальність за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 248 с.

154. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 26 груд. 2012 р. № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-13#Text>.

155. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 178 с.

156. Настільна книга адвоката. Участь захисника, адвоката в кримінальному провадженні. Коментар, законодавство, судова практика : практ. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2017. 600 с.

157. Нерівність у рівних правах. URL: https://zib.com.ua/ua/138552-realni_mozhливosti_advokata_zbirati_dokazi_nevipravdano_obme.html.

158. Несінов О. М. Порухення процедури оцінки доказів. Прогалини в практиці застосування кримінального процесу. URL: https://protocol.ua/ua/advokat_nesinov_porushennya_protседuri_otsinki_dokaziv_progolini_v_praktitsi_zastosuvannya_kriminalnogo_protsesu/.

159. Нечваль А. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами під час проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 11. С. 333–339. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.57>.
160. Нікішов Г. Арешт майна, вилученого під час обшуку. URL: https://protocol.ua/ua/aresht_mayna_viluchеного_pid_chas_obshuku/.
161. Новак Р. В. Поняття і значення особливих порядків кримінального провадження. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4 (67). С. 75–84.
162. Обрізан Н. М. Захисник як суб'єкт доказування в кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 235 с.
163. Овчаров Д. Маски-шоу стоп 3: завершение трилогии или продолжение следует? URL: https://protocol.ua/ru/maski_shou_stop_3_zavershenie_trilogii_ili_prodolgenie_sleduet/.
164. Одинцова І. М. Право на захист на досудовому розслідуванні за новим КПК України. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 179–183. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/5_2012/37.pdf.
165. Ожегов С. Словарь русского языка. 19-е изд. М. : Рус. яз., 1987. 750 с.
166. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. М. : Рус. яз., 1984. 797 с.
167. Оксюта Т. Г. Процесульний статус запасного судді у судовому провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2018. 219 с.
168. Оновлена експертиза в кримінальному процесі: перші результати. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/.../133164-onovlena_ekspertiza_v_krimin.
169. Оскарження повідомлення про підозру: адвокати підготували поради. URL: https://zib.com.ua/ua/142088-uspishne_oskarzhennya_povidomlennya_pro_pidozru_advokati_pro.html.

170. Основні положення про роль адвокатів (Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835.

171. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / [В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич]. Київ : НАВСУ, 2004. 148 с.

172. Панчук О. В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. 09. Київ, 2013. 218 с.

173. Півненко Л. В. Участь захисника у кримінальному судочинстві за новим КПК України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2013. Вип. 20. С. 92–97. (Серія «Право»).

174. Під час огляду особи відбирати зразки для експертизи неприпустимо – ВС. URL: https://zib.com.ua/ua/142641-pid_chas_oglyadu_osobi_vidbirati_zrazki_dlya_ekspertizi_nepr.html.

175. Побережник А. О. Гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2017. 272 с.

176. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання державотворення в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С. 480–485.

177. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–277.

178. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.

179. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики : монографія. Харків : Право, 2018. 680 с.

180. Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43.

181. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–70.

182. Погорецький М. М. Кримінальні процесуальні гарантії адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 238 с.

183. Положення про Комітет захисту прав адвокатів та гарантії адвокатської діяльності : затв. рішенням Ради адвокатів України від 27 лип. 2013 р. № 182. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2013.07.27-vpolozhennja-182-pro-komitet-zahistu-prav-advokativ-ta-garantij%20advokats'koidijal'nosti.pdf>.

184. Попелюшко В. О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі : монографія. Київ : Прецедент, 2005. 232 с.

185. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Острогоз : Нац. ун-т «Острозька академія», 2009. 634 с.

186. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», підготовленого Робочою групою з реформування законодавства про адвокатуру та безоплатну правову допомогу при Раді з питань судової реформи. URL: <http://jrc.org.ua/upload/steps/bdc5610fac7309ca8aab48f0c1a531de.pdf>.

187. Порядок дій з питань забезпечення гарантії адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів : затв. рішенням Ради адвокатів України від 27 лип. 2013 р. № 183. URL: <http://kmrada->

unba.org/wpcontent/uploads/2015/10/2013.07.27-poryadok-dij-z-zabespechennya-garantij-183.pdf.

188. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 трав. 2018 р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>.

189. Посвистак О. Здійснення повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 280–285.

190. Постанова Верховного Суду ККС № 740/5066/15-к від 7 черв. 2018 р. Справа № 127/3712/17. Провадження № 51-4365 км 18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/4229883>.

191. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 21 січ. 2020 р. Справа № 754/17019/17. Провадження № 51-2568км19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87365803>.

192. Постанова Верховного Суду у справі № 206/5483/18 від 12 берез. 2020 р. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88187837&red=1000039e9ff32c1aba790117390366136aea4a&d=5>.

193. Постанова Верховного Суду у справі № 158/3106/18 від 4 груд. 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86261840>.

194. Постанова Верховного Суду України від 23 січ. 2020 р. Справа № 607/5005/17 у кримінальному провадженні, внесеному до ЄРДР за № 12016210000000135. URL: https://protocol.ua/ru/vs_kks_vidmova_vid/.

195. Постанова Верховного Суду України від 24 листоп. 2016 р. Справа № 5-328кк16. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS161143.html.

196. Постанова від 17 верес. 2019 р. у справі № 243/2194/18. Касаційний кримінальний суд Верховного Суду. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84449791>.

197. Постанова від 21 січ. 2020 р. у справі № 381/2316/17. Касаційний кримінальний суд Верховного Суду. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87179214>.

198. Постанова ВССУ від 12 трав. 2016 р. у справі № 553/1018/15-к. URL: https://protocol.ua/ua/vssu_operativna_zakupka_narkotichnih_zasobiv_moge_provoditis_lishe_u_razi_vnesennya_vidomostey_pro_zlochyn_do_erdr/.

199. Постанова Касаційного кримінального суду від 26 берез. 2020 р. у справі № 127/31729/13-к. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88546341&red=100003ff3cdf757cd9f360e5feb9c9a7d77138&d=5>.

200. Правдін І. У захисті прав адвокатів головне – це швидкість реакції на порушення. URL: https://zib.com.ua/ua/142428-u_zahisti_prav_advokativ_golovne_-_ce_shvidkist_reakcii_na_p.html.

201. Прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих дій : навч. посіб. / [В. П. Горбачов, Л. І. Шаповалова, А. О. Шульга та ін.] ; за ред. В. П. Горбачова. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2012. 364 с.

202. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.

203. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12/conv>.

204. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ ; лист від 18 лип. 2013 р. № 223-1134/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13>.

205. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р.

№ 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v0114900-12>.

206. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.

207. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 1 груд. 1994 р. № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

208. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування : постанова Верховного Суду України від 3 черв. 2005 р. № 7. URL: http://ulaf.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/MP_pzmmh3.pdf.

209. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування : від 12 січ. 2017 р. № 9-49/0/4-17. URL: https://zib.com.ua/ua/print/128125uzagalnennya_vssu_vid_12_sichnya_2017_roku_9-4904-17_pro_pra.html.

210. Про розсекречення матеріалів. URL: https://zib.com.ua/ua/142416-nerozsekrechennya_dozvolu_na_provedennya_nsr_d_sche_ne_e_pids.html.

211. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

212. Проект закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055 від 6 верес. 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64557.

213. Пронькина А. Н. Ошибки адвокатов-защитников в уголовном судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2006. 231 с.

214. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.

215. Рагулин А. В. Противоречия между законодательством об адвокатуре и уголовно-процессуальным законодательством России в части регламентации профессиональных прав адвоката-защитника и их преодоление. *Евразийская адвокатура*. 2014. Вып. 2 (9). С. 31–47.

216. Рішення ВС/ККС у справі № 748/3070/15-к від 12 квіт. 2018 р. URL: https://protocol.ua/ru/postanovi_pro_provedennya_nsr_d_iz_grifom_obmegennya_mayut_buti_vidkriti_zahistu_ta_dolucheni_do_materialiv_spravi/.

217. Рішення Касаційного кримінального суду № 544/12215/15-к від 25 лип. 2018 р. URL: https://protocol.ua/ru/kks_rozsekrechennya_materialiv/

218. Рішення ЄСПЛ у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовт. 1994 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/12279245>.

219. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук, Йонкало проти України» від 21 квіт. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text.

220. Рішення ЄСПЛ у справі «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серп. 1990 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v0325988-05>.

221. Рогатюк І. В. Слідчий у кримінальному процесі України. Київ: Атіка, 2011. 160 с.

222. Россинская Е. Р. Ошибки судебной экспертизы: классификация, выявление, предупреждение. *Союз криминалистов и криминологов*. 2014. № 2. С. 132–143. DOI: 10.7256/2310-8681.2014.1.12831.

223. Рязановский В. А. Единство процесса : учеб. пособие. М. : Городец, 2005. 80 с.

224. Савенко М. Ухвали слідчого судді як предмет апеляційного оскарження на стадії досудового розслідування: окремі проблеми. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 1. Vol. 4. P. 139–144.

225. Савицька С. Деякі кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката. *Закон и жизнь*. 2013. № 3. С. 58.

226. Савицька С. Л. Кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 199 с.

227. Светлічний І. Участь захисника у слідчих діях. Як не залишитись спостерігачем? URL: https://zib.com.ua/ua/141924-uchast_zahisnika_u_slidchih_diyah_yak_ne_zalishitis_sposter.html.

228. Светлічний І. Що потрібно адвокату для успішного збирання доказів захисту? Як виявити процесуальні помилки? Як діяти адвокату визнання даних НСПД недопустимими? URL: <https://protocol.ua/ua>.

229. Свириденко С. В. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо осіб, які користуються недоторканістю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 222 с.

230. Святоцька В. О. Наближення стандартів організації та діяльності адвокатури України до загальноєвропейських. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали Міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.). Харків : Право, 2015. С. 96–97.

231. Сергєєва Д. Б. Удосконалення процесуальної форми отримання доказів як один із чинників боротьби зі злочинністю. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 702–705.

232. Сергиенко Л. А. Правовая регламентация управленческого труда. М. : Наука, 1984. 141 с.

233. Сивак В. М. Правовий статус голови суду в умовах реформування системи судоустрою в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Львів, 2018. 219 с.

234. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

235. Скрябин А. Н. Этапы действий защитника при решении вопроса об избрании меры пресечения подозреваемому (обвиняемому) в уголовном производстве Украины. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/etapy-deystviy->

zaschitnika-pri-reshenii-voprosa-ob-izbranii-mery-presecheniya-podozrevaemому-obvinyaemому-v-ugolovnom-proizvodstve.

236. Скрябін О. М. Захисник у кримінальному процесі: нормативно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2017. 455 с.

237. Скрябін О. М. Участь адвоката при вирішенні питання про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Держава та регіони*. 2014. № 2 (44). С. 143–148. (Серія «Право»).

238. Слідчим перекриють лазівку для утримання вилученого майна всупереч КПК – проект. URL: https://zib.com.ua/ua/142715-slidchim_perekriyut_lazivku_dlya_utrimannya_viluchеного_mayn.html.

239. Слінько С. В. Межі участі захисника у кримінальному процесі. *Форум права*. 2017. № 3. С. 210–214. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_3_37.pdf.

240. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6. 832 с.

241. Смирнов Є. В. Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2016. 247 с.

242. Смирнов М. І. Використання у кримінальному провадженні доказів, одержаних від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.). Одеса : Юрид. літ., 2013. С. 482–488.

243. Смирнов М. С. Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги по кримінальних справах. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 2. С. 118–121.

244. Смірнов О. С., Тетерятник Г. К. Організаційно-правові питання фіксування обшуку технічними засобами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С.176–179. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-42>.

245. Смірнова І. Примусові заходи медичного характеру. Деякі аспекти, на які необхідно звернути увагу при здійсненні захисту неосудної особи. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/prymusovi-zahody-medychnogo-harakteru-deyaki-aspekty-na-yaki-neobhidno-zvernuty-uvagu-pry-zdijsnenni-zahystu-neosudnoyi-osoby/>.

246. Соловійов В. О. Деякі проблеми право реалізації під час збирання захисником матеріалів на підставі ухвали слідчого судді. *Правові горизонти*. 2019. С. 96–100. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i15.p:96>.

247. Сопронюк О. Грошове стягнення як кримінально-процесуальна санкція за неприбуття за викликом на досудовому розслідуванні. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 63. С. 205–215. (Серія «Юридична»).

248. Старенький О. С. Витребування документів як засіб отримання доказів захисником у кримінальному провадженні: проблеми визначення процесуальної форми. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 58–69.

249. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії використання захисником засобів отримання доказів у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 185–193.

250. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 20 с.

251. Стецовский Ю. И. Уголовно-процессуальная деятельность защитника. М. : Юрид. лит., 1982. 174 с.

252. Стоянов М. М., Чіпера О. В. Деякі аспекти участі адвоката в доказуванні у кримінальному провадженні за новим КПК України. *Митна справа*. 2013. № 2. Ч. 2. Кн. 2. С. 160–167.

253. Строгович М. С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности. М. : Наука, 1984. 142 с.

254. Стуканов А. Уголовные дела о лжесвидетельстве. *Законность*. 1996. С. 34–36.

255. Сухомлин Ю. В. Подання та розгляд клопотань про проведення обшуку на стадії досудового розслідування. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. Київ, 2017. Ч. 1. С. 141–143.

256. Сухомлин Ю. В. Подання, розгляд і вирішення клопотань учасників кримінального провадження на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.09. Київ, 2019. 256 с.

257. Татаров О. Національні особливості оголошення особи в міжнародний розшук. URL: https://zib.com.ua/ua/142393-nacionalni_osoblivosti_ogoloshennya_osobi_v_mizhnarodniy_roz.html.

258. Татаров О. Ю. Заходи забезпечення кримінального провадження: перший досвід застосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 113–122.

259. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 77–84.

260. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. 4-те вид., доповн. і переробл. Київ : А.С.К., 2003. 1120 с.

261. Тертишник В. Потрібно забезпечити реалізацію масштабної функції правничої допомоги, виконання якої покладається на адвокатуру. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/potribno-zabezpechiti-realizaciyu-masshtabnoyi-funkciyi-pravnichoyi-dopomogi-vikonannya-yakoyi-pokla.html>.

262. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2009. 314 с.

263. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. Київ : А.С.К., 2007. 1120 с.

264. Тертышник В. М., Слинко С. В. Теория доказательств. Харьков : Арсис, 1998. 256 с.

265. Тимошенко А. Процедура оголошення особи в міжнародний розшук: етапи та інсайди. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/procedura-ogoloshennya-osobi-v-mizhnarodniy-rozshuk-etapi-ta-insaydi.html>.

266. Тихомиров О. Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы : монография. Киев : Знання, 2005. 334 с.

267. Голокольніков С. В. Вдосконалення процесуальної форми витребування предметів і документів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (23). С. 122–127.

268. Топчій В. В. Зупинення досудового розслідування у зв'язку з виконанням процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2014 р.)*. Київ, 2014. С. 383–386.

269. Трекке А. С. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 224 с.

270. Трофименко В. М. Особливості участі захисника в доказуванні в кримінальному провадженні: деякі теоретико-прикладні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33 (2). С. 165–168. (Серія «Право»).

271. Трофименко В. М. Особливості участі захисника в доказуванні в кримінальному провадженні: деякі теоретико-прикладні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 165–168. (Серія «Право»).

272. У законодавстві відсутні гарантії статусу адвоката – голова НААУ.
URL: https://zib.com.ua/ua/140228-u_zakonodavstvi_vidsutni_garantii_statusu_advokata__golova_n.html.

273. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України : підручник. Київ : Паливода А. В., 2007. 352 с.

274. Узагальнення судової практики оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування у порядку Кримінального процесуального кодексу України. Загальні суди. Узагальнення судової практики від 1 черв. 2013 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/n0003705-13>.

275. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний вісник України*. 2017. № 11. С. 1–15.

276. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (витяг) від 7 лют. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

277. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 27 берез. 2018 р. у справі № 757/1696/18-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73188812>

278. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 26 квіт. 2017 р. у провадженні № 11-кп/785/332/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67673451>.

279. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 3 серп. 2017 р. у провадженні № 11-кп/785/467/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33165100>.

280. Ухвала Верховного Суду від 27 лют. 2020 р. у справі № 716/1511/16-к. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87985280>.

281. Ухвала від 4 груд. 2018 р. у справі № 676/3183/15-к Касаційний кримінальний суд Верховного Суду. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78297787>.

282. Ухвала від 27 серп. 2019 р. у справі № 461/3138/17 Касаційний кримінальний суд Верховного Суду. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/52186613>.

283. Ухвала Донецького апеляційного суду у справі № 263/11808/18 від 15 берез. 2019 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/54585144>.

284. Ухвала Дружківського міського суду Донецької області. Справа № 229/3378/17. Провадження 1-кс/229/620/2017. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/18374563>.

285. Ухвала Закарпатського апеляційного суду від 26 черв. 2019 р. Справа № 299/2562/18. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44165127>.

286. Ухвала Здолбунівського районного суду Рівненської області від 19 лип. 2019 р. у справі № 562/1193/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/54165939>

287. Ухвала Київського апеляційного суду від 19 груд. 2018 р. у справі № 757/38367/18-к (11-сс/824/1954/2018). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67673451>.

288. Ухвала Полтавського апеляційного суду від 2 жовт. 2019 р. Справа № 552/5635/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43555450>.

289. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва у справі № 759/4471/19 від 14 берез. 2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89600453>.

290. Ухвала слідчого судді Бахмацького районного суду Чернігівської області від 18 квіт. 2020 р. № 88784776. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10073422>.

291. Ухвала слідчого судді Криворізького районного суду у Дніпропетровській області від 12 лип. 2017 р. Справа № 177/1226/17.

Провадження № 1-кц/177/244/17. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54565128>.

292. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 8 лют. 2018 р. № 1-КЦ/759/293/18 УН. № 759/1122/18. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33400231>.

293. Ухвала слідчого судді Шевченківського районного суду в м. Києві від 6 берез. 2019 р. у справі № 761/8619/19. URL:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22473037>.

294. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 20 с.

295. Фаринник В. И. Особенности применения мер обеспечения уголовного производства в уголовном судопроизводстве Украины. *Право и Политика*. 2014. № 2/1. С. 43–47.

296. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133–142.

297. Фаринник В. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України. Харків : Фактор, 2013. 96 с.

298. Фаринник В. І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 565 с.

299. Хмелевська Н. В. Теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2013. 19 с.

300. Хмелевська Н. В. Стратегія забезпечення правової допомоги адвокатом в кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 2 (33). С. 195–198.

301. Ходюш А. М. За порушення права на захист, слідчий експеримент, у справі про ДТП, визнали недопустимим доказом (Петриківський районний суд Дніпропетровської області, ухвала від 30 травня 2016 року). URL: [https://protocol.ua/ua/sud_zh_porushennya_prava_na_zahist_slidchiy_eksperiment_u_spravi_pro_dtp_viznali_nedopustimim_dokazom_\(petrikivskiy_rayonniy_sud_dnipropetrovskoi_oblasti_uhvala_vid_30_travnja_2016_roku\)/](https://protocol.ua/ua/sud_zh_porushennya_prava_na_zahist_slidchiy_eksperiment_u_spravi_pro_dtp_viznali_nedopustimim_dokazom_(petrikivskiy_rayonniy_sud_dnipropetrovskoi_oblasti_uhvala_vid_30_travnja_2016_roku)/).

302. Цветков С. И. Тактика. Методика и стратегия профессиональной защиты : сб. науч. тр. Екатеринбург, 2002. С. 116–128.

303. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

304. Цыпкин А. Л. Право на защиту в советском уголовном процессе : монография. Саратов, 1959. 335 с.

305. Чайка Р. А. Участь захисника на досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2008. 19 с.

306. Черненко А. П., Шиян А. Г. Роль захисника-адвоката у доказуванні під час кримінального провадження. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 303–306.

307. Чернобаев С. І. Повноваження слідчого у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т. 3. С. 138–141.

308. Іваницький С. О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні : принципи та система : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.

309. Четвертак К. Способи та порядок вручення повідомлення про підозру. *Процесуальні порушення*. URL: <https://blog.liga.net/user/kchetvertak/article/36422>.

310. Чи є сенс оскаржувати повідомлення про підозру? Позиція адвоката. URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/218/869_chi--sens-oskarzhuvati-povdomlennya-pro-pdozru-pozitsya-advokata.

311. Чорнобук В. І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2007. 224 с.

312. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

313. Черноус Ю. М. Спільні слідчі групи: правові та організаційні засади. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 4. С. 94–100.

314. Шевчишен А. В. Особливості здійснення доказування за допомогою інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 5. С. 88–96.

315. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. М. : Норма, 2008. 240 с.

316. Шило О. Г. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження з метою збирання доказів. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6–7 груд. 2012 р.). Київ: Строков Д. В., 2013. С. 356–358.

317. Шкелебей В. А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 110–114.

318. Шнягін О. Г. Реалізація функцій захисту в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 22 с.

319. Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 255 с.

320. Элькинд П. С. Право обвиняемого на защиту в советском уголовном процессе (общие вопросы). *Вопросы защиты по уголовным делам* : сб. ст. Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1967. С. 7–44.

321. Яворський Б. І. Сприяння захисту як необхідна умова забезпечення функціонування засади змагальності у кримінальному судочинстві : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.

322. Яновська О. Як забезпечити принцип змагальності при обранні запобіжних заходів. URL: https://zib.com.ua/ua/142327-yak_zabezpechiti_princip_zmagalnosti_pri_obranni_zapobizhnih.html.

323. Яновська О. Г. Адвокатура України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 368 с.

324. Яновська О. Г. Протестна діяльність адвоката в кримінальному провадженні. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 124–130.

325. Яновська О. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 12–17.

326. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Golovan v. Ukraine» on July 05, 2012 (Application № 41716/06). URL: http://www.golovan.com.ua/fileadmin/Blog/CASE_OF_GOLOVAN_v_UKRAIN E.pdf.

327. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Niemiets v. Germany» on December 16, 1992 (Application № 13710/88). URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.html>.

328. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Roemen and Schmit v. Luxembourg» on February 25, 2003 (Application № 51772/99). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60958>.

ДОДАТКИ

Додаток А

РЕЗУЛЬТАТИ

статистичної обробки анкет для опитування адвокатів, слідчих суддів, слідчих і прокурорів з метою з'ясування повноважень захисника в досудовому розслідуванні

Анкету розроблено в межах написання *Бігунець Іриною Миколаївною* дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Повноваження захисника в досудовому розслідуванні» та призначено для одержання від практикуючих юристів відповідей на проблемні питання, відображені в анкеті.

Під час проведення дисертаційного дослідження за анкетною було опитано 189 осіб (63 адвокати, 36 слідчих суддів, 51 слідчий, 39 прокурорів) з метою з'ясування повноважень захисника в досудовому розслідуванні та його місця в кримінальному провадженні України.

№	Питання	Адвокат	Суддя (слідчий суддя)	Слідчий	Прокурор
1.	Професійна належність	34 %	19 %	27 %	20 %
2.	Стаж роботи, службової діяльності				
а)	до 5 років	26 %	29 %	31 %	34 %
б)	від 5 до 10 років	39 %	53 %	40 %	42 %
в)	понад 10 років	45 %	18 %	29 %	24 %
3.	Висловіть свою позицію щодо законодавчого закріплення загального права адвокатів на ідентифікований доступ до ЄРДР:				
а)	доцільно	96 %	88 %	52 %	72 %
б)	недоцільно	3 %	11 %	48 %	27 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	1 %	1 %	0 %	1 %
4.	Чи достатнім є обсяг гарантій адвокатської діяльності в Україні:				
а)	так	51 %	28 %	30 %	49 %
б)	обсяг гарантій адвокатської діяльності слід розширити	18 %	20 %	17 %	21 %
в)	Ваш варіант	32 %	54 %	51 %	31 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
5.	Чи доцільним є наділення свідка правом звернення з відповідним клопотанням до слідчого, прокурора з метою спростувати чи підтвердити певні значущі для розслідування обставини?				
а)	так	83 %	54 %	48 %	51 %
б)	ні	17 %	46 %	52 %	49 %

в)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
6.	Як Ви вважаєте, чи стало б додатковою гарантією прав і законних інтересів учасників кримінального провадження визначення в ст. 236 КПК України обов'язку слідчого, прокурора здійснювати безперервний технічний запис проведення обшуку?				
а)	так	99 %	91 %	75 %	89 %
б)	ні	1 %	9 %	25 %	11 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
7.	Висловіть свою позицію щодо володіння слідчим суддею винятковою компетенцією з призначення експертизи на стадії досудового розслідування:				
а)	погоджуюсь	22 %	76 %	49 %	60 %
б)	не погоджуюсь	78 %	24 %	49 %	38 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	2 %	2 %
8.	Як Ви вважаєте, чи стане додатковою гарантією приватного й сімейного життя відображення у ст. 239 КПК права близьких і родичів покійного, їхнього представника бути присутніми під час ексгумації за рішенням слідчого, прокурора?				
а)	так	93 %	89 %	71 %	75 %
б)	ні	7 %	11 %	29 %	25 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
9.	Чи потрібно визначити законодавчо сторону захисту до осіб, які є учасниками міжнародного співробітництва?				
а)	так	89 %	85 %	46 %	58 %
б)	ні	10 %	14 %	52 %	42 %
в)	складно відповісти	1 %	1 %	2 %	0 %
г)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
10.	Чи варто визначити в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» право адвоката на звернення із запитом до міжнародних органів та установ на збирання доказів?				
а)	так	88 %	78 %	43 %	57 %
б)	ні	12 %	22 %	57 %	43 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
11.	Висловіть свою позицію стосовно доцільності внесення доповнень до ч. 2 ст. 52 КПК України щодо обов'язкового залучення захисника до участі в дистанційному досудовому розслідуванні:				

а)	так, доцільно	86 %	60 %	50 %	52 %
б)	ні	13 %	40 %	48 %	47 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	1 %	0 %	2 %	1 %
12.	Висловіть свою думку щодо визначення в КПК України процедури здійснення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України (посольства, консульства тощо):				
а)	таку процедуру слід передбачити в окремій статті	74 %	65 %	82 %	80 %
б)	чинний КПК належно регламентує цю процедуру	26 %	34 %	17 %	19 %
в)	Ваш варіант	0 %	1 %	1 %	1 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
13.	Висловіть свою позицію щодо надання сторонам кримінального провадження права на оскарження ухвали слідчого судді за результатами перевірки обґрунтованості затримання:				
а)	доцільно передбачити таке право	92 %	51 %	71 %	73 %
б)	недоцільно	6 %	48 %	28 %	27 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	1 %	0 %
г)	складно відповісти	2 %	1 %	0 %	0 %
14.	Висловіть свою позицію стосовно доповнення КПК нормою, яка визначала б підстави для відмови в задоволенні клопотання про закриття провадження з підстав, передбачених ч. 10 ст. 284 КПК України:				
а)	КПК України слід доповнити відповідним положенням	94 %	78 %	95 %	96 %
б)	це недоцільно	1 %	20 %	5 %	4 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	5 %	2 %	0 %	0 %
15.	Висловіть Вашу позицію щодо можливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб – учасникам кримінального провадження, визначених у ст. 480 КПК України, слідчим, який діє на підставі доручення прокурора вищого рівня в порядку ст. 36, 40 КПК України:				
а)	такі дії уповноважених осіб є неправомірними	48 %	28 %	34 %	66 %
б)	здійснення цієї процесуальної дії в такий спосіб слід	52 %	72 %	66 %	64 %

	визначити в КПК України				
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	0 %	0 %	0 %	0 %
16.	Висловіть свою позицію щодо визначення в КПК України осіб, які мають право розглядати клопотання про подовження строків тримання під вартою судді Конституційного Суду:				
а)	таке положення слід визначити в КПК	89 %	81 %	86 %	87 %
б)	чинний КПК містить положення, які регламентують це питання	10 %	19 %	13 %	13 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	1 %	0 %	1 %	0 %
17.	Висловіть свою позицію щодо змісту положень КПК, які визначали б службову особу, яка має право починати досудове розслідування в разі вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва чи консульської установи України за кордоном:				
а)	слід внести відповідні зміни до КПК	88 %	80 %	69 %	80 %
б)	внесення змін до КПК недоцільне	11 %	18 %	25 %	20 %
в)	Ваш варіант	0 %	2 %	0 %	2 %
г)	складно відповісти	1 %	0 %	0 %	0 %
18.	Висловіть свою позицію стосовно доцільності визначення в ст. 309 КПК України можливості оскарження ухвали слідчого судді під час досудового розслідування, застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмови в його застосуванні, а також рішення про продовження строку цього запобіжного заходу:				
а)	доцільно	94 %	74 %	64 %	68 %
б)	ні	5 %	26 %	35 %	32 %
в)	Ваш варіант	0 %	0 %	0 %	0 %
г)	складно відповісти	1 %	0 %	1 %	0 %

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проєкту Закону України «Про внесення змін до кримінального
процесуального кодексу України щодо розширення повноважень
захисника на досудовому розслідуванні»

Зміст положення (норми) чинного КПК України	Зміст відповідного положення (норми) проєкту КПК України
<p>Стаття 52. Обов'язкова участь захисника</p> <p>1. Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.</p> <p>2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:</p> <p>1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;</p> <p>2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;</p> <p>3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;</p> <p>4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;</p> <p>5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;</p> <p>6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію</p>	<p>Стаття 52. Обов'язкова участь захисника</p> <p>1. Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.</p> <p>2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:</p> <p>1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;</p> <p>2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;</p> <p>3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення цих вад;</p> <p>4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення цього факту;</p> <p>5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, – з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;</p> <p>6) щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи;</p> <p>7) щодо осіб, які беруть участь у дистанційному досудовому розслідуванні, – з</p>

<p>померлої особи;</p> <p>7) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;</p> <p>8) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди.</p>	<p><i>моменту прийняття відповідного рішення;</i></p> <p>8) щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення;</p> <p>9) у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди.</p>
<p>Стаття 66. Права та обов'язки свідка</p> <p>1. Свідок має право:</p> <p>1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;</p> <p>2) користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу;</p> <p>3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями статті 65 цього Кодексу не підлягають розголошенню;</p> <p>4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;</p> <p>5) користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;</p> <p>6) на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;</p> <p>7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;</p> <p>8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;</p>	<p>Стаття 66. Права та обов'язки свідка</p> <p>1. Свідок має право:</p> <p>1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;</p> <p>2) користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу;</p> <p>3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями статті 65 цього Кодексу не підлягають розголошенню;</p> <p>4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;</p> <p>5) користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;</p> <p>6) на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;</p> <p>7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;</p> <p>8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;</p> <p>9) заявляти відвід перекладачу;</p> <p>10) <i>клопотати про збирання слідчим, прокурором доказів у порядку, визначеному ч. 2</i></p>

<p>9) заявляти відвід перекладачу.</p> <p>2. Свідок зобов'язаний:</p> <p>1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;</p> <p>2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;</p> <p>3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.</p> <p>3. Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.</p>	<p><i>ст. 93 КПК України.</i></p> <p>2. Свідок зобов'язаний:</p> <p>1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;</p> <p>2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;</p> <p>3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.</p> <p>3. Особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії.</p>
	<p>Стаття 232-1. Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування</p> <p>1. <i>За наявності підстав, визначених пунктами 1–5 частини першої статті 232 КПК України, сторони кримінального провадження чи інші учасники кримінального провадження можуть заявити клопотання про проведення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України.</i></p> <p>2. <i>Рішення про проведення допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, приймає слідчий суддя з відповідним повідомленням Міністерства закордонних справ України та призначає дату допиту з наданням необхідного часу для організації відеоконференції. Дипломатична (консульська) установа України на території іншої країни, яка отримала судові рішення про проведення допиту в режимі відеоконференції, повинна забезпечити технічні умови для його</i></p>

	<p><i>проведення слідчим, прокурором.</i></p> <p><i>3. Допит підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, здійснюється згідно з правилами, передбаченими статтею 224 цього Кодексу.</i></p> <p><i>4. Захисник зобов'язаний вручити підозрюваному пам'ятку про його процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують особу, і перебувати поряд з підозрюваним до закінчення слідчої (розшукової) дії.</i></p> <p><i>5. Використання під час допиту підозрюваного за допомогою відеоконференції з приміщення, яке відповідно до міжнародно-правових договорів є територією України, технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом.</i></p>
<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити</p>	<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Незалежно від стадії цієї слідчої дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу.</p>

на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 цього Кодексу.

2. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважає, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку.

3. Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Слідчий, прокурор зобов'язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення.

4. У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

5. Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для

2. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважає, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку.

3. Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Слідчий, прокурор зобов'язаний допустити такого адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення.

4. У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

5. Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і

кримінального провадження.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.

6. Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у частині третій цієї статті.

7. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

8. Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

9. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності - повнолітньому членові її сім'ї

результати особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.

6. Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у частині третій цієї статті.

7. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

8. Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

9. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.

При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації.

10. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою *безперервного* аудіо- та відеозапису.

<p>або його представникові.</p> <p>При проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу вручається керівнику або представникові підприємства, установи або організації.</p> <p>10. Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису.</p>	
<p>Стаття 239. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією</p> <p>1. Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.</p> <p>2. Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з додержанням правил статті 238 цього Кодексу. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.</p> <p>3. Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень.</p> <p>4. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.</p> <p>5. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.</p> <p>6. Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол, у якому зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.</p>	<p>Стаття 239. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією</p> <p>1. Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.</p> <p>2. Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з додержанням правил статті 238 цього Кодексу. <i>За рішенням слідчого, прокурора під час ексгумації можуть бути присутніми близькі та родичі покійного, їхні представники.</i></p> <p>Після проведення ексгумації та необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.</p> <p>3. Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень.</p> <p>4. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.</p> <p>5. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.</p> <p>6. Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол, у якому зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і</p>

<p>Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи</p> <p>1. Сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо:</p> <p>1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;</p> <p>2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.</p> <p>2. У клопотанні зазначаються:</p> <p>1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;</p> <p>2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;</p> <p>3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p> <p>4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;</p> <p>5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.</p> <p>До клопотання також додаються:</p> <p>копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p> <p>копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.</p> <p>3. Клопотання розглядається не пізніше</p>	<p>схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.</p> <p>Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи</p> <p>1. Сторона захисту має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи у разі, якщо:</p> <p>1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або для вирішення залученим стороною обвинувачення експертом поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;</p> <p>2) сторона захисту не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.</p> <p>2. У клопотанні зазначаються:</p> <p>1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;</p> <p>2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;</p> <p>3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p> <p>4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;</p> <p>5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.</p> <p>До клопотання також додаються:</p> <p>копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;</p> <p>копії документів, що підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.</p> <p>3. Клопотання розглядається не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду</p>
---	---

п'яти днів із дня його надходження до суду слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли участь такої особи визнана слідчим суддею обов'язковою.

4. У разі встановлення слідчим суддею, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, слідчий суддя повертає таке клопотання особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

5. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

6. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав, визначених частиною першою цієї статті.

7. До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

8. При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про

слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду. Особа, яка подала клопотання, *сторони кримінального провадження, інші учасники кримінального провадження, інтересів яких стосується проведення експертизи, повідомляються про місце та час його розгляду, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли їх участь визнана слідчим суддею обов'язковою.*

4. У разі встановлення слідчим суддею, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, слідчий суддя повертає таке клопотання особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

5. Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

6. Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність підстав, визначених частиною першою цієї статті.

7. До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, яка звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

8. При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, яка звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до статті 245 цього Кодексу.

<p>залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до статті 245 цього Кодексу.</p> <p>9. Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він залучений.</p>	<p>9. Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він залучений.</p>
<p>Стаття 276. Випадки повідомлення про підозру</p> <p>1. Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 цього Кодексу, у випадках:</p> <p>1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;</p> <p>2) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів;</p> <p>3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.</p> <p>Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.</p> <p>2. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені статтею 42 цього Кодексу.</p> <p>3. Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.</p>	<p>Стаття 276. Випадки повідомлення про підозру</p> <p>1. Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому статтею 278 цього Кодексу, у випадках:</p> <p>1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;</p> <p>2) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів;</p> <p>3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.</p> <p>Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.</p> <p>2. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені статтею 42 цього Кодексу.</p> <p>3. <i>Повідомлення про підозру на підставі доручення забороняється.</i></p> <p>4. Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.</p>
<p>Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування</p> <p>1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:</p> <p>1) відмову у наданні дозволу на затримання;</p> <p>2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;</p> <p>3) продовження строку тримання під</p>	<p>Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування</p> <p>1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:</p> <p>1) відмову у наданні дозволу на затримання;</p> <p><i>1-1) визнання, відмову у визнанні затримання незаконним;</i></p> <p>2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;</p>

<p>вартою або відмову в його продовженні;</p> <p>4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;</p> <p>5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;</p> <p>5-1) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу;</p> <p>6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;</p> <p>7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;</p> <p>8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;</p> <p>9) арешт майна або відмову у ньому;</p> <p>10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;</p> <p>11) відсторонення від посади або відмову у ньому;</p> <p>11-1) продовження відсторонення від посади;</p> <p>12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;</p> <p>13) закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої статті 284 цього Кодексу.</p>	<p>3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;</p> <p>4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;</p> <p>5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;</p> <p>5-1) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу;</p> <p>6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;</p> <p>7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;</p> <p>8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;</p> <p>8-1) поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку, відмову в цьому, продовження строку зазначеного запобіжного заходу;</p> <p>9) арешт майна або відмову у ньому;</p> <p>10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;</p> <p>11) відсторонення від посади або відмову у ньому;</p> <p>11-1) продовження відсторонення від посади;</p> <p>12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;</p> <p>13) закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої статті 284 цього Кодексу.</p>
<p>Стаття 520. Процесуальні дії під час кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно</p>	<p>Стаття 520. Процесуальні дії під час кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту,</p>

<p>приписано до порту, розташованого в Україні</p> <p>1. Службові особи, передбачені частиною першою статті 519 цього Кодексу, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.</p>	<p>розташованого в Україні</p> <p>1. Службові особи, передбачені частиною першою статті 519 цього Кодексу, зобов'язані негайно провести необхідні процесуальні дії після того, як із заяви, повідомлення, самостійного виявлення або з іншого джерела їм стали відомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення на території дипломатичного представництва, консульської установи України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, <i>після чого повідомити слідчого, прокурора для прийняття ними рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.</i></p>
<p>Стаття 541. Роз'яснення термінів</p> <p>1. Терміни, що їх вжито в цьому розділі Кодексу, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення:</p> <p>1) міжнародна правова допомога – проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою...</p>	<p>Стаття 541. Роз'яснення термінів</p> <p>1. Терміни, що їх вжито в цьому розділі Кодексу, якщо немає окремих вказівок, мають таке значення:</p> <p>1) міжнародна правова допомога – проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою. <i>Міжнародна правова допомога, що надається в межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, також проводиться за участю адвокатів (захисників) відповідно до вимог міжнародних договорів та угод і в порядку й на умовах, що визначаються такими документами.</i></p>
<p>Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»</p>	
<p>Стаття 3. Правова основа діяльності адвокатури України</p> <p>1. Правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.</p>	<p>Стаття 3. Правова основа діяльності адвокатури України</p> <p>1. Правовою основою діяльності адвокатури України є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.</p> <p>2. <i>Положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині реалізації прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності мають пріоритет</i></p>

<p>Стаття 20. Професійні права адвоката</p> <p>1. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:</p> <p>1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб)</p>	<p><i>перед нормами процесуального закону.</i></p> <p>Стаття 20. Професійні права адвоката</p> <p>1. Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:</p> <p>1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб) <i>в Україні та за її межами.</i></p>
<p>Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»</p>	
<p>Стаття 1. Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:</p> <p>1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;</p> <p>2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;</p> <p>3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.</p> <p>У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини</p>	<p>Стаття 1. Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:</p> <p>1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;</p> <p>2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;</p> <p>3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.</p> <p>У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування,</p>

посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду.	прокуратури і суду, а також службових осіб, передбачених частиною першою статті 519 КПК України.
--	--

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бігунець І. М. Окремі аспекти здійснення спеціального досудового розслідування та роль захисника у цьому процесі. *Слово національної школи суддів України*. 2018. № 2. С. 122–132.

2. Бігунець І. М. Роль захисника у спеціальному досудовому розслідуванні. *Юридична Україна*. 2018. № 5–6. С. 105–112.

3. Бігунець І. М. Процесуальні можливості сторони захисту під час здійснення досудового розслідування в режимі відеоконференції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 134–139.

4. Бігунець І. М. Правові можливості адвоката-захисника щодо одержання доказів на території іноземної держави в контексті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Слово національної школи суддів України*. 2019. № 3. С. 127–140.

5. Бигунец И. Н. Полномочия защитника при применении мер обеспечения уголовного судопроизводства на досудебном расследовании. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 189–195 (Кыргызская Республика).

6. Бігунець І. М. Використання у вітчизняній кримінально-процесуальній практиці міжнародного досвіду реалізації повноважень захисника щодо витребування та отримання речей та документів. *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 21–28.

7. Климчук М. П., Бігунець І. М. Гарантії прав і законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 27–35.

8. Бігунець І. М. Особливі порядки кримінального провадження на досудовому розслідуванні та участь захисника під час їх здійснення. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 2. Р. 7–14. (Словацька Республіка).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Бігунець І. М. Гарантії професійної діяльності адвоката у кримінальному провадженні. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції*: матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 192–195.

10. Бігунець І. М. Пізнавальна діяльність захисника у кримінальному провадженні. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 351–354.

11. Бігунець І. М. Діяльність захисника як важлива гарантія забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 226–229.

12. Бігунець І. М. Зміст діяльності захисника зі встановлення обставин кримінального провадження. *Актуальні проблеми кримінального права*: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 345–348.

13. Бігунець І. М. Проблеми участі адвоката в допиті дитини, потерпілої від злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 371–374.

Акт впровадження в освітній процес

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор,
заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

17. 02. 2020 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертації Бігунець Ірини Миколаївни
«Повноваження захисника у досудовому розслідуванні» на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність у освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника навчально-методичного відділу Колодейчак С.І., (голова комісії), завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук Макарова М.А., завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента Самодіна А.В., склала цей акт про те, що результати дисертації Бігунець Ірини Миколаївни «Повноваження захисника у досудовому розслідуванні» впроваджені у освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Бігунець І.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема у системі професійної освіти слідчих і прокурорів, при викладанні відповідних навчальних дисциплін та під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій.

Голова комісії:

Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

Члени комісії:

доктор юридичних наук

Марк МАКАРОВ

кандидат юридичних наук,
доцент

Артем САМОДІН